MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VIEŠOJO SAUGUMO AKADEMIJA
POLICIJOS VEIKLOS KATEDRA

LUKAS KRISIKAITIS
(TEISĖ IR POLICIJOS VEIKLOS PROGRAMA)

ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGA TAIKANT TURTO KONFISKAVIMĄ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
doc. dr.
Janina Juškevičiūtė

Kaunas 2020

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS 3
ĮVADAS 4
1. TURTO, ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS IR TURTO KONFISKAVIMO SANTYKIS 8
1.1. Turto samprata ir jo klasifikavimas 8
1.2. Žmogaus teisių ištakos ir jų reikšmė 11
1.3. Turto konfiskavimo reglamentavimas tarptautiniuose ir ES teisės aktuose 15
1.4. Turto konfiskavimo reglamentavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje 21
2. TURTO KONFISKAVIMO MECHANIZMAI LIETUVOJE 25
2.1. Nusikalstamos veikos įrankio, priemonės ir rezultato konfiskavimas 25
2.2. Išplėstinio turto konfiskavimo taikymo ypatumai 30
2.3. Civilinio turto konfiskavimo perspektyvos Lietuvoje 37
3. ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS PROBLEMINIAI ASPEKTAI TEISMŲ PRAKTIKOJE 44
3.1. Proporcingumo principo reikalavimai 45
3.2. Teisės į nuosavybės apsaugą probleminiai klausimai 53
3.3. Nekaltumo prezumpcijos garantijos 58
IŠVADOS 65
PASIŪLYMAI 67
LITERATŪROS SĄRAŠAS 68
ANOTACIJA 80
ANNOTATION 81
SANTRAUKA 82
SUMMARY 83
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ 84

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas

ES – Europos Sąjunga

EŽTK – Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas

JTO – Jungtinių Tautų Organizacija

Konstitucija – Lietuvos Respublikos Konstitucija

KT – Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas

MGL – minimalaus gyvenimo lygis

Taryba – Europos Sąjungos Taryba

ĮVADAS

Viena iš pagrindinių ir efektyviausių priemonių kovojant su organizuotu nusikalstamumu yra nusikalstamos organizacijos ar nusikalstamo susivienijimo narių valdomo turto suradimas ir jo konfiskavimas. Tokiu būdu galima rezultatyviai užkirsti kelią tolimesnei nusikalstamo susivienijimo veiklai bei sudaryti pakankamas kliūtis, jog nusikaltimų darymas „neapsimokėtų“. Deja, bet turto konfiskavimo priemonės ne visuomet veikia taip, kaip tai buvo numatęs įstatymų leidėjas. Pateikiama naujausia statistika dėl turto konfiskavimo priemonių efektyvumo nenuteikia optimistiškai. 2016 m. Europolas pateikė statistinius duomenis, pagal kuriuos ES valstybėse 2010-2014 metų laikotarpiu tik 2,2 proc. nusikalstamu būdu įgyto turto buvo laikinai apribota arba jis *užšaldytas*, tačiau tik 1,1 proc. tokio turto buvo konfiskuota.[1] Tai reiškia, jog net 98,9 proc. nusikalstamo pelno taip ir liko nusikaltėlių rankose. Ši statistika taip pat parodo, jog tik pusė viso turto, į kurį nuosavybė laikinai apribota ar tas turtas būna *užšaldytas*, galų gale būna konfiskuojama.

Dėl šios priežasties visos Europos valstybės turi dėti papildomas pastangas, jog jų nacionalinėje teisėje būtų įtvirtintos efektyvios ir veiksmingos turto konfiskavimo priemonės. Vis tik taikant įvairias turto konfiskavimo priemones kyla pavojus nepamatuotai paminti asmens teisę į nuosavybės apsaugą, taip pat tam tikrais atvejais pažeisti nekaltumo prezumpcijos reikalavimus. Asmens teisė į nuosavybės apsaugą yra pripažįstama viena pagrindinių žmogaus teisių ir yra įtvirtinta pagrindiniuose tarptautiniuose teisės aktuose, tokiuose kaip Visuotinė žmogaus teisių deklaracija[2] ir EŽTK,[3] o taip pat ir aukščiausią teisinę galią Lietuvoje turinčiame teisės akte – Konstitucijoje.[4] Dėl šios priežasties visų turto konfiskavimo priemonių taikymo sąlygos turi būti detaliai ir kruopščiai subalansuotos su minėtų teisės aktų nurodymais.

Aktualumas. Akivaizdu, jog ES valstybėse kol kas nėra sukurta pakankamai efektyvių ir veiksmingų turto konfiskavimo priemonių, kurios padėtų užkardyti tolimesnį nusikaltimų vykdymą. Valstybėms itin sudėtinga kovoti su organizuotų grupių vykdomais nusikaltimais, kurie dažniausiai turi tarptautinį aspektą. Šiais laikais, kai informacinės technologijos vystomos ir tobulinamos nenumaldomu greičiu, nusikalstamų susivienijimų lyderiai gali gyventi ir vadovauti nusikalstamam susivienijimui būdami visai kitoje valstybėje ar žemyne, kuriame tas nusikaltimas yra vykdomas, ar

[1] Europol, „Does crime still pay? Criminal asset recovery in the EU“, žiūrėta 2020 m. sausio 5 d., https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/criminal_asset_recovery_in_the_eu_web_version.pdf

[2] „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“, TAR, žiūrėta 2020 m. sausio 6 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.181EDAC3A371

[3] „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, TAR, žiūrėta 2020 m. sausio 6 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0DD705F93CDD

[4] „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, TAR, žiūrėta 2020 m. sausio 6 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA/asr

netgi būdami uždaryti kalėjime, o nusikalstamas pelnas gali būti greitai ir lengvai paskirstomas tarp visų nusikalstamo susivienijimo narių. Taikomos turto konfiskavimo priemonės yra nepakankamai efektyvios kovoti su tokiais nusikaltimais. Vis tik tam, jog neteisėtu būdu įgyto turto konfiskavimas būtų efektyvus, jis turi būti suderinamas ne tik su teisėtais šio instituto tikslais, bet ir Konstitucijoje numatytomis vertybėmis.

Šiuo metu BK yra numatytas „tradicinis“ (nusikalstamos veikos įrankio, priemonės ir rezultato) turto konfiskavimas (72 straipsnis) bei išplėstinis turto konfiskavimas (72^3 straipsnis). Pastarasis, kaip parodys praktikos analizė, vis dar neveikia tokia apimtimi, kurios buvo siekiama. Lietuvoje taip pat aktyviai kuriamas naujas civilinio turto konfiskavimo institutas, pagal kurio nuostatas asmens turtas galėtų būti konfiskuojamas netgi nepriimant apkaltinamojo nuosprendžio. Nagrinėjant turto konfiskavimo institutus būtina apibrėžti žmogaus teisių apsaugą garantuojančių proporcingumo ir teisės į nuosavybę principų reikalavimus, kurių laikymasis padėtų pasiekti veiksmingų turto konfiskavimo priemonių įgyvendinimą.

Mokslinis naujumas ir ištyrimo lygis. Turto konfiskavimo mechanizmus išsamiai yra ištyręs S. Bikelis, kuris kartu su autorių kolektyvu išleido monografiją „Kad nusikaltimai neapsimokėtų. Tradiciniai ir modernūs turto konfiskavimo mechanizmai“.[5] Taip pat O. Fedosiuk yra parašęs mokslinį straipsnį „Baudžiamųjų įstatymų prieš neteisėtas pajamas ir korupciją leidyba: tarp gerų siekių ir legitimumo“.[6] Civilinio turto konfiskavimas Lietuvoje dar nėra įtvirtintas, todėl šį institutą kol kas nagrinėjo tik S. Bikelis ir S. Mikšys, kartu išleidę bendrą leidinį „Civilinio turto konfiskavimo perspektyvos Lietuvoje“.[7] Apie civilinį turto konfiskavimą yra pasisakęs ir R. Drakšas savo moksliniame straipsnyje „Civilinis turto konfiskavimas kaip organizuoto nusikalstamumo užkardymo teisinis instrumentas“.[8]

Užsienio teisės mokslininkai taip pat yra nagrinėję turto konfiskavimo ir žmogaus teisių apsaugos santykį. Štai J. Boucht knygoje[9] analizuoja turto konfiskavimo, kaip nusikalstamumo kontrolės priemonės, pagrindus ir ribas, K. Ligeti ir M. Simonato bendrame leidinyje[10] atskleidė ES

[5] Skirmantas Bikelis ir kt., *Kad nusikaltimai neapsimokėtų. Tradiciniai ir modernūs turto konfiskavimo mechanizmai* (Vilnius: Justitia, 2014).
[6] Oleg Fedosiuk, „Baudžiamųjų įstatymų prieš neteisėtas pajamas ir korupciją leidyba: tarp gerų siekių ir legitimumo“, *Jurisprudencija* 19, 3 (2012).
[7] Skirmantas Bikelis ir Simonas Mikšys, *Civilinio turto konfiskavimo perspektyvos Lietuvoje* (Vilnius: Lietuvos tesės institutas, 2018).
[8] Romualdas Drakšas, „Civilinis turto konfiskavimas kaip organizuoto nusikalstamumo užkardymo teisinis instrumentas“, *Jurisprudencija* 26, 1 (2019).
[9] Johan Boucht, *The Limits of Asset Confiscation: On the Legitimacy of Extended Appropriation of Criminal Proceeds* (Oxford: Hart Publishing, 2017).
[10] Katalin Ligeti ir Michele Simonato, *Chasing Criminal Money: Challenges and Perspectives on Asset Recovery in the EU* (Oxford: Hart Publishing, 2017).

turto konfiskavimo reglamentavimą ir nagrinėjo pagrindinių žmogaus teisių apsaugos klausimus. Be šių autorių darbe, kaip šaltiniai, naudojami ir kitų Lietuvos ir užsienio mokslininkų straipsniai, konvencijos, direktyvos, kiti teisės aktai, EŽTT, KT ir kitų Lietuvos teismų sprendimai.

Tyrimo objektas. Turto konfiskavimą reglamentuojančios teisės normos ir jų taikymas teismų praktikoje.

Tiriama problema. Baigiamajame darbe keliamas klausimas, ar Lietuvos teisės sistemoje įtvirtintų turto konfiskavimo priemonių taikymo pagrindai ir sąlygos nepažeidžia žmogaus teisės į nuosavybės apsaugą bei užtikrina proporcingumo principo ir nekaltumo prezumpcijos įgyvendinimą?

Ginamasis teiginys. Taikant Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatytas turto konfiskavimo priemones nepakankamai užtikrinama žmogaus teisė į nuosavybės apsaugą ir ne visuomet atsižvelgiama į proporcingumo principo keliamus reikalavimus.

Tyrimo tikslas. Atskleisti žmogaus teisių apsaugos ypatumus taikant įvairias turto konfiskavimo priemones.

Darbo tikslo pasiekimui keliami tokie **uždaviniai**:

1. Atskleisti turto sampratą ir žmogaus teisių istorinę raidą bei pateikti jų tarpusavio santykį.
2. Išanalizuoti turto konfiskavimo teisinį reglamentavimą tarptautinėje, Europos Sąjungos ir nacionalinėje teisėje.
3. Atskleisti Lietuvoje įtvirtintų turto konfiskavimo priemonių taikymą ir pateikti iš to kylančias pagrindinių žmogaus teisių apsaugos problemas.
4. Išnagrinėti teismų praktiką ir apibrėžti pagrindinius žmogaus teisių apsaugos reikalavimus taikant turto konfiskavimą.

Tyrimo reikšmė. Atlikus tyrimą darbo pabaigoje pateikiami pasiūlymai dėl BK įtvirtintų teisės normų, reglamentuojančių turto konfiskavimą, pakeitimų, kuriais būtų labiau užtikrinama žmogaus teisių apsauga.

Tyrimo metodika. Rengiant baigiamąjį darbą naudojami šie metodai: istorinis – kuriuo siekiama atskleisti turto konfiskavimo prigimties raidą bei jos istorinį kitimą, aprašomasis – kurį naudojant apibūdinamos Lietuvoje reglamentuotos turto konfiskavimo priemonės, lyginamasis – kuris naudotas siekiant palyginti Lietuvos ir kitų ES šalių turto konfiskavimo priemonių ypatybes, teisės aktų ir šaltinių analizės – kuriuo analizuojami teisės aktai ir teismų doktrina siekiant atsakyti į darbo problematiką bei iškeltą klausimą, loginis – kurį naudojant daromi loginiai samprotavimai ir išvados, analitinis-kritinis – kuriuo vertinamas esamų ir naujų turto konfiskavimo priemonių

taikymo sąlygų teisėtumas ir apibendrinimo – kurį naudojant išanalizuojamas didelis kiekis informacijos ir pateikiamos koncentruotos ir apibendrintos darbo išvados.

Tyrimo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados ir pasiūlymai. Pirmajame darbo skyriuje yra atskleidžiama turto sampratos raida ir žmogaus teisių formavimosi raida bei pabrėžiama pagrindinės žmogaus teisės į nuosavybės apsaugą svarba ir jos santykis su turtu. Šiame skyriuje išanalizuojama turto konfiskavimo sampratos ir teisinio reglamentavimo raida tarptautiniuose, ES ir nacionaliniuose teisės aktuose. Antrajame skyriuje analizuojant Lietuvoje įtvirtintų turto konfiskavimo priemonių taikymo sąlygas pabrėžiamos problemos, su kuriomis susiduriama garantuojant žmogaus teisių apsaugą. Trečiajame darbo skyriuje nagrinėjama EŽTT, KT ir kitų Lietuvos teismų praktika, kurioje formuojami įvairiems turto konfiskavimo institutams keliami reikalavimai, kuriai užtikrinama žmogaus teisės nuosavybę apsauga. Darbo pabaigoje pagal iškeltus uždavinius suformuojamos išvados bei pateikiami teisė aktų tobulinimo pasiūlymai.

1. TURTO, ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS IR TURTO KONFISKAVIMO SANTYKIS

Senovės visuomenėse reikšmingiausias turtas, be abejo, buvo žemė ir teritorijos, nes turėdami šį turtą asmenys galėjo užtikrinti jį supančios bendruomenės gerovę bei augimą. Vėliau pasaulyje įsigalėjus feodalizmui, žemė ir joje esantys turtai priklausė imperijoms ir jų aukščiausiems valdžios organams, kurie ją nuomojo ir apmokestindavo natūra ją dirbantiems žemesnio sluoksnio asmenims, o šie, pasitelkę vergų ir gyvulių jėgą dirbdami tą žemę galėjo išsimaitinti savo šeimas bei visuomenę, išgauti įvairius žemės gelmėse esančius naudinguosius išteklius, kurie toliau buvo naudojami kariuomenės aprūpinimui, prekybos skatinimui bei pastatų ir miestų kūrimui.[11] Tačiau neišgalint imperijai sumokėti sulygto žemės nuomos mokesčio žmogus prarasdavo pagrindinį savo pragyvenimo šaltinį – jam išnuomotas žemės plotas būdavo atimamas ir perduodamas kito žemdirbio žinion.

Vystantis visuomenėms galiausiai tapo aišku, jog turtas ir teisės į jį yra svarbus elementas žmogaus ir visuomenės gyvenime. Bėgant laikui suvokimas apie patį turtą ir jo nuosavybę, turto paėmimą, galų gale apie žmogaus teises ir jo padėtį visuomenėje stipriai kito. Šiuo metu žmogaus teisių apsauga ir jo turto neliečiamybė reglamentuoti pačią aukščiausią galią turinčiuose tarptautiniuose teisės aktuose bei valstybių konstitucijose. Tačiau pasaulyje sparčiai didėjantis globalizacijos procesas atveria sienas organizuotiems tarptautiniams nusikaltimams, todėl kuriamos naujos priemonės, skirtos kovoti su tokiu nusikalstamumu.

Tarptautinės organizacijos priėmė ne vieną svarbų teisės aktą, reglamentuojantį turto konfiskavimą. Tokie teisės aktai buvo priimti ir Lietuvoje, kurie sukūrė šiuo metu egzistuojančią turto konfiskavimo sistemą. Tačiau prieš analizuojant turto konfiskavimo institutą, iš pradžių svarbu atskleisti turto sąvoką, jo neliečiamumo santykį su žmogaus teisių apsauga bei turto konfiskavimo prigimtį ir reglamentavimo raidą tarptautiniuose bei nacionaliniuose teisės aktuose.

1.1. Turto samprata ir jo klasifikavimas

Anksčiau turtas buvo suvokiamas labai siaurai, pagrinde kaip žmogui ir visuomenei naudingi materialūs daiktai. Romėnų teisės laikais turtas buvo suprantamas kaip asmens nuosavybė – daiktai (objektai), kurie priklausė asmeniui. Vėliau sudėtingėjant visuomenės ir ekonomikos santykiams, taip pat kuriantis teisės sistemoms, turto samprata ir suvokimas ėmė kisti ir plėstis į ją

[11] Edvardas Gudavičius ir Leonas Mulevičius, „Visuotinė lietuvių enciklopedija“, *Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras,* žiūrėta 2020 m. sausio 6 d., https://www.vle.lt/Straipsnis/feodalizmas-40069

įtraukiant ne tik materialiuosius daiktus, tačiau ir nematerialųjį turtą, tokį kaip: intelektinės ir autorinės veiklos rezultatus, vertybinius popierius ir, netgi, skaitmeninį turtą.

A. Jakutytė-Sungailienė yra pateikusi „daikto“, „turto“ ir „nuosavybės“ sąvokų glaudžias sąsajas, kurios kito ir formavosi istoriškai: visų pirma daiktas buvo išskirtas iš kitų materialaus pasaulio objektų, vėliau jis buvo pritaikytas asmens poreikiams tenkinti, dėl to įgavo naudingumo kriterijų, t. y. vertę, ir galiausiai jis buvo pasisavinamas (priskiriamas sau),[12] taip daiktas, turintis vertę, tapo turto sampratos dalimi, o bet kas, turintis vertę ir priskirtinas kieno nors nuosavybei, imtas vadinti turtu.

Lingvistiniu požiūriu žodis „turtas“ turi dvi reikšmes – tai: 1) vertybė, lobis, gėrybė, pavyzdžiui: nafta, anglys, metalai ir kt. arba 2) nuosavybė.[13] Taigi turtas siaurąją prasme suprantamas kaip asmeniui ar valstybei priklausanti nuosavybė, tai materialus objektas – daiktas. Tam, kad daiktas būtų pripažįstamas civilinių teisių objektu, jis turi atitikti šiuos požymius: 1) būti materialaus pasaulio dalimi; 2) būti sukurtas gamybos procese arba pasisavintas iš gamtos.[14]

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse galime rasti tokias daiktų klasifikacijas ir jų rūšis: 1) kilnojamieji ir nekilnojamieji; 2) pakeičiamieji ir nepakeičiamieji; 3) apibūdinami individualiais požymiais ir apibūdinami rūšies požymiais; 4) suvartojamieji ir nesunaudojami; 5) dalieji ir nedalieji; 6) išimti iš apyvartos, apyvartoje esantys ribotai ir neišimti iš apyvartos; 7) pagrindiniai ir antraeiliai; 8) namų apyvokos.[15] Taigi, Lietuvos civilinės teisės sistemoje daiktai suprantami kaip materialaus pasaulio objektai, kurie klasifikuojami ir grupuojami pagal įvairius jų požymius. Taip pat pastebima, jog civilinio kodekso straipsniuose „daikto“ ir „turto“ sąvokos yra tapačios ir vartojamos kaip sinonimai, dažniausiai rašomi vienas po kito, tačiau teorijoje daikto sąvoka nėra tapati turto sąvokai. Galima teigti, jog siaurąja prasme „turto“ sąvoka reiškia daiktą ar jų visumą, o plačiąja – tuos pačius daiktus, tačiau taip pat ir turtines teises ir pareigas, išimtines teises ir panašiai.[16] Iš esmės turtas plačiąja prasme apima visus materialaus pasaulio objektus – daiktus.

Šiuolaikiniame pasaulyje turtas suprantamas ne tik kaip apčiuopiamas materialusis objektas ar daiktas, tačiau ir kaip kitas, asmens pastangomis sukurtas turtas, pavyzdžiui, žinios, autorinis

[12] Asta Jakutytė-Sungailienė, „Turto samprata Lietuvos civilinėje teisėje“, *Socialinių mokslų studijos* 3, 3 (2009): 215.
[13] „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“, Lietuvos kalbos išteklių informacinė sistema, žiūrėta 2020 m. sausio 6 d., http://lkiis.lki.lt/paieska?header=turtas&resourceId=207&remoteRecordId=12650842&p_p_id=LKISearch_WAR_LKISearchportlet
[14] Egidijus Baranauskas ir kt., *Daiktinė teisė* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010), 20.
[15] „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas“, TAR, žiūrėta 2020 m. sausio 6 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr
[16] Algimantas Bakanas ir kt., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos* (Vilnius: Justitia, 2001), 213.

darbas, ar neapčiuopiamas, tačiau turintis materialiąją vertę turtas, pavyzdžiui, vertybiniai popieriai, obligacijos, akcijos, skaitmeninis turtas. Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymo 2 straipsnio 9 dalyje yra įtvirtintas pakankamai trumpas turto sąvokos apibrėžimas – tai materialios, nematerialios ir finansinės vertybės.[17] Civiliniame kodekse, pagrindiniame įstatyme, kuris reguliuoja asmenų turtinius santykius, nėra pateiktos visuotinės turto sąvokos, tačiau atskiruose straipsniuose yra aptariami civilinių teisių objektai ir atskiros turto rūšys. Minėto kodekso 1.97 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog „Civilinių teisių objektai yra daiktai, pinigai ir vertybiniai popieriai, kitas turtas bei turtinės teisės, intelektinės veiklos rezultatai, informacija, veiksmai ir veiksmų rezultatai, taip pat kitos turtinės ir neturtinės vertybės“.[18] Matyti, jog šioje normoje yra įtvirtintas pakankamai platus ir nebaigtinis turtinių teisių objektų apibrėžimas, nuo materialaus ir apčiuopiamo daikto iki asmens intelektinės veiklos ar veiksmo rezultatų, ar netgi turtinės teisės į turtą. Tam, kad asmuo galėtų laisvai ir nevaržomai valdyti, naudoti ir disponuoti šiuo turtu savo nuožiūra jis jam turi priklausyti nuosavybės teise, kuri yra viena iš pagrindinių ir prigimtinių žmogaus teisių.

Darbo autoriaus nuomone, vienas išsamiausių, aiškiausių ir moderniausių turto sąvokos apibrėžimų Lietuvos Respublikos teisės aktuose yra įtvirtintas Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo 2 straipsnio 22 dalyje, kurioje turtas apibrėžiamas kaip „[...] daiktai, pinigai, vertybiniai popieriai, kitos finansinės priemonės, kitas turtas bei turtinės teisės, intelektinės veiklos rezultatai, informacija, veiksmai ir veiksmų rezultatai, kitos turtinės ir neturtinės vertybės, taip pat bet koks kitas fizinis arba ne fizinis, kilnojamasis arba nekilnojamasis, materialus arba nematerialus turtas ir bet kokios formos, įskaitant elektroninę ar skaitmeninę, teisiniai dokumentai arba priemonės, įrodančios nuosavybės teisę į šį turtą arba su juo susijusias teises.“[19] Pagrindinis šios sampratos išskirtinumas tas, jog joje yra minimas elektroninis ir skaitmeninis turtas, tai būtų, pavyzdžiui, virtuali valiuta, kuri šiuo metu įgauna vis didesnę vertę visame pasaulyje, nes suteikia tam tikrą anonimiškumą ja disponuojantiems asmenims,[20] ir dėl to net gi yra vadinama

[17] „Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymas“, TAR, žiūrėta 2020 m. sausio 7 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.278D4FD8E838/asr

[18] „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas“, *supra note,* 15.

[19] „Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas“, TAR, žiūrėta 2020 m. sausio 7 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C44837068B55/asr

[20] Europol, „Drugs and the darknet. Perspectives for enforcement, research and policy“, *Luxembourg: Publications Office of the European Union,* (2017): 22. https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/drugs_and_the_darknet_-_td0417834enn.pdf

idealiu instrumentu vykdant pinigų plovimą.[21] Tokios išsamios turto sampratos įtvirtinimas šiame teisės akte nėra atsitiktinis. Šiuo teisės aktu siekiama sureguliuoti pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos sritį, todėl jis privalo būti aktualus, atspindėti šiuolaikines nusikaltimų vykdymo tendencijas bei greitai adaptuotis prie kintančių ekonominių ir socialinių sąlygų.

Darytina išvada, jog Lietuvos įstatymų leidėjas nepateikia vienos ir išsamios turto sampratos ir apibrėžimo. Išanalizavus įvairiuose Lietuvos Respublikos teisės aktuose pateikiamas turto sąvokas tampa aišku, jog juose įvardijami tam tikri turto vienetai, jų rūšys ar pateikiamas daiktų sąrašas, kuris yra aktualus konkrečiai to teisės akto reguliavimo sričiai. Plačiąją prasme turtu yra laikytini visi materialūs ir nematerialūs civilinių teisių objektai (daiktai, turtinės teisės, vertybiniai popieriai, grynieji ir negrynieji pinigai, skaitmeninis turtas ir pan.), o siaurąja prasme turtas suprantamas tik kaip materialaus pasaulio daiktai. Matyti, jog šiuolaikinėje teisėje dominuoja turto samprata plačiąją prasme. Pabrėžtina, jog nors „daikto“, „turto“ ir „nuosavybės“ sampratos yra glaudžiai susijusios tarpusavyje ir kartais vartojamos kaip sinonimai, tačiau jos nėra tapačios. Asmens teisė į nuosavybę šiandien yra visuotinai pripažįstama ir ginama prigimtinė teisė, kuri įtvirtinta pagrindiniuose žmogaus teises saugančiuose ir ginančiuose tarptautiniuose teisės aktuose. Toliau darbe bus aptariama žmogaus teisių reglamentavimo raida, atskleidžiama jų samprata ir pabrėžiamos teisės į nuosavybę garantijos.

1.2. Žmogaus teisių ištakos ir jų reikšmė

Šiandien kiekviena demokratinė valstybė pabrėžia, jog žmogaus teisių ir laisvių gerbimas bei jų apsauga yra neatsiejama laisvos ir stiprios valstybės dalis, tačiau šis supratimas ir tokios idėjos pripažinimas užtruko. Žmogus ir jo bendruomenės jau nuo seniausių laikų kovojo su valstybe ir jos valdžia dėl savo teisių ir privataus gyvenimo pripažinimo. Pirmosios pakankamai aiškios žmogaus teisių ir laisvių idėjos pradėtos tvirtinti XVII – XVIII a. Jungtinės Karalystės, Jungtinių Amerikos Valstijų ir Prancūzijos konstitucijose. 1789 m. Prancūzijoje buvo priimta Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija, kuria tuomet įtvirtinta žmogaus laisvė, jo lygybė, ir netgi iš dalies nuosavybės neliečiamumas, deklaraciją sudarė 17 straipsnių.[22] Manytina, jog šioje deklaracijoje tuomet apibrėžtas pakankamai reikšmingas žmogaus teisių katalogas, kuris atspindėjo to meto

[21] Europol, „Exploring Tomorrow's Organised Crime“, žiūrėta 2020 m. sausio 7 d., https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/Europol_OrgCrimeReport_web-final.pdf

[22] „Declaration of the Rights of Man – 1789“, Yale Law School Lillian Goldman Law Library, žiūrėta 2020 m. sausio 9 d., https://avalon.law.yale.edu/18th_century/rightsof.asp

žmogaus teisių sampratą, ir kurio idėjos vėliau buvo pritaikytos kuriant daugelį Europos valstybių konstitucijų.[23]

Šiandien visuotinai pripažįstama, jog pilietiškos visuomenės siekis turėtų būti žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimas ir jų apsauga,[24] tačiau šių teisių ir laisvių apsauga tarptautiniu teisės aktu įtvirtinta palyginti neseniai. Vienas pirmųjų tarptautinių teisės aktų buvo 1948 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija[25] (Lietuva prie šios deklaracijos prisijungė 1991 m. kovo 12 d.), kurią sukurti paskatino vykęs Antrasis Pasaulinis karas bei po jo kilę padariniai. Valstybės ir visuomenės galiausiai suprato, jog teisingumas ir taika pasaulyje galės įsitvirtinti tik tuomet, kai žmogus bus gerbiamas, o jo teisės visuotinai pripažįstamos. Šią deklaraciją sudaro 30 straipsnių, kuriuose išsamiai suformuluotos ir įtvirtintos svarbiausios žmogaus teisės ir laisvės, deklaracija netgi apibūdinama kaip bendras idealas, kurio turi siekti visos tautos ir valstybės. Minėtos deklaracijos 17 straipsnyje, be visa ko, taip pat įtvirtinta kiekvieno asmens teisė turėti nuosavybę bei pabrėžiama, jog ši iš nieko negali būti savavališkai atimta.[26]

Vėliau 1950 m. lapkričio 4 d. Europos Taryba priėmė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją[27] (Lietuva šią konvenciją ratifikavo 1995 m. balandžio 27 d.), kuri buvo tarsi orientyras plėtojant visuotinius žmogaus teisių standartus Europos žemyne. Šios sutarties sukūrimas be abejo buvo įkvėptas Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos. Tuo metu konvenciją sudarė 66 straipsniai, tačiau vėliau jos turinys buvo keičiamas, plečiamas ir pildomas priimant protokolus. Šioje konvencijoje yra įtvirtintos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės, tokios kaip: teisė į gyvybę, laisvę, saugumą, privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą, minties, sąžinės ir religijos laisvė, taip pat teisė į teisingą bylos nagrinėjimą.

Reikia pabrėžti, jog 1952 m. kovo 20 d. buvo priimtas pirmasis papildomas EŽTK protokolas, kuriuo išskirta ir įtvirtinta nuosavybės apsauga: kiekvienas asmuo turi teisę į savo nuosavybę, ši iš nieko negali būti atimta, išskyrus, kai tai būtina visuomenės interesams, tačiau tai turi būti daroma tik įstatyme numatytomis sąlygomis bei vadovaujantis tarptautinės teisės principais.[28] Protokole taip pat yra numatyta išlyga, kuri neriboja valstybių priimti tokius

[23] Toma Birmontienė, „Žmogaus teisės ir laisvės“ iš *Lietuvos konstitucinė teisė. Vadovėlis. Antroji laida,* Egidijus Jarašiūnas, Vytautas Sinkevičius, Juozas Žilys ir Milda Vainiūtė (Vilnius: Registrų centras, 2017), 267.
[24] Saulė Vidrinskaitė, „Žmogaus teisių katalogas: Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisinės aktualijos“, *Jurisprudencija* 82, 4 (2006): 7.
[25] „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“, *supra note,* 2.
[26] *Ibid.*
[27] „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, *supra note,* 3.
[28] „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 1, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11“, TAR, žiūrėta 2020 m. sausio 9 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F61986463E53

nacionalinės teisės aktus, kurie reikalingi tam, jog valstybė galėtų užtikrinti bendrąjį interesą, garantuoti mokesčių, rinkliavų ar baudų sumokėjimą.[29]

Dabar teritorinė EŽTK taikymo sritis apima 47 Europos žemyno valstybes, jos nėra ratifikavusios tik Vatikanas ir Baltarusija.[30] Reikia pabrėžti, jog šioje tarptautinėje sutartyje buvo įtvirtinta individualios peticijos teisė, pagal kurią asmeniui buvo suteikta galimybė dėl jo teisių ir laisvių pažeidimo paduoti skundą prieš valstybę naujai įkurtai institucijai – EŽTT.[31]

Kadangi EŽTK yra tarptautinė sutartis, ją ratifikavusios narės privalo įgyvendinti joje numatytas žmogaus teisių garantijas savo nacionalinėje teisėje, o EŽTT priimti sprendimai, kuriuose nustatomi konvencijos nuostatų pažeidimai valstybėse narėse, tampa privalomi šalių narių teisinėje sistemoje. Pritartina KT pirmininko Dainiaus Žalimo išreikštai nuomonei, jog EŽTK „[...] formuojami žmogaus teisių apsaugos standartai suvokiami kaip minimalus konstitucinis nacionalinės teisės standartas“,[32] o „[...] Konstitucinis Teismas turi pareigą Konstitucijos nuostatas aiškinti suderintai su Konvencijos teise.“[33] Taip pat pabrėžtina, jog 2000 m. gegužės 8 d. KT savo nutarime pažymėjo, kad „[...] Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui ir taikymui.“[34] Todėl galima daryti išvadą, jog EŽTK yra neatsiejama ją ratifikavusių valstybių teisinės sistemos dalimi.

Taigi asmens teisė į turtą, o kartu ir į jo nuosavybę, yra pripažįstama kaip viena svarbiausių žmogaus prigimtinių teisių,[35] todėl ji yra itin saugoma ir ginama. Lietuvoje, kaip ir daugelyje demokratiškų pasaulio valstybių, žmogaus teisė į nuosavybės apsaugą yra įtvirtinta aukščiausią teisinę galią turinčiame Lietuvos Respublikos įstatyme – Konstitucijoje.[36] Konstitucijos 23 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintas nuosavybės neliečiamumas. Vis tik minėto straipsnio 3 dalyje yra

---

[29] „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 1, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11“, *supra note*, 28.

[30] Bettina Weisser, „The European Convention on Human Rights and the European Court of Human Rights as Guardians of Fair Criminal Proceedings in Europe“ iš *The Oxford Handbook of Criminal Process*, Darryl K. Brown, Jenia Iontcheva Turner ir Bettina Weisser (Oxford: Oxford University Press, 2019), 89.

[31] Danutė Jočienė, „Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Sąjungos teisę“, *Jurisprudencija* 121, 3 (2010): 98.

[32] Dainius Žalimas, „Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos įtaka Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijai“ (pranešimas tarptautinėje konferencijoje Europos žmogaus teisių konvencijos įgyvendinimas – tarp subsidiarumo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo priežiūros, Vilnius, 2016 m. rugsėjo 2 d.), https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2017/09/pranesimai_zalimas_2016-m.pdf

[33] *Ibid*.

[34] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas, bylos Nr. 12/99-27/99-29/99-1/2000-2/2000 „Dėl operatyvinės veiklos““, žiūrėta 2020 m. sausio 9 d., https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta340/content

[35] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d. nutarimas, bylos Nr. 12/93 „Dėl piliečių nuosavybės teisių į žemę atstatymo““, žiūrėta 2020 m. sausio 7 d., https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta445/content

[36] „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra note,* 4.

numatyta išlyga, jog „Nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama.“[37] Kaip jau minėta, panaši išlyga dėl nuosavybės neliečiamumo yra numatyta ir EŽTK, tai reiškia, jog asmens teisė į nuosavybės neliečiamumą nėra absoliuti. Tą ne kartą yra pabrėžęs ir KT savo priimtuose nutarimuose: „[...] nuosavybės teisė nėra absoliuti, ji gali būti įstatymu ribojama *inter alia* dėl nuosavybės objekto pobūdžio ir (arba) dėl visuomenei būtino ir konstituciškai pagrįsto poreikio, taip pat turi būti paisoma proporcingumo principo, pagal kurį įstatymuose numatytos priemonės turi atitikti siekiamus tikslus.“[38] Tai reiškia, jog nuosavybės teisės gali būti ribojamos tik remiantis įstatymu, o įvedant numatytus nuosavybės teisės ribojimus privaloma vadovautis proporcingumo principu ir jais siekti aukštesnių visuomenės teisių ir laisvių ar valstybės interesų apsaugos.

Verta paminėti, jog teisės teorijoje išskiriami tokie požiūriai į žmogaus teises:

1. Natūralistinis, kuriuo pripažįstama, jog žmogaus teisės kyla iš jo prigimties, jos negali būti atimamos ir privalo būti įgyvendinamos ir ginamos, jos taip pat nėra priklausomos nuo valstybės.
2. Pozityvistinis, kuriuo manoma, jog žmogaus teisės kyla iš valstybės ir jos santvarkos – tai valstybė suteikia žmogui jo teises, nustato jų apimtį ir tik ji turi teisę jas siaurinti ar visiškai panaikinti.[39]

Natūralistinė samprata yra būdinga demokratiškoms valstybėms, kurios išaukština ir užtikrina savo piliečių teises ir laisves. Galima teigti, jog visos EŽTK ratifikavusios šalys pritaria tokiai žmogaus teisių sampratai ir visomis išgalėmis siekia ją įgyvendinti. Atvirkštinė – pozityvistinė samprata – paprastai dominuoja totalitarinėse ir autoritarinėse valstybėse, kuriose žmogus, neturėdamas valstybės paramos, negali net minimaliai įgyvendinti savo teisių ir laisvių.

Teisės teorijoje pripažįstama, jog nei natūralistinė, nei pozityvistinė žmogaus teisių samprata nėra ideali ir jos abi turi tam tikrų ydų. Natūralistinis požiūris, kuris pabrėžia žmogaus teisių neatimamumą, iš dalies yra ribotas, nes nėra derinamas su žmogaus pareiga laikytis visuomenėje numatytų normų ir elgesio taisyklių. Už tokių normų nesilaikymą yra numatyta teisinė atsakomybė, o padarius teisės pažeidimą valstybės numatyti prigimtinių žmogaus teisių ribojimai yra neišvengiami. Pozityvistiniu požiūriu galimybė žmogui įgyvendinti savo teises ir laisves yra itin

[37] „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra note,* 4.
[38] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 3 d. nutarimas Nr. KT10-N6/2015, bylos Nr. 23/2012-38/2014-54/2014 „Dėl suskystintų gamtinių dujų terminalo projekto įgyvendinimo bendrovės parinkimo ir šio projekto finansavimo““, žiūrėta 2020 m. sausio 8 d., https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1098/content
[39] Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija: vadovėlis* (Vilnius: Justitia, 2014), 159.

apribota ir išimtinai priklauso tik nuo valstybės valios, todėl gali būti sukuriamas visiškas žmogaus beteisiškumas, o valstybės valdžia jam primetama jėga.[40]

Galima daryti išvadą, jog tam, kad prigimtinės žmogaus teisės būtų pakankamai užtikrinamos valstybėje ir visuomenėje, jos turi būti įtvirtinamos ne tik tarptautiniuose teisės aktuose, bet ir pagrindiniuose valstybių įstatymuose – konstitucijose. Tokiu būdu valstybės ne tik užtikrins ir garantuos prigimtines žmogaus teises ir laisves, bet tuo pačiu galės numatyti ir tam tikras žmogaus teisių išlygas, pavyzdžiui, teisinę atsakomybę už visuotinių elgesio normų ir taisyklių nesilaikymą. Pabrėžiama, jog asmens teisė į nuosavybę nėra absoliuti ir gali būti ribojama siekiant visuomeninio gėrio, tačiau tai turi būti daroma tik išimtinais ir įstatyme numatytais atvejais. Toliau darbe bus atskleidžiama vienas iš teisės į nuosavybę ribojimo būdų – turto konfiskavimas ir jo sampratos raida tarptautinėje teisėje ir Lietuvos nacionalinėje teisėje.

1.3. Turto konfiskavimo reglamentavimas tarptautiniuose ir ES teisės aktuose

Pasaulyje vis dažniau susiduriama su organizuotu nusikalstamumu, turinčiu tarptautinį elementą, kadangi nusikalstamos grupuotės veikia nepaisydamos valstybių sienų ir turtą įgyja ne tik tose valstybėse, kuriose yra vykdomos nusikalstamos veikos. Pripažįstama, jog tarptautinės nusikalstamos grupuotės gauna didžiulį pelną iš vykdomų įvairių nusikalstamų veikų,[41] taip pat kelia grėsmę finansų sektoriaus stabilumui ir vientisumui bei vidaus rinkai ir saugumui. Šiuolaikinėje teisėje pripažįstama, jog tinkamų ir efektyvių turto konfiskavimo mechanizmų raida padeda apginti ir įgyvendinti visuomenės saugumo, teisės viršenybės ir asmenų teisių apsaugos principus. Jei neteisėtai įgyto turto paėmimo priemonės valstybėje yra neveiksnios ir neefektyvios, tai gali sukelti grėsmę visuomenės ar jos dalies saugumui. Todėl svarbu, jog turto paėmimo ir konfiskavimo pagrindai ir prielaidos būtų numatytos aukščiausio lygmens tarptautiniuose teisės aktuose. Dėl ribotos šio darbo apimties toliau šiame poskyryje bus aptariami tik patys reikšmingiausi tarptautiniai ir ES teisės aktai, kurie nulėmė šiandieninio turto konfiskavimo instituto sampratą.

Turto konfiskavimo institutas tarptautiniuose teisės aktuose, palyginti su ES teise, nėra taip išsamiai reglamentuotas, dažnu atveju tai tik gairės, kuriomis vėliau remiamasi kuriant nacionalinės teisės normas. 1988 m. gruodžio 9 d. JTO priėmė konvenciją dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta, kurioje pirmą kartą buvo apibrėžta konfiskacijos samprata, tai „[...] galutinis nuosavybės atėmimas teismo arba kito kompetentingo organo

[40] Vaišvila, *supra note,* 39.

[41] „2008 m. lapkričio 20 d. Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. Pajamos iš organizuoto nusikalstamumo. Užtikrinkime, kad nusikalsti nebūtų pelninga“, 3, EUR-Lex, žiūrėta 2020 m. sausio 10 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0766&from=LT

sprendimu.“[42] Minėtoje konvencijoje konfiskacijai buvo skirtas atskiras straipsnis, kuriame buvo numatytos pagrindinės turto konfiskavimo priemonės – tai tiesioginis pajamų ir nuosavybės konfiskavimas arba turto vertės konfiskacija, kurie asmeniui gali būti taikomi padarius tam tikrus, konvencijoje numatytus nusikaltimus, taip pat narkotinių ir psichotropinių medžiagų, įrengimų ir kitų priemonių, skirtų naudoti darant nusikaltimus, konfiskavimas.[43] Šioje konvencijoje taip pat galima rasti nurodą, jog kiekviena šią konvenciją ratifikavusi šalis turi numatyti baudžiamąją atsakomybę už tyčinį neteisėtą praturtėjimą.

2000 m. gruodžio 12 d. JTO priėmė konvenciją, kuri buvo skirta skatinti bendradarbiavimą siekiant veiksmingiau užkirsti kelią tarptautiniam organizuotam nusikalstamumui.[44] Šiame teisės akte „konfiskacijos“ terminas prilyginamas „nusavinimui“ ir reiškia ilgalaikį turto paėmimą teismo ar kitos kompetentingos institucijos sprendimu.[45] Pagrindinis šios konvencijos pokytis, tai valstybėms numatyta galimybė, atsižvelgiant į konstitucinius principus ir nacionalinius teisės aktus, perkelti dalį teisėtos turto kilmės įrodinėjimo naštos pačiam kaltinamajam ar įtariamajam. T. Žėkas mano, jog tokios konvencijos nuostatos valstybėms jau tada suponavo nuorodą į išplėstinio turto konfiskavimo ar civilinės konfiskacijos taikymo galimybes.[46]

2003 m. gruodžio 10 d. JTO priėmė dar vieną konfiskavimo instituto formavimui svarbią konvenciją, kuri iš esmės buvo skirta korupcinių nusikaltimų prevencijai ir veiksmingam jų tyrimui, tarptautinio bendradarbiavimo rėmimui bei turto išieškojimui ir susigrąžinimui.[47] Šioje konvencijoje plačiau apibrėžiamas tyčinis neteisėtas praturtėjimas – praturtėjimu laikoma ne tik iš nusikalstamų veikų įgytas turtas, bet iš bet kokių šaltinių įgytas turtas. Šioje konvencijoje jau aiškiai siūloma teisėtos turto kilmės pagrindimo pareigą perkelti pačiam įtariamajam ar kaltinamajam asmeniui.

1990 m. lapkričio 8 d. Europos Taryba priėmė konvenciją skirtą kovai su sunkiais nusikaltimais, kurioje jau tada buvo pabrėžiama šiuolaikinių ir efektyvių priemonių naudojimo tarptautiniu mastu būtinumas, viena tokių priemonių – nusikalstamų pajamų konfiskavimas.[48] Analizuojant joje įtvirtintą konfiskacijos sampratą matyti, jog ji suprantama dvejopai – arba kaip

[42] „1988 metų Jungtinių Tautų Organizacijos Konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta“, TAR, žiūrėta 2020 m. sausio 10 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.6DAA1DC0D31E
[43] *Ibid.*
[44] „Jungtinių Tautų Organizacijos Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą“, TAR, žiūrėta 2020 m. sausio 10 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EDA96BD597A4
[45] *Ibid.*
[46] Tautvydas Žėkas ir Rimantas Simaitis „Turto konfiskavimas tarptautinėje ir Europos Sąjungos teisėje“, iš *Kad nusikaltimai neapsimokėtų. Tradiciniai ir modernūs turto konfiskavimo mechanizmai,* Skirmantas Bikelis (Vilnius: Justitia, 2014), 124.
[47] „Jungtinių Tautų Organizacijos Konvencija prieš korupciją“, TAR, žiūrėta 2020 m. sausio 10 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.6B16C92046F2
[48] „Europos 1990 metų konvencija dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto bei konfiskavimo“, TAR, žiūrėta 2020 m. sausio 10 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.7EA71B14C352

teismo numatyta turto atėmimo bausmė arba kaip priemonė, taikoma dėl įvykdyto nusikaltimo. Ši konvencija, kaip ir 1988 m. JTO konvencija, numatė tapačius turto konfiskavimo mechanizmus – tiesioginį turto arba turto vertės konfiskavimą. Valstybėms narėms taip pat įtvirtinta rekomendacija, atsižvelgiant į nacionalinius teisės aktus ir konstitucinius principus, kriminalizuoti tyčinį neteisėtą praturtėjimą. Tačiau minimos konvencijos taikymo mastas yra platesnis nei 1988 m. JTO konvencijos, nes joje nėra išskiriami konkretūs nusikaltimai ar jų rūšys, kuriems esant šios normos gali būti taikomos. Teisės profesorius V. Piesliakas teigė, jog naujajame BK kuriant konfiskavimo institutą netgi buvo remiamasi minėtos konvencijos nuostatomis.[49]

Analizuojant minėtuose tarptautiniuose teisės aktuose pateiktas konfiskacijos sampratas susiduriama ne tik su nevienodais jos apibrėžimais, bet ir su neaiškiu šios priemonės teisiniu statusu. Konfiskacija iš esmės suprantama dvejopai, ir kaip bausmė, ir kaip poveikio priemonė, kuri yra skiriama teismo. Pasak R. Paužaitės, toks lakoniškas turto konfiskavimo sampratos įtvirtinimas tarptautinėje teisėje susiformavo dėl teisinių prigimties skirtumų įvairiose valstybėse.[50] Autorė teigia, jog skirtingų konfiskacijos sampratų pasirinkimas, be abejo, turi įtakos tarptautinio bendradarbiavimo efektyvumui ir jo galimybėms, tačiau priimti visuotiną konfiskacijos apibrėžimą vargu ar yra įmanoma, turint omenyje, jog tokiu atveju būtų neišvengiama ryškaus tarptautinės teisės kišimosi į valstybių nacionalinę teisę ar netgi jos prigimtį.[51] Vis tik neatmetama galimybė, jog priėmus vieną ir visoms valstybėms taikomą turto konfiskavimo sampratą tarptautinis bendradarbiavimas baudžiamojo persekiojimo srityje galėtų palengvėti. Galima daryti išvadą, jog valstybės diskrecija pasirinkti vieną ar kitą turto konfiskavimo sampratą nėra toks svarbus atributas, kiek yra svarbus jų bendras tikslas – iš nusikaltėlių ar kitais neteisėtais būdais praturtėjusių asmenų paimti nusikalstamą turtą.

Siekiant apsaugoti ES piliečių ir visuomenės interesus ES teisės lygmenyje turto konfiskavimo institutas yra kur kas plačiau ir išsamiau reglamentuotas nei JTO dokumentuose. Manoma, jog pradžią tam davė dar 1993 m. Mastrichte pasirašyta ES sutartis, kurioje iškeltas vienas iš trijų, taip vadinamųjų, ramsčių – ES šalių narių bendradarbiavimas teisingumo ir vidaus srityje, siekiant užkristi kelią sunkių formų tarptautiniams nusikaltimams.[52]

Minėta sutartis paklojo pagrindus priimti įvairius ES teisės aktus, kuriais siekta įtvirtinti bendras nusikalstamu būdu įgytų pajamų nustatymo, paieškos, įšaldymo, areštavimo ir

[49] Vytautas Piesliakas, *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga* (Vilnius: Justitia, 2008), 228.
[50] Rasa Paužaitė, „Turto konfiskavimo teisinės prigimties problemos“, *Jurisprudencija* 98, 8 (2002): 21.
[51] *Ibid.*
[52] „Treaty on European Union“, EUR-Lex, žiūrėta 2020 m. sausio 14 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11992M/TXT&from=LT

konfiskavimo taisykles, skatinti ES teisėsaugos institucijų bendradarbiavimą bei optimizuoti baudžiamąjį procesą. 2001 m. birželio 26 d. Taryba priėmė pamatinį sprendimą 2001/500/TVR, kuriame, kaip ir visuose prieš tai aptartuose tarptautiniuose teisės aktuose, buvo numatytas tik tradicinis turto konfiskavimas ir turto vertės konfiskavimas. Tačiau šis teisės aktas išsiskyrė tuo, jog jame buvo numatyta turto vertės ekvivalento konfiskavimo minimali pajamų riba, kuri siekė 4000 eurų.[53] Tai reiškia, jog ES valstybės narės gali pasverti mažesnės nei 4000 eurų turto vertės konfiskavimo reikšmingumą ir galutinę vertę valstybės biudžetui, o kaltininkas tokiu atveju būtų apsaugotas nuo santykinai menkavertės vertės turto konfiskavimo veiksmų, kurie galėtų neproporcingai riboti jo teises.

2005 m. buvo priimtas kitas Tarybos pamatinis sprendimas dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo, kuriuo buvo siekiama veiksmingų konfiskavimo taisyklių priėmimo, įskaitant ir turto kilmės įrodinėjimo taisyklių apibrėžimą.[54] Šis teisės aktas reglamentavimo prasme tuomet buvo vienas išsamiausių ir numatė ne tik tradicinį turto konfiskavimą, turto vertės konfiskavimą, bet ir galimybę tam tikriems subjektams taikyti išplėstinį turto konfiskavimą. Be kita ko, jame taip pat yra numatyta galimybė valstybėms, atsižvelgiant į nacionalinių teisės aktų reikalavimus, taikyti išplėstinio turto konfiskavimą ne tik kaltininkui, bet ir tretiesiems asmenims. Šiame teisės akte tradiciniam turto konfiskavimo taikymui numatytas privalomasis reikalavimas – jog už nusikaltimą, kurio padarymu nuteistas asmuo, sankcijoje būtų numatyta ne mažesnė kaip vienerių metų laisvės atėmimo bausmė. Numatyta minimali sankcijos laisvės atėmimo riba yra reikalinga ir sveikintina, nes tokiu būdu gali būti eliminuojamas turto konfiskavimo taikymas už mažareikšmius nusikaltimus, taip pat išsaugomas baudžiamojo proceso ekonomiškumo principas.

Minėtu Tarybos pamatiniu sprendimu buvo numatyti naujausi ir išsamiausi turto konfiskavimo mechanizmai, tačiau numačius tokius ginklus, nukreiptus prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, išryškėjo kita opi problema, tai konfiskavimo orderių suderinamumas ir jų pripažinimas kitų valstybių nacionalinėje teisėje. Tuo tikslu 2006 m. spalio 6 d. buvo priimtas Tarybos pamatinis sprendimas, kuriuo įtvirtintas konfiskavimo orderių tarpusavio pripažinimo

[53] „2001 m. birželio 26 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2001/500/TVR dėl pinigų plovimo, nusikaltimo priemonių ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų nustatymo, paieškos, įšaldymo, areštavimo ir konfiskavimo“, EUR-Lex, žiūrėta 2020 m. sausio 14 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0500&from=LT

[54] „2005 m. vasario 24 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2005/212/TVR dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo“, EUR-Lex, žiūrėta 2020 m. sausio 14 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005F0212&from=LT

principas.[55] Šio principo užtikrinimas yra itin aktualus ES valstybėms narėms siekiant vieningo tikslo – veiksmingai ir efektyviai užkirsti pelnymąsi iš organizuoto nusikalstamumo. Tokiu būdu būtų mažinamas nusikalstamumas, nes negavus finansinės naudos, ar žinant, kad tokia nauda bus mažai tikėtina dėl efektyvaus konfiskavimo instituto veikimo, nusikalstamų veikų darymas taptų nebe toks patrauklus. Tačiau pripažinta kita šio pamatinio sprendimo probleminė pusė – jis taikomas tik konfiskavimo orderiams, kurie išduoti nagrinėjant baudžiamąsias bylas.[56] Tai reiškia, jog orderiams, išduotiems, pavyzdžiui, pagal civilinės konfiskacijos procedūrą, tarpusavio pripažinimo principas nėra taikomas ir šis pamatinis sprendimas negalioja. Tad konfiskavimo orderių tarpusavio pripažinimo principo veikimas yra apribojamas išimtinai tik baudžiamojo proceso rėmuose.

Šiuo metu vienas naujausių ES teisės aktų, kuriuo reglamentuojamos nusikalstamų priemonių ir pajamų iš nusikalstamų veikų įšaldymas ir konfiskavimas, tai 2014 m. balandžio 3 d. priimta direktyva 2014/42/ES.[57] Šioje direktyvoje pripažinta, jog norint veiksmingai pažaboti organizuotą nusikalstamumą būtina sukurti griežtus teisinius padarinius už tokių nusikaltimų darymą, taip pat privaloma įvesti veiksmingus nusikaltimo priemonių ir pajamų atskleidimo, įšaldymo ir konfiskavimo mechanizmus. Ši direktyva numatė tradicinį nusikaltimo priemonių ir pajamų konfiskavimą, taip pat apskaičiuotą turto vertės ekvivalento konfiskavimą ir išplėstinį turto konfiskavimą. Direktyvoje numatytas platesnis, nei kada nors, turto, kuriam galima taikyti konfiskavimą, sąvokos apibrėžimas. Be materialaus kilnojamojo ar nekilnojamojo turto konfiskavimo joje dar numatyta ir teisinių dokumentų, patvirtinančių nuosavybės teisę į tokį turtą, konfiskavimas. Direktyvoje įvesta naujovė, pagal kurią valstybės narės gali numatyti, jog teismams, priimant sprendimus dėl išplėstinio turto konfiskavimo, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, turimus faktus ir įrodymus, galėtų užtekti pagrįsto įsitikinimo ar prielaidos, jog žymiai labiau tikėtina, kad asmens turimas turtas yra įgytas iš jo nusikalstamos veikos, o ne kitos veikos, kadangi konkretaus turto įgijimo fakto nustatyti nepavyksta. Direktyvoje valstybėms narėms taip pat rekomenduojama apsvarstyti tokias turto konfiskavimo priemones, kai dėl kaltinamojo ligos ar slapstymosi baudžiamasis procesas yra neįmanomas ir nėra priimtas apkaltinamasis nuosprendis.[58] Konfiskacija nesant apkaltinamojo nuosprendžio yra diskutuotina, nes tokio proceso metu gali būti pažeidžiamos

[55] „2006 m. spalio 6 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2006/783/TVR dėl tarpusavio pripažinimo principo taikymo nutarimams konfiskuoti“, EUR-Lex, žiūrėta 2020 m. sausio 14 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006F0783&from=LT

[56] „2008 m. lapkričio 20 d. Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. Pajamos iš organizuoto nusikalstamumo. Užtikrinkime, kad nusikalsti nebūtų pelninga“, *supra note*, 41: 5.

[57] „2014 m. balandžio 3 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/42/ES dėl nusikaltimų priemonių ir pajamų iš nusikaltimų įšaldymo ir konfiskavimo Europos Sąjungoje“, EUR-Lex, žiūrėta 2020 m. sausio 14 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0042&from=LT

[58] *Ibid.*

pamatinės žmogaus teisės, tokios kaip teisė į gynybą, teisingą teismą bei nekaltumo prezumpcija.[59] Akivaizdu, jog ši direktyva turi reikšmingą poveikį asmenų teisėms ir jų interesams, todėl valstybėms narėms itin svarbu nepamiršti įgyvendinant šios direktyvos reikalavimus nacionaliniuose teisės aktuose garantuoti bei užtikrinti pagrindines žmogaus teises.

Analizuojant pastarojo meto turto konfiskavimo instituto pokyčius ES galime pastebėti naują reiškinį – įvairių turto konfiskavimo formų vystymąsi. Europos Sąjungos valstybės savo teisinėse sistemose yra numačiusios įvairių įrankių, kuriuos pasitelkiant galima paimti asmens, padariusio nusikalstamą veiką, turtą. Dalį šių įrankių galima taikyti net ir be apkaltinamojo nuosprendžio, o tik turint duomenų, kad asmuo tą turtą galėjo įgyti neteisėtai. Teisiniu požiūriu konfiskavimas yra daugialypė sąvoka, turinti skirtingas formas ir klasifikaciją. Galima išskirti tokias turto paėmimo formas: 1) turto konfiskavimo bausmė; 2) neteisėto praturtėjimo nusikalstamos veikos sudėtis; 3) pajamų iš nusikalstamos veikos konfiskavimas, dar kitaip vadinamas tradiciniu turto konfiskavimu; 4) nusikalstamos veikos dalyko ir priemonių ar jų vertės konfiskavimas; 5) išplėstinis turto konfiskavimas; 6) turto konfiskavimas, kaip administracinio poveikio priemonė; 7) civilinis turto konfiskavimas; 8) nepragrįstų pajamų apmokestinimas.[60] Manoma, jog toks įvairių turto konfiskavimo formų atsiradimas ir jų plėtojimas siejamas su vis didesne turto paėmimo svarba kovojant su organizuotu nusikalstamumu, taip pat su siekiu įgyvendinti vis garsiau skambančią politinę idėją, jog „nusikaltimų darymas neapsimokėtų“ (*crime should not pay*).[61]

Išnagrinėjus turto konfiskavimo reglamentavimą tarptautinėje ir ES teisėje, galima daryti išvadą, jog vis dar nėra pasiekta bendra ir vieninga turto konfiskavimo samprata. Siekiant ES valstybėse narėse užtikrinti tarptautinių įsipareigojimų vykdymą turto konfiskavimo institutas nacionalinės teisės sistemose privalo būti suderinamas su tarptautinėse sutartyse įtvirtintais reikalavimais. Pažymėtina, jog ES teisėje turto konfiskavimas imtas reglamentuoti vis detaliau, tačiau tam tikrų reikalavimų įvedimas kelia rimtą susirūpinimą ar vis dėlto visais atvejais pavyks vienodai ir atsakingai užtikrinti žmogaus teisių ir interesų apsaugą. Toliau darbe bus atskleidžiama Lietuvos nacionalinėje teisėje įtvirtinto turto konfiskavimo samprata ir jos istorinė raida, aptariamos šiuo metu galiojančios turto konfiskavimo priemonės.

---

[59] Michele Simonato, „Directive 2014-42-EU and Non-Conviction Based Confiscation: A Step Forward on Asset Recovery?“, *New Journal of European Criminal Law* 6, 2 (2015): 228.

[60] Skirmantas Bikelis ir Mindaugas Girdauskas, „Konstituciniai turto konfiskavimo aspektai“, iš *Kad nusikaltimai neapsimokėtų. Tradiciniai ir modernūs turto konfiskavimo mechanizmai*, Skirmantas Bikelis (Vilnius: Justitia, 2014), 19.

[61] Michele Panzavolta, „Confiscation and the Concept of Punishment: Can There be a Confiscation Without a conviction?“ iš *Chasing Criminal Money: Challenges and Perspectives on Asset Recovery in the EU*, Katalin Ligeti ir Michele Simonato (Oxford: Hart Publishing, 2017), 29.

1.4. Turto konfiskavimo reglamentavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje

Tarptautinėje arenoje turto konfiskavimas įprastai suprantamas kaip nuobauda, bausmė ar kita poveikio priemonė, kuri taikoma įvykdžius pažeidimą, nusikaltimą ar asmeniui neteisėtai praturtėjus.[62] Lietuvoje turto konfiskavimo institutas ir jo samprata vystėsi ir kito istoriškai.

1961 m. Lietuvoje priimtame baudžiamajame kodekse turto konfiskavimas buvo priskirtinas prie asmenims, padariusiems nusikaltimus, taikytinų bausmių,[63] kuri buvo taikoma iki pat naujojo, 2003 m. įsigaliojusio, BK priėmimo. Pagal 1961 m. baudžiamąjį kodeksą turto konfiskavimas buvo suprantamas kaip viso ar dalies asmeninės nuteistojo nuosavybės ir turto paėmimas valstybės nuosavybėn, kuris galėjo būti taikomas ir kaip papildoma bausmė.[64] Turto konfiskavimas tuomet galėjo būti skiriamas, kai tai numatė konkretus baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnis ir visiškai nesvarbu ar turtas buvo gautas iš tos nusikalstamos veikos padarymo ar ne. V. Piesliako nuomone, tai buvo ganėtinai sunki bausmė, nes konfiskuotino turto dydis ribojamas nebuvo.[65]

1992 m. priėmus Konstituciją buvo iškeltas tokios turto konfiskavimo apimties taikymo klausimas pagal 23 straipsnio nuostatą, kurioje įtvirtintas asmens nuosavybės neliečiamumas.[66] Manytina, jog dėl šios priežasties Lietuvos teismai patys nustojo taikyti turto konfiskavimo bausmę, kaip bausmę, neatitinkančią Konstitucijos nuostatų.[67] Žinoma tam įtakos turėjo ir 1993 m. KT priimtas nutarimas, kuriame išaiškinta, jog papildomos bausmės paskirtis yra individualizuoti bausmę ir išplėsti jos taikymo ribas atsižvelgiant į padaryto nusikaltimo pobūdį, laipsnį ir kaltininko asmenybę.[68] Siekiant šių tikslų 1995 m. Lietuvos Respublikos Seimo priimtu nutarimu iš 1961 m. baudžiamojo kodekso specialiosios dalies normų buvo pašalinta papildoma turto konfiskavimo bausmė, kuri nuo tol buvo aprašoma tik bendrosios BK dalies 35 straipsnyje kaip „[...] papildoma bausmė, teismo privalomai skiriama už sunkius savanaudiškus nusikaltimus.“[69] Rytų Europos

---

[62] Eglė Kavoliūnaitė, „Turto konfiskavimas: reguliavimo tikslai ir teisinės prielaidos taikyti išplėstinį turto konfiskavimą Lietuvoje“, *Teisės problemos* 59, 1 (2008): 26.
[63] „Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo““, TAR, žiūrėta 2020 m. sausio 8 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.5A608482B781
[64] *Ibid.*
[65] Vytautas Piesliakas, „Neteisėtu būdu gautų pajamų konfiskavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje: siekiai ir realybė“, *Jurisprudencija* 18, 2 (2011): 676.
[66] „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra note,* 4.
[67] Vytautas Piesliakas, „Turto konfiskavimas Vakarų valstybių baudžiamojoje teisėje“, *Teisės problemos*, 3 (1994): 40.
[68] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas, bylos Nr. 7 „Dėl papildomos kriminalinės bausmės - turto konfiskavimo““, žiūrėta 2020 m. sausio 8 d., https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta478/content
[69] „Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo““, TAR, žiūrėta 2020 m. sausio 8 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F5484FCE932D

valstybės, tokios kaip Latvija, Čekija, Slovakija ir Bulgarija, turto konfiskavimo bausmę yra „paveldėjusios“ iš tarybinių baudžiamųjų įstatymų ir vis dar yra ją numačiusios savo baudžiamosios teisės sistemoje, iš Vakarų Europos valstybių tai numačiusi tik Prancūzija.[70] Tačiau turto konfiskavimo bausmės konstitucingumas šiandien yra itin kritikuojamas dėl neproporcingo žmogaus teisių suvaržymo, kuris leidžia tokį turto konfiskavimą taikyti itin plačiai netgi nesigilinant į to turto kilmės įrodinėjimo klausimą.

2003 m. gegužė 1 d. įsigaliojusiame BK turto konfiskavimas buvo atskirtas nuo bausmių ir priskirtinas prie baudžiamojo poveikio priemonių,[71] o tai reiškė kardinalius turto konfiskavimo turinio ir prigimties pasikeitimus. Naujojo BK nuostatos susiaurino turto konfiskavimo turinį, t. y. jis nebebuvo siejamas su visu asmeniui nuosavybės teise priklausančiu turtu ir buvo nukreiptas į nusikalstamu būdu įgytą ar nusikalstamo darymui panaudotą turtą. Pasak R. Paužaitės, neteisėtai įgyto turto konfiskavimas iš tiesų negali turėti ir neturi nubaudimo elementų.[72] Kiekvienos kaltininkui skirtos bausmės turinys yra nukreiptas į neišvengiamus asmens teisių ir laisvių ribojimus, tuo tarpu pripažinus, jog asmuo negali įgyti nuosavybės teisių į neteisėtai jam priklausantį turtą, tuo pačiu pripažįstama, jog tokio turto konfiskavimas negali riboti ir jo teisės į tokią nuosavybę – tokiu būdu yra užtikrinamas principo „iš neteisės negali kilti teisė“ įgyvendinimas.

Dabartiniame BK buvo atsisakyta bausmių skirstymo į pagrindines ir papildomas, nes turto konfiskavimas, kaip papildoma bausmė, praktikoje dažnai nuteistajam būdavo netgi sunkesnė už pagrindinę bausmę,[73] o tai keldavo abejonę dėl proporcingumo bei *non bis in idem* principų pažeidimo. Manytina, jog šią abejonę bent iš dalies išsklaidė BK 42 straipsnis, kuriame įtvirtinta, jog asmeniui už vienos nusikalstamos veikos padarymą gali būti skiriama tik viena bausmė.[74] Baudžiamajame kodekse greta nusikaltimų atsirado ir baudžiamojo nusižengimo institutas, taip pat praplėstos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygos ir jų taikymas, visos šios priežastys lėmė ir baudžiamųjų poveikio priemonių atsiradimą.

Šiandien BK turto konfiskavimas suprantamas ne kaip atskira ir savarankiška bausmė, o tik kaip priemonė, padedanti įgyvendinti bausmės paskirtį ir nesukelianti bausmei būdingų teisinių

[70] Skirmantas Bikelis, Bartautė Čepytė ir Matas Mulevičius, „Turto konfiskavimas Europos Sąjungos valstybėse“, iš *Kad nusikaltimai neapsimokėtų. Tradiciniai ir modernūs turto konfiskavimo mechanizmai*, Skirmantas Bikelis (Vilnius: Justitia, 2014), 233.
[71] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas“, TAR, žiūrėta 2020 m. sausio 8 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/asr
[72] Paužaitė, *supra note,* 50: 22.
[73] Gintautas Šulija, „Turtinių bausmių reforma naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse“, *Jursiprudencija* 52, 44 (2004): 60.
[74] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas“, *supra note,* 71.

padarinių.[75] Kaltininkui kartu su bausme gali būti skiriamos kelios BK numatytos baudžiamojo poveikio priemonės, o tarp jų ir turto konfiskavimas. Tačiau R. Paužaitė abejoja turto konfiskavimo instituto ir baudžiamojo poveikio priemonių tikslų ir požymių suderinamumu. Pasak autorės, baudžiamojo poveikio priemonės yra siejamos su baudžiamosios represijos švelninimu ir galimybėmis individualizuoti asmeniui taikomą baudžiamąją atsakomybę.[76]

Tuo tarpu, atsižvelgiant į tarptautinės teisės doktriną, turto konfiskavimo institutas visuotinai pripažįstamas kaip pagrindinė ir viena efektyviausių priemonių kovai su organizuotu nusikalstamumu ir yra numatyta už pačius pavojingiausius nusikaltimus, tokius kaip disponavimas narkotinėmis medžiagomis, ginklais ir sprogmenimis, terorizmas, prekyba žmonėmis, vaikų pornografijos platinimas ir pan. Todėl galima teigti, jog BK numatytos baudžiamojo poveikio priemonės ir kaltininkui skirtinos bausmės tikslai vis tik nėra visiškai atriboti, kadangi tam tikrais atvejais kaltininkui skirtinas turto konfiskavimas gali įgauti ir tam tikrus bausmės požymius, taip nutiktų, kai turto konfiskavimas būtų finansiškai sunkiau pakeliamas nei paskirta bausmė.

Nuo 2003 m. gegužės 1 d. iki 2010 m. gruodžio 11 d. BK iš esmės buvo numatytas tik vienas kaltininkui priklausančio turto paėmimo mechanizmas – tai padarytos nusikalstamos veikos įrankio, priemonės ir rezultato (pajamų) konfiskavimas, kitaip dar vadinamas tradiciniu turto konfiskavimu. Deja šiandien pripažįstama, jog šis mechanizmas dėl nepakankamo skvarbumo yra neefektyvus paimant turtą iš organizuotų tarptautinių grupuočių.[77]

Reikšmingiausi turto konfiskavimo teisės normų pakeitimai Lietuvoje buvo priimti 2010 m. gruodžio 2 d.[78] Naujas įstatymas pakeitė dalį BK 72 straipsnio „Turto konfiskavimas“ redakcijos, pakeitimai iš esmės buvo siejami su trečiųjų asmenų turto konfiskavimu. Siekiant įgyvendinti tarptautinių teisės aktų reikalavimus bei kovoti su organizuotu nusikalstamumu BK taip pat buvo papildytas dviem, visiškai naujais straipsniais. Vienas jų numatė išplėstinio turto konfiskavimo taikymo sąlygas bei taisykles, o kitu – kriminalizuotas neteisėtas praturtėjimas. Tuo metu šie pakeitimai laikytini reikalingais ir sveikintinais, kadangi praplėtė turto konfiskavimo taikymo ribas ir galimybes, tačiau neišvengiamai kėlė klausimą, ar naujos turto konfiskavimo priemonės pakankamai užtikrins pagrindinių žmogaus teisių apsaugą.

---

[75] Romualdas Drakšas, „Baudžiamojo poveikio priemonės kaip baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma“*, Teisė,* 50 (2004): 27.
[76] Paužaitė, *supra note,* 50: 24.
[77] Skirmantas Bikelis, Aistė Medelienė ir Rimantas Simaitis, „Turto konfiskavimas Lietuvoje“, iš *Kad nusikaltimai neapsimokėtų. Tradiciniai ir modernūs turto konfiskavimo mechanizmai*, Skirmantas Bikelis (Vilnius: Justitia, 2014), 278.
[78] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3, 67, 72, 190 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 72-3, 189-1 straipsniais įstatymas“, TAR, žiūrėta 2020 m. sausio 8 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.3999918E0656

Tačiau jau šiandien matyti, jog tikslai, kurių buvo siekiama įtvirtinant išplėstinį turto konfiskavimą ir baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą praturtėjimą, nėra įgyvendinti, o nustatyti mechanizmai neveikia taip, kaip to buvo tikėtasi. 2018 m. dėl neteisėto praturtėjimo baigti 39 ikiteisminiai tyrimai, iš kurių net 32 nutraukti,[79] o 2019 m. baigti 22 ikiteisminiai tyrimai, iš kurių 19 nutraukti.[80] Lietuvos Respublikos Prokuratūra, kaip vieną pagrindinių to priežasčių, nurodo neturinti galimybių paneigti įtariamųjų pateikiamų duomenų apie turto kilmę.[81]

Dėl šios priežasties Lietuvoje gimsta nauja turto paėmimo priemonė – civilinio turto konfiskavimas, kuris dėl galimo neproporcingo žmogaus teisių į nuosavybę ribojimo bei nekaltumo prezumpcijos pažeidimo teisės mokslininkų yra itin kritikuojamas.[82] Tiesa, dėl galimo prieštaravimo Konstitucijai bei grėsmės pažeisti pagrindines žmogaus teises Lietuvos Respublikos Prezidentas vetavo Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą dėl civilinio turto konfiskavimo, tad įstatymas kol kas neįsigaliojo.[83]

Darytina išvada, jog Lietuvoje turto konfiskavimas yra suprantamas kaip asmeniui skiriama baudžiamojo poveikio priemonė, kuri palengvina įgyvendinti bausmės paskirtį ir yra skirta paimti kaltininko nusikalstamos veikos darymui panaudotą ar nusikalstamu būdu įgytą turtą. Lietuvos teisės sistemoje įstatymų leidėjas jau yra reglamentavęs tradicinį turto (įrankių, priemonių, rezultato ar jų vertės) konfiskavimą ir išplėstinį turto konfiskavimą. Šiuo metu taip pat aktyviai svarstomas naujas įstatymas, kuriuo norima įteisinti civilinio turto konfiskavimą. Tačiau keliamas klausimas, ar valstybė, kurdama naujus turto konfiskavimo mechanizmus ir siekdama kovoti su organizuotu nusikalstamumu, skiria pakankamai dėmesio ir pagrindinių žmogaus teisių apsaugai?

---

[79] „2019 m. kovo 5 d. Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2018 metais ataskaita Nr. 17.9.-3707“, Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, 17, žiūrėta 2020 m. sausio 16 d., https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2019/03/lietuvos-respublikos-prokuraturos-veiklos-2018-m.-ataskaita.pdf

[80] „2020 m. kovo 3 d. Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2019 metais ataskaita Nr. 17.9.-3260“, Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, 17, žiūrėta 2020 m. sausio 16 d., https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/03/prokuraturos-veiklos-2019-m.-ataskaita-2020-03-03-nr.-17.9.-3260.pdf

[81] *Ibid.*

[82] Armanas Abramavičius, „Civilinio turto konfiskavimo santykis su konstituciniais ir baudžiamosios teisės principais“ (pranešimas mokslinėje – praktinėje konferencijoje Civilinis turto konfiskavimas Lietuvoje: žingsnis pirmyn ar atgal?, Vilnius, 2019 m. spalio 1 d.); Laurynas Didžiulis, „Ar yra turto konfiskavimui vietos Lietuvos civilinės teisės sistemoje?“ (pranešimas mokslinėje – praktinėje konferencijoje Civilinis turto konfiskavimas Lietuvoje: žingsnis pirmyn ar atgal?, Vilnius, 2019 m. spalio 1 d.); Vytautas Nekrošius, „Įrodinėjimo klausimas civiliniame procese dėl turto konfiskavimo“ (pranešimas mokslinėje – praktinėje konferencijoje Civilinis turto konfiskavimas Lietuvoje: žingsnis pirmyn ar atgal?, Vilnius, 2019 m. spalio 1 d.).

[83] Milena Andrukaitytė, „Nausėda vetavo Civilinio turto konfiskavimo įstatymą“, LRT, žiūrėta 2020 m. sausio 16 d., https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1138538/nauseda-vetavo-civilinio-turto-konfiskavimo-istatyma

2. TURTO KONFISKAVIMO MECHANIZMAI LIETUVOJE

Kaip jau minėta, Lietuvos baudžiamosios teisės sistemoje šiuo metu reglamentuotas tradicinis (nusikalstamos veikos įrankio, priemonės ir rezultato) turto konfiskavimas ir išplėstinis turto konfiskavimas, taip pat kuriamas visiškai naujas institutas, reglamentuojantis civilinio turto konfiskavimą. Kiekviena iš šių turto konfiskavimo priemonių yra taikoma esant skirtingiems pagrindams ir sąlygoms, todėl jų poveikis ribojant žmogaus teisę į nuosavybę taip pat yra skirtingas. Toliau darbe bus atskleisti šių turto konfiskavimo priemonių taikymo ypatumai ir analizuojama žmogaus teisių apsaugos problematika.

2.1. Nusikalstamos veikos įrankio, priemonės ir rezultato konfiskavimas

Turto konfiskavimo, kaip baudžiamojo poveikio priemonės, pobūdis ir paskirtis rodo, kad turtas, kuris nėra susijęs su nusikalstamos veikos padarymu, negali būti konfiskuojamas.[84] Tradicinis turto konfiskavimas yra įtvirtintas BK 72 straipsnyje, pagal kurio 2 dalį konfiskuotinas turtas laikomas „[...] uždraustos veikos įrankis, priemonė ar rezultatas“,[85] o nusikalstamos veikos rezultatas suprantamas, kaip „[...] tiesiogiai ar netiesiogiai iš jos gautas bet kokio pavidalo turtas“,[86] tarp jų ir pajamos, gautos iš padarytos nusikalstamos veikos. BK 72 straipsnio 5 dalyje nurodoma, jog esant tam tikroms sąlygoms, t. y. kai „[...] turtas yra paslėptas, suvartotas, priklauso tretiesiems asmenims ar jo negalima paimti dėl kitų priežasčių arba šį turtą konfiskuoti netikslinga“,[87] teismas gali iš kaltininko ar trečiųjų asmenų išieškoti konfiskuotino turto vertę atitinkančią pinigų sumą.

Pagal BK nuostatas ši turto paėmimo priemonė gali būti taikoma tuo atveju, kai asmuo pripažįstamas kaltu padaręs nusikalstamą veiką. Tačiau atsižvelgiant į tai, jog turto konfiskavimas traktuojamas kaip baudžiamojo poveikio priemonė, ji gali būti skiriama ir tada, kai asmuo yra atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės. Tokiu atveju asmeniui už padarytą BK uždraustą veiką bausmė nėra skiriama, asmuo laikomas neteistu, tačiau jo turtas gali būti konfiskuojamas, tad tokiu atveju pagrįstai gali kilti asmens teisių suvaržymo proporcingumo klausimas. Efektyvumo prasme ši priemonė vertinama nevienareikšmiškai, kadangi suabsoliutinus jos taikymą ir neatsižvelgiant į proporcingumo principo reikalavimus, dėl taikomų priemonių

[84] Rasa Paužaitė, „Iš nusikalstamos veikos gautas turtas kaip konfiskuotino turto rūšis“, *Socialinių mokslų studijos* 4, 4 (2009): 196.
[85] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas“, *supra note,* 71.
[86] *Ibid.*
[87] *Ibid.*

apimties galima sukelti pakankamai skaudžius, su pažeidimo sunkumu ir žalingumu sunkiai suderinamus turtinius padarinius kaltininkui.[88]

Lingvistiniu požiūriu analizuojant BK 72 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą normą, uždraustos veikos įrankis ir priemonė atrodo tapačios sąvokos, tačiau iš tiesų tai yra dvi skirtingos sąvokos, kurios teismo privalo būti aiškiai atribotos. LAT praktikoje konfiskuotini įrankiai suprantami kaip bet kokie daiktai, kurie yra panaudojami darant nusikalstamą veiką, t. y. atliekant veiksmus ar neveikimą, kurie numatyti nusikaltimo sudėtyje, ir kuriais tiesiogiai kėsinamasi į nusikaltimo dalyką ar objektą.[89] Tai, pavyzdžiui, galėtų būti ginklai, sprogmenys ar kiti daiktai, kuriais yra sužalojami nukentėjusieji, taip pat įvairios įsilaužimo priemonės. Naudodamasis tam tikrais įrankiais kaltininkas jiems suteikia nusikalstamą paskirtį, sumažina ir palengvina savo pastangas, ir suvokia, jog tokiu būdu daro žalą baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms.[90] Dėl tiesioginio ryšio su padaryta nusikalstama veika ir kėsinimusi į saugomas ir ginamas visuomenės vertybes nusikalstamos veikos įrankio konfiskavimas paprastai pripažįstamas privalomu.

Nusikaltimo padarymo priemonės suprantamos kaip įrenginiai, prietaisai, mechanizmai ar kiti daiktai, kurie darant nusikalstamą veiką ir kėsinantis į nusikaltimo dalyką ar objektą, tiesiogiai pastarųjų neveikia ir nekeičia, tačiau jais sudaromos sąlygos, kurios būtinos nusikaltimo padarymui ar palengvina jos darymą.[91] Prie tokių priemonių galėtume priskirti, pavyzdžiui, transporto priemones, kurios būtinos atvykti į nusikaltimo vietą ar kuriomis išvežamas pagrobtas turtas. Gali pasitaikyti tokia situacija, kai nusikaltimo padarymo priemonės (transporto priemonės) vertė bus kelis ar net keliasdešimt kartų didesnė, nei kad nusikaltimu padaryta žala, o tai vargu ar būtų teisinga ir proporcinga. Todėl pripažįstama, jog tiek nusikaltimo padarymo įrankio, tiek ir priemonių konfiskavimas dažniausiai yra nukreipiamas į teisėtomis lėšomis įgytą nuosavybę, kurią gina ir saugo EŽTK pirmojo protokolo 1 straipsnis bei Konstitucijos 23 straipsnis, tad taikant šias poveikio priemones proporcingumo principas įgyja esminę reikšmę.[92]

Nusikalstamos veikos rezultato konfiskavimas suprantamas kaip bet kokio pavidalo turto, tarp jų ir pajamų, kurias kaltininkas gavo padaręs nusikalstamą veiką, konfiskavimas. Pajamų, gautų iš nusikalstamos veikos, konfiskavimas iš esmės yra buvusios padėties tarp kaltininko ir

[88] Bikelis, *supra note,* 77: 299.
[89] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-80-511/2018“, LITEKO, žiūrėta 2020 m. sausio 18 d., http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=39ae4512-9409-45b5-99bd-cdfcca3de2d0
[90] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 18 d. apžvalga Nr. AB-32-1 „Teismų praktikos taikant turto konfiskavimą (BK 72 straipsnis) apžvalga“, *Teismų praktika* 32, (2010).
[91] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-80-511/2018“, *op. cit.*
[92] Skirmantas Bikelis, „Nusikaltimo padarymo priemonės dalies konfiskavimas ar jos vertės dalies išieškojimas iš proporcingumo principo perspektyvos“, *Teisės problemos* 96, 2 (2018): 6-7.

nukentėjusiojo atkūrimas iki nusikaltimo padarymo, todėl manoma, jog tokia priemonė nesudaro prielaidų pažeisti Konstitucijos 23 straipsnyje ir EŽTK pirmojo protokolo 1 straipsnyje įtvirtintos nusikalstamą veiką padariusio asmens teisės į nuosavybę.[93] Tačiau šis mechanizmas turi savą taikymo problematiką. S. Bikelis išskiria šio teisinio mechanizmo gan nedidelį skvarbumą, nes reikalaujama aukščiausiais baudžiamosios teisės įrodinėjimo standartais įrodyti, jog konkrečios pajamos yra gautos iš konkretaus nusikaltimo padarymo, taip pat mažą jo apimtį, nes dėmesys skiriamas tik tam tikroms pajamoms neatsižvelgiant į kitą, asmens galbūt neteisėtai įgytą turtą, kurio nusikalstama kilmė net nėra svarstytina.[94]

Europos Sąjungos valstybių narių pastangos kovojant su organizuotu nusikalstamumu konfiskuojant jų pajamas, gautas iš įvykdytų nusikaltimų, vis tik neduoda norimų rezultatų. Galbūt taip yra dėl to, jog dažnu atveju nepavyksta nustatyti tiesioginio ryšio tarp konkretaus turto ir padaryto nusikaltimo. Norint konfiskuoti turtą, daugelio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose reikalaujama nustatyti priežastinį ryšį tarp konkrečių pajamų ir konkrečių veikų, kurios sudaro esminius nusikaltimo elementus.[95] Pagrįsti konkretaus turto, dažniausiai pinigų, ryšį su padarytu konkrečiu nusikaltimu yra sudėtinga, o tai riboja galimybę realiai pritaikyti iš nusikalstamos veikos gautų pajamų konfiskaciją. Tokiu atveju nėra pakankamai užtikrinamas „atsakomybės neišvengiamumo“ principas. Kaltinamasis iš esmės nesijaučia nubaustas, nepatiria jokių, arba jeigu ir patiria, tai labai menkas ekonomines sankcijas, kurios neturi jokio prevencinio poveikio ir neatgraso jo nuo tolimesnių nusikaltimų darymo.

Kaip jau minėta, BK 72 straipsnyje įtvirtintas padarytos nusikalstamos veikos įrankio, priemonės ir rezultato konfiskavimas yra imperatyvus, t. y. taikomas visuomet ir visa apimtimi, kai yra nustatomi įstatyme numatyti pagrindai. Minėtą imperatyvą yra pažymėję ir baudžiamojo įstatymo komentatoriai.[96] Privalomas nusikalstamos veikos rezultato (pajamų) konfiskavimas visa apimtimi jau buvo pagrįstas, tačiau toks imperatyvus padarytos nusikalstamos veikos įrankio ir priemonės konfiskavimas, kuris tiesiogiai susijęs su asmens galimai teisėtai įgytu ir turimu turtu, yra pernelyg griežtas ir kelia proporcingumo principo prieštaravimų, todėl galėtų būti keistinas.

S. Bikelis pažymi, kad kitų ES šalių baudžiamuosiuose įstatymuose nėra tokių griežtų formuluočių ir, kaip pavyzdį, pateikia Vokietijos, Austrijos ir Suomijos baudžiamųjų įstatymų

[93] Bikelis, *supra note,* 92: 6.
[94] Bikelis, *supra note,* 77: 277.
[95] Ladislav Hamran, „Confiscation of Proceeds from Crime: a Challenge for Criminal Justice?“, iš *Democracy and Rule of Law in the European Union,* Flora A.N.J. Goudappel ir Ernst M.H. Hirsch Ballin (The Hague: T.M.C. Asser Press, 2016), 167.
[96] Armanas Abramavičius ir kt., *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai)* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004), 390.

taisykles, pagal kurias „[...] konfiskavimas taikomas mažesne apimtimi arba iš viso netaikomas, jeigu jo pritaikymas, įvertinus veikos pavojingumą ir žalingumą bei asmens kaltumo laipsnį (tai suvokiant gan plačiai – pvz., įvertinant ir jo vaidmenį), pažeistų proporcingumo principą arba konfiskavimu siekiamų prevencinių tikslų galima pasiekti kitomis priemonėmis.“[97] Manytina, jog mažesnės apimties arba dalinio padarytos nusikalstamos veikos įrankio ir priemonės konfiskavimo įtvirtinimas Lietuvos baudžiamajame įstatyme įneštų daugiau aiškumo ir teismams suteiktų diskrecijos teisę spręsti dėl šios priemonės pagrindų vertinimo ir jos skyrimo, o tai prisidėtų prie siekio apsaugoti, jog kaltininko teisės į nuosavybę nebūtų apribotos neproporcingai.

Lietuvos baudžiamajame įstatyme nėra numatyta kaip BK 72 straipsnyje įtvirtintą turto konfiskavimą galima būtų taikyti mažesne apimtimi, todėl šią spragą, bent jau kol kas, stengiasi užpildyti LAT, kuris, atsižvelgdamas į konstitucinio proporcingumo principo reikalavimus, kuria precedentus dėl dalinės turto vertės konfiskavimo, kurie privalomi ir žemesnės instancijos teismams. Detali LAT pozicija bus atskleista paskutiniame šio darbo skyriuje.

Kaip jau minėta, paprastai turto konfiskavimo nuostatos taikomos tik turtui, kuris priklauso nusikaltimą padariusiam asmeniui. Tačiau ši priemonė gali daryti poveikį ir trečiųjų asmenų**,** kurie nedalyvauja tos nusikalstamos veiklos daryme, turimam turtui. Nekaltųjų trečiųjų asmenų turtas gali būti konfiskuojamas, nes jis buvo naudojamas darant nusikaltimą arba buvo gautas iš nusikaltimo darymo. I. B. Cordero pažymi, jog teorijoje yra galimi du turto konfiskavimo iš trečiųjų šalių atvejai: 1) kai tokia šalis gauna jam kaltininko perleistą turtą ir paprastai žino apie jo neteisėtą kilmę arba panaudoja jį tolimesniam nusikaltimų vykdymui – tokiu atveju asmuo gali būti pripažįstamas kaip bendrininkas arba kitos nusikalstamos veikos vykdytojas; 2) kai tokia šalis nežino apie nusikalstamą jam perleisto turto kilmę, nėra atsakinga už įvykdytą nusikaltimą, iš kurio gautas šis turtas, ir baudžiamoji atsakomybė jam nekyla – tokiu atveju asmuo nėra pripažįstamas kaltu, tačiau vis tiek praranda teisėtu būdu įgytą turtą.[98] Šiuo atveju nereikia net sakyti, kad turto iš trečiųjų asmenų paėmimas gali turėti įtakos jų pagrindinėms teisėms, ypač teisei į nuosavybės apsaugą.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 72 straipsnio 4 dalyje yra numatytas baigtinis ir gana išsamus sąrašas atvejų, kuomet galimas turto, priklausančio tretiesiems asmenims (fiziniams ar juridiniams), konfiskavimas nepaisant jų nuteisimo fakto. Toks konfiskavimas yra galimas esant vienai iš šių sąlygų:

[97] Bikelis, *supra note,* 77: 301.
[98] Isidoro Blanco Cordero, „Modern Forms of Confiscation and Protection of Third Parties“ iš *Chasing Criminal Money: Challenges and Perspectives on Asset Recovery in the EU,* Katalin Ligeti, Michele Simonato (Oxford: Hart Publishing, 2017), 141-142.

1. Asmenys perleisdami turtą kaltininkui žinojo arba turėjo ir galėjo žinoti, jos jis bus naudojamas darant nusikalstamą veiką.
2. Asmeniui perleistas turtas sudarant apsimestinį sandorį.
3. Kaltininkas turtą asmeniui perleidžia kaip šeimos nariui ar artimajam giminaičiui.
4. Turtas perleidžiamas juridiniam asmeniui, kurio vadovas, valdymo organo narys arba dalyvis, valdantis ne mažiau kaip 50 proc. juridinio asmens akcijų, yra kaltininkas, jo šeimos nariai ar artimieji giminaičiai.
5. Jis, kaip fizinis asmuo, arba kaip juridiniame asmenyje vadovaujančias pareigas ėjęs ir turėjęs teisę jam atstovauti, jo vardu priimti sprendimus ar kontroliuoti jo veiklą, įsigydamas šį turtą žinojo arba turėjo ir galėjo žinoti, kad jis buvo BK uždraustos veikos įrankis, priemonės ar rezultatas.[99]

Vis tik I. Daukšaitės ir E. Kavoliūnaitės-Ragauskienės atlikta 2010-2015 metų Lietuvos teismų praktikos analizė parodė, jog teismai „[...] labai nenoriai konfiskuoja turtą, esantį pas trečiuosius asmenis, nepaisant plačių galimybių, numatytų BK 72 str. 4 dalyje.“[100] Beveik visi iš trečiųjų asmenų konfiskuoto turto atvejai yra susiję su vienintele sąlyga, kuomet turtas iš jų paimamas, kai jie patys suteikia tą turtą nusikalstamai veikai daryti ir tai žinojo arba turėjo ir galėjo žinoti, tačiau tuomet įprastai taikytina nusikalstamos veikos priemonės ar įrankio konfiskavimo procedūra.[101]

Pagrindinis turto konfiskavimo iš trečiųjų asmenų tikslas išlieka tas pats – užtikrinti, kad nusikalsti neapsimokėtų bei užkirsti kelią nusikalstamų pajamų realizavimui ar tolimesniam jų generavimui. Akivaizdu, jog šia priemone labiau kėsinamasi pažeisti asmenų, nesusijusių su nusikalstamos veikos padarymu, teisę į nuosavybę, tačiau Lietuvoje ši priemonė praktikoje nėra taikoma ir nėra efektyvi. I. Daukšaitės ir E. Kavoliūnaitės-Ragauskienės nuomone, Lietuvoje pagrindinė problema dėl turto konfiskavimo iš trečiųjų asmenų yra susijusi ne su galimu šių asmenų teisių pažeidimu, o su pernelyg retu šios priemonės naudojimu.[102] Teisėsaugos pareigūnams neįdėjus pakankamai pastangų siekiant surasti ir konfiskuoti tretiesiems asmenims perleisto nusikalstamu būdu gauto turto niekada nebus suformuota teismų praktika dėl tokio turto konfiskavimo ir įrodinėjimo standartų. Kaltininkams netgi netiesiogiai siunčiama žinia, jog siekiant nuo

[99] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas“, *supra note,* 71.
[100] Inga Daukšaitė ir Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė, *Teismų praktika korupcijos bylose: kai kurie Jungtinių Tautų konvencijos prieš korupciją nuostatų dėl bausmių juridiniams asmenims skyrimo ir turto konfiskavimo įgyvendinimo aspektai. Mokslo studija* (Vilnius: Teisės institutas, 2015), 53.
[101] *Ibid.*
[102] *Ibid.*, 54.

konfiskavimo apsaugoti nusikalstamu būdu įgytą turtą yra ganėtinai saugu jį perleisti tretiesiems asmenims.

Lietuvos ir užsienio autoriai pripažįsta, jog tradicinis nusikaltimo pajamų konfiskavimas, kovojant su šiuolaikiniu organizuotu nusikalstamumu, yra vargiai efektyvus.[103] Dėl nepakankamo skvarbumo, ribotos apimties ir aukščiausių įrodinėjimo standartų reikalavimo tradicinis turto konfiskavimas efektyvumo prasme yra vertintinas nevienareikšmiškai. Jeigu taikant šį turto konfiskavimo mechanizmą nėra kreipiama dėmesio į proporcingumo principo keliamus reikalavimus, tai dėl taikomų priemonių absoliučios apimties gali kilti skaudūs, pažeidimo sunkumui ir nuteistajam kylančių turtinių teisių ribojimui, neadekvatūs padariniai.[104] Teismai, taikydami turto konfiskavimą, visuomet turėtų prisiminti ne tik konstitucinio proporcingumo principo keliamus reikalavimus, bet ir kitus, visuomenės interesus saugančius ir ginančius principus, tokius kaip atsakomybės neišvengiamumo ir teisingumo, kurie užtikrintų, jog nusikalsti „neapsimokėtų“.

Kitaip tariant, teismai, priimdami sprendimus konkrečiose bylose, turi užtikrinti ne tik teisingumo vykdymą, bet ir nuteistajam taikomų poveikio priemonių, įskaitant ir turto konfiskavimo, proporcingumą. BK esantis imperatyvus nurodymas teismui visais atvejais taikyti nusikalstamos veikos įrankio ir priemonės konfiskaciją suformuluotas neatsižvelgiant į proporcingumo principo reikalavimus, o tai sudaro prielaidas pažeisti kaltininko teisę į nuosavybės apsaugą. Akivaizdu, jog tradicinis turto konfiskavimo mechanizmas dėl savo ribotos skvarbos ir taikymo apimties neleidžia paimti turto, kuris asmens gautas iš galbūt analogiškų nusikaltimų ar kitų neteisėtų veiksmų darymo, apie kurias teisėsaugos institucijoms dar nėra žinoma. Šią problemą, manytina, galėtų padėti spręsti kitos baudžiamojo ar netgi civilinio proceso priemonės, kurių galimybės ir taikymo sąlygos plačiau bus aptariamos kituose darbo skirsniuose.

2.2. Išplėstinio turto konfiskavimo taikymo ypatumai

Nuo 2010 m. gruodžio 12 d. Lietuvos baudžiamajame įstatyme, be jau aptarto tradicinio turto konfiskavimo, atsirado nauja baudžiamojo poveikio priemonė – išplėstinis turto konfiskavimas, kuris numatytas 72^3 straipsnyje. Priimtais pakeitimas iš esmės harmonizuojamos nacionalinės teisės normos ir įgyvendinamas jau aptartas 2005 m. vasario 24 d. Tarybos pamatinis sprendimas dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo. Šis straipsnis suteikia galimybę iš kaltininko paimti turtą, kuris yra neproporcingas jo teisėtoms

[103] Laurynas Pakštaitis, „Neteisėtas praturtėjimas kaip nusikalstama veika: ištakos, kriminalizavimo problema, taikymas, perspektyvos“, *Jurisprudencija* 20, 1 (2013): 323; Boucht, *supra note,* 9: 3-4.
[104] Bikelis, *supra note,* 77: 299.

pajamoms, jeigu yra pagrindo manyti, kad jis gautas nusikalstamu būdu.[105] Tam, kad ši baudžiamojo poveikio priemonė galėtų būti taikoma, turi būti tenkinamos visos šios sąlygos:

1. Kaltininkas yra pripažintas padaręs apysunkį, sunkų arba labai sunkų tyčinį nusikaltimą, iš kurio jis galėjo turėti turtinės naudos.
2. Kaltininko turimas turtas yra neproporcingas jo teisėtoms pajamoms ir šis skirtumas viršija 250 MGL dydžio sumą (12 500 eurų), ir yra įgytas per penkerius metus iki nusikalstamos veikos, už kurią jis nuteistas ar kurią padaręs pripažintas kaltu, taip pat jos metu ar vėliau.
3. Baudžiamosios bylos nagrinėjimo metu kaltininkas nepateikia turto įsigijimo teisėtumą pagrindžiančių duomenų.[106]

Visų pirma, Lietuvos įstatymų leidėjo žingsnis įtvirtinant išplėstinio turto konfiskavimo mechanizmą yra logiškas, nes manoma, jog tik efektyviomis turto paėmimo priemonėmis galima užkardyti didelę finansinę naudą ir pelną gaunančių organizuotų nusikalstamų grupuočių veiką.[107] Tačiau O. Fedosiuk kritikuoja pirmąjį šios teisės normos taikymo pagrindą, kuris, pasak jo, yra per platus, apimantis ne tik sunkių, labai sunkių, bet ir visų apysunkių nusikaltimų padarymą. Pasak autoriaus, gali pasitaikyti tokia situacija, kai asmuo bus pripažintas kaltu už pakankamai menkos vertės daikto, pavyzdžiui, mobiliojo telefono išplėšimą iš rankų (atviroji vagystė yra apysunkis nusikaltimas), tačiau iš jo bus galima konfiskuoti naują automobilį, kurio įsigijimo teisėtomis pajamomis šis pagrįsti negalės, nors vargu, ar iš tokių vagysčių įmanoma sukaupti pinigų sumą tokiam automobiliui įsigyti.[108] Neabejojama, jog tokiu atveju kiltų prielaidos neproporcingam kaltininko teisės į nuosavybę apribojimui. Minėtame 2005 m. Tarybos pamatiniame sprendime ir kituose šiame darbe aptartuose tarptautiniuose teisės aktuose numatyta, kad išplėstinis turto konfiskavimas turėtų būti taikomas kaip įrankis konfiskuojant turtą iš stambaus masto organizuotų grupuočių ir jų narių, darančių labai sunkius ar sunkius, sudėtingus finansinius, su narkotinių medžiagų disponavimu ar pinigų plovimu susijusius, ar panašaus pobūdžio nusikaltimus.

R. Drakšas taip pat pažymi, jog Lietuvos įstatymų leidėjas tarptautiniuose dokumentuose nurodytas išplėstinio turto konfiskavimo gaires interpretavo plečiamai ir BK 72^3 straipsnyje numatė galimybę iš asmens paimti tokį turtą ar jo dalį, kuri yra neproporcinga jo teisėtoms pajamoms ir kai

[105] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas“, *supra note,* 71.
[106] *Ibid.*
[107] Johan Boucht, „Extended Confiscation: Criminal Assets or Criminal Owners?“ iš *Chasing Criminal Money: Challenges and Perspectives on Asset Recovery in the EU*, Katalin Ligeti, Michele Simonato (Oxford: Hart Publishing, 2017), 118.
[108] Fedosiuk, *supra note,* 6: 1224.

esama pagrindo manyti, kad turtas gautas nusikalstamu būdu, t. y. net jeigu tai nėra pajamos iš nusikaltimo, už kurį jis yra nuteistas, arba kurį jis teismo pripažintas padaręs, bet atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės.[109] Akivaizdu, jog tokios apimties išplėstinio turto konfiskavimo taikymas riboja Konstitucijos 23 straipsnyje ir EŽTK pirmojo protokolo 1 straipsnyje įtvirtintą asmens teisę į nuosavybę.

Pabrėžtina, jog pats išplėstinio turto konfiskavimo institutas, kaip toks, iš karto nesudaro prielaidų žmogaus teisės į nuosavybę pažeidimui, tačiau tokios priemonės taikymo sąlygos, numatytos nacionaliniuose įstatymuose, turi išlaikyti teisingą pusiausvyrą ir pagrįstą proporcingumą tarp visuomenės interesų apsaugos ir asmens teisių apribojimo.

Manytina, jog siekiant suderinti Lietuvos baudžiamojo įstatymo normas su tarptautinių sutarčių reikalavimais, taip pat užtikrinti kaltininko teisės į nuosavybę apsaugą, tokia plati pirmoji išplėstinio turto konfiskavimo sąlyga yra keistina ir siaurintina. Siūloma BK 72^3 straipsnio 2 dalies 1 punktą pakeisti iš jo pašalinant „apysunkius“ nusikaltimus bei įvedant papildomą ir privalomą nustatyti požymį baudžiamojoje byloje – kaltininko dalyvavimą „organizuotos grupės“ arba „nusikalstamo susivienijimo“ veikloje.

Antroji išplėstinio turto konfiskavimo taikymo sąlyga siejama su 250 MGL dydžio suma ir turto įgijimo momentu, t. y. taikoma kaltininko teisėtoms pajamoms neproporcingam turtui, kuris įgytas per 5 metus iki nusikalstamos veikos padarymo. 250 MGL dydį šiuo metu pavertus į pinginę išraišką, tai sudarytų tik 12 500 eurų. Dar 2012 m. tokio dydžio kriterijus baudžiamosios teisės mokslininkų buvo įvertintas kaip „[...] pernelyg menkas [...] ir neatrodo solidus.“[110] Šis dydis atrodo sunkiai suderinamas ir su šiandieninės ekonomikos sąlygomis, nes, pavyzdžiui, vidutinio dydžio (apie 60 kv. m.) butas Vilniaus mieste 2019 m. kainavo bemaž 100 000 tūkst. eurų,[111] o tai yra 8 kartus daugiau nei įstatyme numatytas dydis. Tokio menko kaltininko turimo turto skirtumo, kuris yra neproporcingas jo teisėtoms pajamoms, nustatymas, yra neracionalus bei sudaro prielaidą šią, pakankamai sunkius padarinius sukeliančią, priemonę taikyti asmeniui dėl palyginti menkavertės sumos. Taip pat nėra aišku kodėl pasirinktas 5 metų terminas, o ne pavyzdžiui 3 ar 10, tačiau atsižvelgiant į tai, jog nusikalstamos grupuotės buriasi ir įprastai veikia ne vienerius metus, vis tik konkretaus termino numatymas BK normoje teisėsaugos pareigūnams įneša aiškumo bei nesukelia tarptautinėse sutartyse numatytų nurodymų priešpriešos.

[109] Romualdas Drakšas, „Išplėstinis turto konfiskavimas demokratinėje visuomenėje“, *Jurisprudencija* 26, 2 (2019): 337.
[110] Fedosiuk, *supra note,* 6.
[111] „Registrų centras: 2019 m. būstui įsigyti išleista rekordinė 2,1 mlrd. eurų suma“, VĮ „Registrų centras“, žiūrėta 2020 m. sausio 26 d., https://www.registrucentras.lt/naujienos/index.php?mod=news&act=view&id=44365

Akivaizdu, jog organizuotų grupuočių ir nusikalstamų susivienijimų nariai disponuoja kur kas didesnėmis ir jų teisėtas pajamas viršijančiomis sumomis nei 12 500 eurų, todėl siekiant suderinti šią sąlygą su dabartinėmis ekonomikos realijomis, šis dydis yra keistinas ir didintinas. Šiuo atveju galima pasinaudoti kito, šiandien dar tik kūrimo procese esančio, turto paėmimo instrumento – Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymo projekte numatytu dydžiu. Minėto projekto nuostatomis asmens turtas laikytinas neproporcingu jo teisėtoms pajamoms, kai tokio turto vertės ir asmens teisėtų pajamų skirtumas viršija 2000 bazinių bausmių ir nuobaudų dydžio sumą (šiuo metu 100 000 eurų), kuris labiau prilygsta šiandienos realijoms, tad bent pusės šios sumos dydžio nustatymas išplėstinio turto konfiskavimo atveju, manytina, būtų teisingesnis. Todėl siūloma BK 72^3 straipsnio 2 dalies 2 punkte numatytą „250 MGL“ dydį pakeisti į „1000 bazinių bausmių ir nuobaudų dydį“.

Trečioji išplėstinio turto konfiskavimo sąlyga siejama su turto teisėtumo faktu ir iš esmės formuojama kaip kaltininko pareiga baudžiamosios bylos nagrinėjimo metu pagrįsti turimo turto teisėtumą. Kaip jau aptarta, siūlymai dalį įrodinėjimo naštos dėl turimo turto teisėtumo perkelti pačiam asmeniui yra aptikti daugelyje tarptautinių teisės aktų normose, tačiau tai vertinama prieštaringai. Viena to priežasčių yra EŽTK 6 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas esminis nekaltumo prezumpcijos elementas, pagal kurį įrodinėjimo pareiga tenka kaltinančiajai šaliai, o ne kaltinamajam.[112]

Tačiau reiktų nepamiršti, kad išplėstinio turto konfiskavimo procesas iš esmės nėra siejamas su kaltininko baudžiamosios atsakomybės nustatymu, o yra nukreiptas į turto, kuris, kaip įtariama, įgytas nusikalstamu būdu, paėmimą, o tai dažnu atveju vertinama, kaip jau paskirtos bausmės vykdymo proceso dalis.[113] Kitas probleminis išplėstinio turto konfiskavimo aspektas yra tas, jog juo gali būti nusitaikoma ir į teisėtomis pajamomis įgytą turtą, nors teisėtumo fakto asmuo ir nepajėgia pagrįsti. Tokio turto paėmimas sukeltų pernelyg sunkius padarinius ne tik kaltinamajam bet ir jo šeimos nariams, taip pat būtų šiurkščiai pažeidžiama jų teisė į nuosavybės apsaugą.

Pritartina J. Boucht nuomonei, jog tam tikrais išimtinais atvejais dalis įrodinėjimo naštos gali būti perkeliama pačiam kaltinamajam, tačiau kiekvienu atveju turi būti atidžiai pasverti ir įvertinti nekaltumo prezumpcijos ir asmens teisės į nuosavybę apsaugos reikalavimai.[114] Manytina, jog atvirkštinės įrodinėjimo pareigos perkėlimas gali būti pateisinamas itin sunkių nusikalstamų veikų atvejais, tokiais kaip organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo vykdomas neteisėtas

[112] „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, *supra note,* 3.
[113] Boucht, *supra note,* 107: 125.
[114] *Ibid.*, 130.

disponavimas narkotinėmis medžiagomis, pinigų plovimas ar pan., kuomet yra ganėtinai sudėtinga nustatyti tikslų iš tokių nusikalstamų veikų vykdymo gautų neteisėtų pajamų dydį, todėl tradicinis turto konfiskavimo mechanizmas šiuo atveju būtų neefektyvus. Tačiau perkelti įrodinėjimo pareigą kaltinamajam, kuris nuteistas tik už pavienės nusikalstamos veikos padarymą, manytina, būtų itin nesąžininga tokio asmens atžvilgiu ir galėtų sukelti minėtų teisių pažeidimus. Šią problemą išspręsti padėtų jau prieš tai pasiūlyti BK 72^3 straipsnio pakeitimai, pagal kuriuos išplėstinį turto konfiskavimą būtų galima taikyti tik tokiam kaltinamajam, kuris pripažintas kaltu padaręs sunkų ar labai sunkų nusikaltimą dalyvaudamas organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo veikloje.

Išplėstinio turto konfiskavimas yra numatytas ir tokiais atvejais, kai jis yra perleistas tretiesiems asmenims (fiziniams ar juridiniams). Šios priemonės taikymo sąlygos praktiškai identiškos tradicinio turto konfiskavimo tretiesiems asmenims atvejais, taip pat kaip ir galimybė iš asmens išieškoti konfiskuotino turto vertę. Tačiau pripažįstama, jog išplėstinis turto konfiskavimas, palyginti su tradiciniu turto konfiskavimu, dėl platesnių ir lankstesnių jo taikymo sąlygų vis tik sudaro prielaidas nepamatuotai represijai ir gali peržengti proporcingumo principo ribas.[115] R. Drakšo nuomone itin kritikuoti du išplėstinio turto iš trečiųjų asmenų konfiskavimo taikymo pagrindų ypatumai – jo siejimas su šeimos nariais ar artimaisiais giminaičiais bei asmens žinojimas arba turėjimas ir galėjimas žinoti apie turto neteisėtą ir nusikalstamą kilmę.[116]

Tokiai teisės profesoriaus nuomonei pritartina. Pirmiausia dėl to, jog Lietuvos teisės sistemoje įtvirtinta šeimos narių sąvoka yra pakankamai plati ir apima ne tik pačius artimiausius šeimos narius, tokius kaip: asmens sugyventinį ar jo sutuoktinį, tėvus, vaikus, brolius ir seseris, bet ir tokius kaip prieš tai išvardintų asmenų sutuoktinius ar paties asmens buvusius sutuoktinius.[117] Manytina, jog baudžiamojoje byloje tokio fakto, kaip kaltininko brolio ar sesers sutuoktinio, kuriam perleistas turtas, šeimos nario statuso konstatavimas automatiškai nesukuria prielaidos, jog toks asmuo gali turėti žinių apie turto kilmę. Trečiasis asmuo, įsigijęs turtą gali sąžiningai klysti ir nežinoti, jog jam turtas buvo perleistas tik todėl, kad kaltininkas sistemingai siekė išvengti jo konfiskavimo. Antra, baudžiamosios teisės teorijoje sąvoka „žinojo arba turėjo ir galėjo žinoti“ sietina su asmens kaltės nustatymu, kuris yra vienas iš subjektyviųjų nusikaltimo sudėties, o ne baudžiamojo poveikio priemonių, požymių. Kaip jau minėta, taikant išplėstinį turto konfiskavimą

[115] Fedosiuk, *supra note,* 6.
[116] Drakšas, *supra note,* 109: 346-348.
[117] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, TAR, žiūrėta 2020 m. sausio 26 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC588C321777/asr

nėra sprendžiamas asmens, o tuo labiau trečiojo asmens, kaltės klausimas, todėl tokios sąvokos įnešimas yra dviprasmiškas ir prasilenkia su teisės normoms keliamu aiškumo principu.[118]

Vis tik manytina, jog vienas kebliausių išplėstinio turto konfiskavimo iš trečiųjų asmenų ypatumų yra jų teisių ir interesų apsauga. Jau aptartoje 2014 m. balandžio 3 d. priimtoje direktyvoje konstatuota, jog ji turi didelį poveikį ne tik įtariamiesiems ir kaltinamiesiems, bet ir tretiesiems asmenims, kurie baudžiamajame procese nėra persekiojami, todėl „[...] būtina numatyti specialias garantijas ir teismines teisių gynimo priemones, kad įgyvendinant šią direktyvą būtų užtikrinamos jų pagrindinės teisės.“[119] Direktyvoje siūloma įtvirtinti tokias trečiųjų asmenų teisių gynimo priemones, kaip galimo uzufrukto suteikimas ar teisės baudžiamojo proceso metu būti išklausytiems, kurios padėtų pasiekti keliamus šių asmenų pagrindinių teisių užtikrinimo reikalavimus.[120] Tačiau Lietuvos baudžiamajame įstatyme tokių teisių gynimo priemonių numatyta nėra, tad turto konfiskavimas iš trečiųjų asmenų gali neproporcingai apriboti jų prigimtinę teisę į nuosavybę.

Šioje vietoje verta pažymėti, jog nuo 2010 m. pabaigos baudžiamajame įstatyme numatytas išplėstinis turto konfiskavimo institutas praktikoje pradėtas taikyti visai neseniai. 2018 m. pagal prokuroro prašymą teismas šią baudžiamojo poveikio priemonę skyrė tik 1 baudžiamojoje byloje, o 2019 m. – 2 baudžiamosiose bylose.[121] Galima teigti, jog išplėstinio turto konfiskavimo institutas Lietuvoje vis dar yra neįgalus ir neveikia taip, kaip tai buvo numatęs įstatymų leidėjas. Aiškinama, jog taip yra dėl kito, kur kas paprasčiau teisėsaugos institucijų taikomo mechanizmo – baudžiamosios atsakomybės taikymo pagal BK 189[1] straipsnį už neteisėtą praturtėjimą, pagal kurį teisėtomis pajamomis nepateisintą turtą galima tiesiog pripažinti nusikalstamos veikos pajamomis ir joms taikyti tradicinį turto konfiskavimą.[122]

Pabrėžtina, jog neteisėtą praturtėjimą, be Lietuvos, yra kriminalizavusi tik dar viena Vakarų Europos valstybė – Prancūzija, tačiau šios šalies norma yra siauresnė ir nukreipta į su organizuotu nusikalstamumu susijusius asmenis.[123] Lietuvoje neteisėtą praturtėjimą galima inkriminuoti asmeniui, kuris nuosavybės teise turi didesnės nei 500 MGL (25 000 eurų) vertės turtą ir negali jo pagrįsti teisėtomis pajamomis. Atsakomybė pagal šį straipsnį galima ir tuomet, net jeigu nėra gauta

[118] Drakšas, *supra note,* 109.
[119] „2014 m. balandžio 3 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/42/ES dėl nusikaltimų priemonių ir pajamų iš nusikaltimų įšaldymo ir konfiskavimo Europos Sąjungoje“, *supra note,* 57.
[120] *Ibid.*
[121] „2020 m. kovo 3 d. Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2019 metais ataskaita Nr. 17.9.-3260“, *supra note,* 80: 21.
[122] Bikelis, *supra note,* 77: 310.
[123] Bikelis, *supra note,* 70: 234.

ir turima jokių duomenų apie tai, jog asmuo yra padaręs kokį nors teisės pažeidimą, netgi nekalbama apie nusikalstamos veikos padarymą.

Lietuvos teisininkų nuomone, baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą praturtėjimą pažeidžia *ultima ratio* principą bei kyla reali grėsmė, jog tokios itin plačios normos taikymas prieštarauja EŽTK nuostatoms.[124] Tikėtina, jog būtent dėl tokių plačių baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą praturtėjimą taikymo sąlygų išplėstinio turto konfiskavimo institutas Lietuvoje nėra taikomas, o vietoj jo teisėsaugos institucijos pasirenka taikyti kur kas mažiau įrodinėjimo pastangų reikalaujančią priemonę – baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą praturtėjimą.

Verta pažymėti, jog ES valstybėse išplėstinis turto konfiskavimas yra numatytas net 16 valstybių: Airijoje, Anglijoje, Austrijoje, Danijoje, Estijoje, Graikijoje, Italijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Lietuvoje, Nyderlanduose, Prancūzijoje, Rumunijoje, Suomijoje, Švedijoje ir Vokietijoje.[125] Akivaizdu, jog ši poveikio priemonė ES mastu yra taikoma kur kas plačiau, nei baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą praturtėjimą. Dėl Tarybos pamatinio sprendimo, kuriuo yra pripažinta turto konfiskavimo orderių suderinamumo ir jų pripažinimo kitų valstybių nacionalinėje teisėje svarba, išplėstinio turto konfiskavimo baudžiamojo poveikio priemonės perspektyvos ateityje vertinamos kaip kur kas geresnės nei baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą praturtėjimą taikymas, nes teismų sprendimai, kuriais asmeniui taikomas išplėstinis turto konfiskavimas, bus lengviau pripažįstami ir vykdomi kitose ES valstybėse narės.

Išanalizuotas teisinis išplėstinio turto konfiskavimo reglamentavimas parodo, jog grėsmė pagrindinėms žmogaus teisėms gali kilti ne tik praktiškai taikant, bet ir teoriškai aiškinant baudžiamajame įstatyme numatytus šios turto paėmimo priemonės pagrindus ir sąlygas. Visų pirma, ši priemonė turi būti taikoma tik kraštutiniais atvejais, kuomet nėra galimybių pasinaudoti tradiciniu turto konfiskavimu. Akivaizdu, jog BK numatytas išplėstinis turto konfiskavimas įtvirtintas kur kas plačiau, nei tą numato tarptautinių teisės aktų normos, o jo taikymas numačius itin žemą teisėtų pajamų ir turimo turto skirtumo ribą yra pasenęs ir neatitinka šiandieninės ekonomikos lygio. Taip pat pasigendama trečiųjų asmenų, kurių atžvilgiu gali būti taikomas išplėstinis turto konfiskavimas, teisių gynybos ir užtikrinimo priemonių. Valstybės siekis užtikrinti kuo efektyvesnį turto konfiskavimo instituto veikimą yra logiškas ir nuoseklus, tačiau tai darant privaloma išsaugoti ir užtikrinti aukštus žmogaus teisių apsaugos standartus bei įgalinti visus tarptautiniuose teisės aktuose nurodytus saugiklius.

[124] Giedrė Vanagienė, „LR BK 189-1 straipsnyje numatytos normos dėl neteisėto praturtėjimo atitiktis baudžiamosios teisės specialiesiems principams“, *Teisės apžvalga* 17, 1 (2018): 70.
[125] Bikelis, *supra note,* 70: 152-153.

2.3. Civilinio turto konfiskavimo perspektyvos Lietuvoje

Užsienio teisės teorijoje pripažįstama, jog netgi tokių, plačias galias teisėsaugos institucijų pareigūnams suteikiančių įrankių, kaip išplėstinis turto konfiskavimas, nepakanka kovojant su plataus masto tarptautinėmis organizuotomis grupuotėmis.[126] Siekiant rasti modernių ir efektyvių turto paėmimo būdų iš gerai organizuotų nusikaltėlių, kai kuriose ES šalyse, tokiose kaip Jungtinė Karalystė, Airija, Italija, Bulgarija ir Slovėnija, buvo reglamentuota civilinė turto konfiskavimo procedūra.[127] Civilinės turto konfiskavimo priemonės yra nukreiptos į nusikalstamos nuosavybės paėmimą, tačiau šių priemonių taikymas yra atskirtas nuo baudžiamojo proceso ir tiesiogiai su juo nesiejamas.

Kaip jau minėta, Lietuvoje civilinio turto konfiskavimas dar nėra įteisintas, nes visai neseniai tokį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą vetavo Lietuvos Respublikos Prezidentas. Įstatymų leidėjo sprendimas reglamentuoti naują turto paėmimo mechanizmą susilaukia nemažai neigiamo visuomenės dėmesio ir yra vertinamas prieštaringai.[128]

Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymo projekte numatyta, jog asmens turtas galėtų būti konfiskuojamas tuomet, kai yra pagrindas manyti, jog jis gautas nusikalstamu būdu, o šio turto bendra vertė neatitinka asmens teisėtų pajamų ir šis skirtumas viršija 2 000 bazinių bausmių ir nuobaudų dydžio sumą (100 000 eurų).[129] Jame taip pat įtvirtinta prezumpcija, jog turtas yra gautas nusikalstamu būdu, kai jį nuosavybės teise turi ir teisėtomis pajamomis pagrįsti negali tokie asmenys, kurie atitinka bent vieną šių sąlygų:

1. Asmenys buvo įtariami, kaltinami ar nuteisti už tam tikrų BK specialiojoje dalyje numatytų nusikaltimų (daugiausiai tai sunkūs ir labai sunkūs nusikaltimai, tačiau į sąrašą įtraukti ir apysunkiai nusikaltimai) padarymą.
2. Asmenų atžvilgiu baudžiamąjį procesą dėl minimų nusikaltimų padarymo buvo atsisakyta pradėti, o jeigu toks buvo pradėtas – jis nutrauktas.
3. Asmenys yra atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės dėl minimų nusikaltimų padarymo.

---

[126] Johan Boucht, „Civil asset forfeiture and the presumption of innocence under article 6(2) ECHR“, *New Journal of European Criminal Law* 5, 2 (2014): 222.
[127] Bikelis, *supra note,* 70: 152-153.
[128] Kristina Jackūnaitė, „Civilinis turto konfiskavimas svarstomas Seime, nepaisant abejonių, ar neprieštarauja Konstitucijai“, LRT TV naujienų tarnyba, žiūrėta 2020 m. vasario 2 d., https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/889268/civilinis-turto-konfiskavimas-svarstomas-seime-nepaisant-abejoniu-ar-nepriestarauja-konstitucijai
[129] „Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymo projektas“, LRS, žiūrėta 2020 m. vasario 2 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/e1deea30442611ea9b3585dbd527d9e8?jfwid=w5ecrysmb

4. Asmenys yra įtraukti į organizuotų nusikalstamų grupių, kurias identifikuoja Policijos departamentas, vadovaudamasis sukauptų duomenų apie jų ryšius su organizuotomis nusikalstamomis grupėmis ar jų nariais analitiniu įvertinimu ir policijos generalinio komisaro patvirtinta metodika, narių sąrašus.
5. Tokių asmenų sutuoktiniai ar asmenys, su kuriuo bendrai tvarkomas ūkis.[130]

Taip pat numatyta, jog civilinio turto konfiskavimo procedūra galėtų būti taikoma ir tretiesiems asmenims perleistam turtui, kurie „[...] žinojo arba turėjo žinoti, kad šio turto perdavimo arba įsigijimo tikslas buvo išvengti šio turto konfiskavimo.“[131]

Taikant šį teisinį mechanizmą Lietuvoje didžioji dalis įrodinėjimo naštos būtų perkeliama asmeniui. Nustačius teisėtomis pajamomis nepagrindžiamo turto faktą pats asmuo turi pateikti duomenis, jog šį turtą jis vis tik įgijo sąžiningais būdais. Tačiau kyla pagrįstų abejonių ar toks civilinis procesas vis tik yra įgalus ir suderinamas su pagrindinėmis EŽTK vretybėmis – asmens nuosavybės apsauga (pirmojo protokolo 1 straipsnis) bei nekaltumo prezumpcija (6 straipsnio 2 dalis).[132] D. Raulušaitis taip pat iškėlė abejonę, ar civilinis turto konfiskavimas gali būti laikomas prevencine priemone, pasak teisininko, tai yra baudžiamojo poveikio priemonė, kaip ją numato BK nuostatos.[133]

Stipriai abejotina, ar Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymo projekte numatytų sąlygų taikymas asmeniui, kurio atžvilgiu baudžiamasis procesas nutrauktas ar išviso nebuvo pradėtas (tikėtina, nes byloje nesurinkta pakankamai nusikalstamos veikos padarymą įrodančių duomenų), nesukels neproporcingų ir neteisėtų Konstitucijos ir EŽTK saugomų vertybių, tokių kaip teisės į teisingą teismą, gynybą, nuosavybę, taip pat nekaltumo prezumpcijos, pažeidimo. Kyla klausimas, ar teisėsaugos institucijų pareigūnai, kurie taip ir nesugebėjo iki galo atlikti savo darbo ir pagal baudžiamojoje teisėje įtvirtintus principus ir standartus nesurinko pakankamai duomenų apie asmens galimai padarytą nusikalstamą veiką, norėdami jam už tai „atkeršyti“, nepradės piktnaudžiauti šiuo įrankiu, kuriuo galimai keliama grėsmė kertinėms Konstitucijos vertybėms?

Matyti, jog ši turto paėmimo priemonė gali būti taikoma dar platesniam asmenų ratui, nei prieš tai aptartos ir baudžiamajame įstatyme įtvirtintos priemonės – tradicinis ir išplėstinis turto konfiskavimas, kuriuos galima taikyti tik esant teismo apkaltinamajam nuosprendžiui. Užsienio

[130] „Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymo projektas“, *supra note,* 129.
[131] *Ibid.*
[132] Bikelis, *supra note,* 7: 8.
[133] „Darius Raulušaitis civilinio turto konfiskavimo įstatyme rado logikos ir matematikos klaidų“, 15MIN, žiūrėta 2020 m. vasario 2 d., https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/darius-raulusaitis-civilinio-turto-konfiskavimo-istatyme-rado-logikos-ir-matematikos-klaidu-56-1057386

literatūros autorių teigimu, civilinis turto konfiskavimo procesas, kuris dar kitaip vadinamas „konfiskavimas neesant apkaltinamojo nuosprendžio“ (*non-conviction based confiscation*), gali būti pasitelkiamas kovojant su organizuotu nusikalstamumu ir jų vykdomais labai sunkiais savanaudiškais ir korupcinio pobūdžio nusikaltimais.[134]

Sistemingai analizuojant Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymo projekte numatytas sąlygas matyti, jog pirmojoje sąlygoje numatytas BK specialiosios dalies straipsnių sąrašas, į jį įtraukiant ir apysunkius nusikaltimus, tokius kaip nedidelės vertės turto atviras pagrobimas (BK 178 straipsnio 2 dalis) ar piktnaudžiavimas (BK 228 straipsnis) nerodo juos padariusio asmens sąsajų su organizuotu nusikalstamumu ar sistemingų korupcinio pobūdžio ryšių, todėl yra per platus. Antrajai sąlygai trūksta aiškumo ir apibrėžtumo, kadangi į tokį apibrėžimą iš esmės gali patekti bet kuris asmuo. Pagal trečiąją sąlygą netgi tokio asmens, kuris veikė baudžiamąją atsakomybę šalinančiomis būtinosios ginties ar būtinojo reikalingumo aplinkybėmis, atžvilgiu būtų galima pradėti civilinio turto konfiskavimo procedūrą, kas vėlgi, manytina, nėra logiška. Ketvirtoji sąlyga siejama su Policijos departamento priimamo sąrašo (poįstatyminio lygmens teisės akto) turiniu, kurio faktinės aplinkybės gali būti sunkiai patikrinamos dėl jį rengiant panaudotos ribotos kriminalinės žvalgybos informacijos rinkimo būdais surinktos informacijos. Todėl darytina išvada, jog Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymo projekte numatytos taikymo sąlygos iš esmės prasilenkia su pagrindiniu šio įstatymo tikslu – organizuoto nusikalstamumo, korupcijos ir savanaudiškų nusikaltimų prevencija, taip pat neužtikrina pagrindinių žmogaus teisių bei kelia grėsmę jas šiurkščiai pažeisti.

Lietuvoje kuriamą civilinio turto konfiskavimo instituto poveikį žmogaus teisėms detaliau kol kas yra spėję nagrinėti tik keli teisės mokslininkai – S. Bikelis, kuris yra vienas šio įstatymo projekto autorių, taip pat S. Mikšys ir R. Drakšas. Pasak R. Drakšo, civilinio turto konfiskavimu yra bandoma įtvirtinti žemesnį neteisėtos turto kilmės įrodymų pakankamumą be būtinumo įrodyti padarytą nusikalstamą veiką, o tai „[...] iš esmės pažeidžia nuosavybės teisių teisinį reguliavimą.“[135] Šiuo atveju prisimintina EŽTK 6 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta asmens nekaltumo prezumpcija, pagal kurią „kiekvienas žmogus, kaltinamas nusikaltimo padarymu, laikomas nekaltu tol, kol jo kaltumas neįrodytas pagal įstatymą.“[136] Vadinasi, permetus turto kilmės įrodinėjimo naštą asmeniui, kuris net nėra kaltinamas jokio nusikaltimo padarymu, visuotinai pripažįstamos nekaltumo prezumpcijos

[134] Michele Simonato, „Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains“, *ERA Forum. Journal of the Academy of European Law* 18, 3 (2017): 366.
[135] Drakšas, *supra note*, 8: 143.
[136] „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, *supra note,* 3.

keltini reikalavimai būtų nepaisomi, o tai galėtų sukelti grėsmę ir asmens turimai nuosavybei, nes iš jo galėtų būtų paimama.

S. Bikelis neigia prieš tai iškeltą prielaidą, ir teigia, kad „[...] konfiskavimas taikomas civilinio proceso pagrindu, kuriame nesprendžiamas asmens kaltumo klausimas.“[137] Tačiau įstatymo projekte vis tik yra įtvirtintas dviprasmiškas konfiskuotino turto vertinamasis aspektas, t. y. kai „[...] yra pagrindas manyti, kad šis turtas yra gautas nusikalstamu būdu“.[138] Vadinasi tokiame civiliniame procese nors ir nebūtų sprendžiamas asmens kaltės klausimas, tačiau daroma prielaida, kad asmens turimas turtas yra gautas iš galimai jo padarytų nusikalstamų veikų, dėl kurių padarymo asmuo net nėra teisiamas ar nuteistas.

Verta paminėti, jog 2016 m. vasario 18 d. Lietuvos Respublikos Seime buvo registruotas, ir iki šiol jame vis dar tobulinamas, dar vienas teisės akto projektas, kuriame numatytos asmens atžvilgiu taikytinos turto konfiskavimo priemonės vargu ar atitinka Konstitucijos nuostatas ir galimai šiurkščiai pažeidžia joje įtvirtintus konstitucinius principus – tai Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užskardymo ir kontrolės įstatymo projektas. Minėtame projekte yra įtvirtinta viena iš asmeniui, susijusiam su organizuotu nusikalstamumu, galimų taikyti organizuoto nusikalstamumo kontrolės priemonių – teismo įpareigojimas asmenį ir su juo susijusius asmenis deklaruoti ir pagrįsti turimą turtą ir (ar) pajamas.[139] Gavęs tokį įpareigojimą asmuo privalėtų per 30 kalendorinių dienų Valstybinei mokesčių inspekcijai pateikti savo (šeimos) turto deklaraciją ir dokumentus, pagrindžiančius joje nurodytų duomenų teisingumą. Įstatymo projekte pabrėžiama, jog „Turto ir (ar) pajamų teisėtumo pagrindimo našta perkeliama asmenims, kuriems skirtas teismo įpareigojimas.“[140] Jeigu asmuo neįvykdo šios jam primestos prievolės, arba nors ir įvykdo, tačiau jo pateikti duomenys nepagrindžia turimo turto ir (ar) pajamų įsigijimo teisėtu būdu, tuomet tokio asmens atžvilgiu teismas gali taikyti nepagrįsto turto ir (ar) pajamų konfiskavimą.[141]

Tai yra dar vienas įrankis, kuriuo siekiama paimti asmens teisėtomis pajamomis galimai nepagrindžiamą turtą ne baudžiamosios teisės priemonėmis, o pritaikius civilinės procedūros taisykles. Taigi, jeigu asmuo nuspręstų piktybiškai nevykdyti minėtos ir prievarta jam primestos prievolės, suėjus projekte numatytam 30 dienų terminui ir teisėsaugos institucijoms pačioms

[137] Bikelis, *supra note,* 7: 11.
[138] „Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymo projektas“, *supra note,* 129.
[139] „Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo ir kontrolės įstatymo projektas“, LRS, žiūrėta 2020 m. vasario 3 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/3a14b360d64911e59019a599c5cbd673?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=2965a3dd-2668-46e4-94e7-4054804f4fa8
[140] *Ibid.*
[141] *Ibid.*

neįdėjus pastangų renkant informacijos apie asmens turimo turto teisėtumą ir pagrįstumą, automatiškai būtų galima pradėti tokio asmens turto konfiskavimo procedūrą be jokio to asmens atžvilgiu pradėto baudžiamojo proceso. R. Drakšo nuomone, tokia situacija, kai priimamas sprendimas konfiskuoti turtą „[...] be ikiteisminio tyrimo ir apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo pažeidžiami teisingumo, proporcingumo, *nullum crimen sine lege, nullum crimen sine culpa*, (nėra nusikaltimo be įstatymo), humanizmo principai, taip pat nekaltumo prezumpcija, proceso šalių lygiateisiškumo ir rungimosi principas, teismo proceso viešumas ir žodiškumas, kaltinamojo teisė į gynybą, proceso greitumas ar procesinės prievartos proporcingumas ir kt.“[142]

Akivaizdu, jog Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užskardymo ir kontrolės įstatymo projekto autoriai formuoja naują ir atskirą turto paėmimo mechanizmą, kuris nėra siejamas su Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymo projekte numatyta procedūra. Minėtame projekte numatyta turto paėmimo procedūra iš dalies yra tam tikras civilinės teisinės prigimties išplėstinis turto konfiskavimas su įrodinėjimo naštos perkėlimu asmeniui, kuriam skirtas teismo įpareigojimas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, jog tokio sudėtingo turto „[...] konfiskavimo institutui įtvirtinti Lietuvos teisinėje sistemoje yra nepakankamas kelių normų įtraukimas nagrinėjamame Įstatyme. Konstitucingumo problemų tokiais atvejais [...] gali kelti ne tik tai, kad turto konfiskavimo reglamentavimas yra neišbaigtas, [...] bet ir tai, kad civilinės prigimties išplėstinis turto konfiskavimas nustatomas glaudžiai su baudžiamosios teisės sritimi susijusiame Įstatyme.“[143] Manytina, jog įteisinus tokią turto konfiskavimo procedūrą vienareikšmiškai būtų pažeisti visuotinai pripažįstami teisėtumo, teisės į gynybą, proporcingumo, nekaltumo prezumpcijos ir kiti principai, todėl tokių priemonių įtvirtinimas Lietuvos teisės sistemoje yra perteklinis ir sukeltų grėsmę pažeisti Konstitucijos ir EŽTK vertybes.

Šioje vietoje, kaip pavyzdį, galime palyginti panašios prigimties Italijos teisės sistemoje įtvirtintą turto paėmimo mechanizmą – taip vadinamą „prevencinį konfiskavimą“. Verta pabrėžti, jog Italija nuo seno yra tarsi namai ten klestinčioms mafijos organizacijoms,[144] todėl šios šalies kriminogeninė situacija yra ypatinga lyginant su kitomis ES šalimis. Prevencinis turto konfiskavimas Italijoje pirmą kartą buvo pristatytas dar 1982 m., tačiau per tą laiką kelis kartus buvo

[142] Drakšas, *supra note,* 8: 143.
[143] „Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto papildomo komiteto išvados dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo ir kontrolės įstatymo projekto (XIIP-4041)“, LRS, žiūrėta 2020 m. vasario 3 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/ee413b90a1d411e68987e8320e9a5185?jfwid=w5ecrx3bl
[144] Michele Panzavolta ir Roberto Flor, „A Necessary Evil? The Italian „Non-Criminal System“ of Asset Forfeiture“ iš *Non-Conviction-Based Confiscation in Europe,* Jon Petter Rui ir Ulrich Sieber (Berlin: Dunker & Humblot , 2015), 118.

keičiamas ir galutinai suformuotas 2011 m. priimtame „Anti-mafijos kodekse“.[145] Minėtame kodekse suformuotos tokios, apkaltinamojo nuosprendžio nereikalaujančios, prevencinės turto konfiskavimo taikymo sąlygos: 1) įtarimas, kad asmuo priklauso nusikalstamai organizacijai ir yra jos narys; 2) asmens „socialinio pavojingumo“ įvertinimas, kuris parodo tikimybę, jog ateityje bus vykdomi nauji nusikaltimai; 3) nustatyta disproporcija tarp asmens turimo turto ir jo teisėtai gaunamų pajamų, kuria sukuriama prielaida, kad turtas gautas neteisėtu būdu.[146]

Pabrėžtina, jog vien šio mechanizmo pavadinimas (prevencinis konfiskavimas) parodo, jog ši priemonė yra nukreipta į ateitį, t. y. ja siekiama užkirsti kelią galimų nusikalstamų veikų darymui ateityje. Teisėsaugos pareigūnai turi nustatyti, jog asmuo galimai yra nusikalstamos organizacijos narys, taip pat turi įvertinti jo pavojingumo laipsnį, kuris parodytų jo keliamą grėsmę visuomenės ir valstybės saugumui, taip pat kitų asmenų teisėms ir laisvėms. Tik nustačius šias aplinkybes gali būti svarstoma tokio asmens turimo turto ir jo teisėtai gaunamų pajamų disproporcija bei jų kilmė. Matyti, jog Italijos prevencinio konfiskavimo taikymo sąlygos, kurios yra nukreiptos prieš šalyje veikiančių mafijos organizacijų, vykdančių sunkius tarptautinio pobūdžio nusikaltimus, narius, yra griežtesnės nei Lietuvoje kuriamo civilinio turto konfiskavimo taikymo sąlygos, kurių analizė parodė, jog šį mechanizmą iš esmės būtų galima pritaikyti bet kuriam asmeniui.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, teikdamas pasiūlymus dėl įstatymo projekto pakeitimų, yra pabrėžęs, jog pagal pasaulinę praktiką civilinis turto konfiskavimas „[...] turėtų būti taikomas su organizuotu nusikalstamumu susijusių labai sunkių, sunkių nusikaltimų, prekybos narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, prekybos žmonėmis (vaikais), su tokios nusikalstamos veiklos palaikymu susijusių korupcinių nusikaltimų (ir panašiai) padarymo atvejais.“[147] Tą iš esmės patvirtinta ir prieš tai nagrinėtas Italijos teisinėje sistemoje įtvirtintas prevencinis turto konfiskavimas. Todėl teigtina, jog Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymo projekte numatyti pagrindai ir sąlygos yra suformuluotos netinkamai ir gali suteikti pagrindą tokiam civilinio turto konfiskavimo procesui, kuris nepagrįstai pažeistų nekaltumo prezumpcijos, asmens teisės į nuosavybės apsaugą, proporcingumo bei proceso teisingumo principus.

---

[145] Francesco Mazzacuva, „The Problematic Nature of Asset Recovery Measures: Recent Developments of the Italian Preventive Confiscation“ iš *Chasing Criminal Money: Challenges and Perspectives on Asset Recovery in the EU*, Katalin Ligeti, Michele Simonato (Oxford: Hart Publishing, 2017), 103.
[146] *Ibid.*, 144.
[147] „Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto papildomo komiteto išvados dėl Lietuvos Respublikos turto civilinio konfiskavimo įstatymo projekto Nr. XIIIP-3214“, LRS, žiūrėta 2020 m. vasario 5 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/722f65c2839711e98a8298567570d639?positionInSearchResults=10&searchModelUUID=0f2b85b7-9aa2-479c-b3c9-cb39d14f3022

Vis tik naujausioje teisės literatūroje pripažįstama, jog pastaraisiais metais turto konfiskavimas be apkaltinamojo nuosprendžio tapo itin svarbia kovos su organizuotu nusikalstamumu, ypač mafija, priemone.[148] Šios priemonės naudojimas skatinamas dėl kelių priežasčių, pirma, jog ji reikalauja žemesnio įrodinėjimo standarto, antra, jog ji yra ypač efektyvi tais atvejais, kai teisėsaugos pareigūnams yra sunku pasiekti apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo.[149] Tačiau kyla pagrįstas klausimas ar tokių priemonių naudojimas yra pateisinamas EŽTK įtvirtintų principų kontekste.

F. Alagna teigia, jog tokios priemonės, kaip turto paėmimas be teismo apkaltinamojo nuosprendžio, kuomet dalis įrodinėjimo naštos perkeliama asmeniui, vis tik nepažeidžia EŽTK įtvirtintos nekaltumo prezumpcijos, o tokio turto paėmimas nesukelia minėtos konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnyje numatytų nuosavybės teisių pažeidimo, tą yra patvirtinęs ir Italijos Konstitucinis Teismas.[150] Detaliau šios turto konfiskavimo priemonės ir minėtų žmogaus teisių santykis bus atskleidžiamas kitame skyriuje. Žinoma tai nereiškia, jog dabar visos ES valstybės narės gali ir turi priimti tokią turto paėmimo priemonę įteisinančius nacionalinės teisės aktus, tačiau tai suponuoja galimybę, jog turto konfiskavimas be apkaltinamojo teismo nuosprendžio pats iš savęs nėra neteisėtas.

Apibendrinant galima teigti, jog turto konfiskavimo be apkaltinamojo nuosprendžio procedūra, kuri šiuo metu yra įtvirtinta kai kuriose ES valstybių narių teisinėse sistemose, neprieštarauja ir nepažeidžia EŽTK numatytų principų. Visų pirma, toks procesas yra kur kas efektyvesnis ir greitesnis lyginant su baudžiamuoju, juo iš esmės nėra sprendžiamas asmens kaltės klausimas, todėl negali būti keliamas ir nekaltumo prezumpcijos pažeidimo prielaidos. Toks turto konfiskavimas nėra laikomas asmeniui skiriama bauda, o veikiau asmens nuosavybės kontrolės prevencinė priemonė kovojant su sunkiais organizuotais ir tarptautinio pobūdžio nusikaltimais, kuriais grubiai pažeidžiamas viešasis visuomenės interesas.

Darytina išvada, jog tokia turto konfiskavimo priemonė turi reikšmingą poveikį kovojant su organizuotu nusikalstamumu, tačiau Lietuvoje bandomas įteisinti civilinio turto konfiskavimas neatitinka pagrindinių žmogaus teisių apsaugos reikalavimų, todėl turi būti taisytinas. Verta pasvarstyti, ar prieš įvedant naują turto paėmimo institutą, kuris netgi galėtų turėti atvirkštinį poveikį ir įnešti dar daugiau neaiškumo bei sumaišties, pirmiausia nederėtų stengtis efektyvinti Lietuvos baudžiamojoje teisėje jau įteisintų ir kurį laiką egzistuojančių turto konfiskavimo mechanizmų.

[148] Federico Alagna, „Non-conviction Based Confiscation: Why the EU Directive is a Missed Opportunity“, *European Journal on Criminal Policy and Research* 21 (2015): 5.
[149] *Ibid.*
[150] *Ibid.*, 6.

3. ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS PROBLEMINIAI ASPEKTAI TEISMŲ PRAKTIKOJE

1950 m. lapkričio 4 d. dvylika Europos Tarybos valstybių narių pasirašė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją. Šiuo metu prie šios konvencijos yra prisijungusios 47 Europos Tarybos narės,[151] todėl ši sutartis saugo ir gina daugiau nei 800 milijonų žmonių teises ir laisves. V. Vadapalas šią konvenciją įvardija kaip vieną veiksmingiausių ir pažangiausių tarptautinio masto žmogaus teisių apsaugos sistemą.[152] Priėmus minėtą konvenciją žmogaus teisės, tokios kaip: teisė į gyvybę, teisė į laisvę ir saugumą, teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, taip pat nekaltumo prezumpciją ir teisė į nuosavybės apsaugą tapo teisiniais įsipareigojimas, o šių laikymąsi turėjo prižiūrėti speciali institucija. Tuo tikslu buvo įkurtas EŽTT, kuris nagrinėdamas asmenų skundus dėl EŽTK nuostatų pažeidimo kontroliuoja kaip valstybės narės laikosi minėtos konvencijos įsipareigojimų. 1959-2019 m. statistikos duomenimis, EŽTT dėl skundų prieš Lietuvą yra priėmęs 213 sprendimų, iš kurių 31 buvo susijęs su teisės į nuosavybės apsaugą pažeidimais.[153]

Šiame darbe mums aktualiausios EŽTK nuostatos, kurios reglamentuoja žmogaus teisę į nuosavybės apsaugą (pirmojo protokolo 1 straipsnis), teisę į teisingą bylos nagrinėjimą (6 straipsnio 1 dalis) ir nekaltumo prezumpciją (6 straipsnio 2 dalis). Šie žmogaus teisių apsaugos principai taip pat yra įtvirtinti ir Konstitucijoje, kuri gina žmogaus nuosavybę, joje yra įtvirtinta nekaltumo prezumpcija bei teisė į teisingą, nepriklausomą ir bešališką teismą. Lyginant EŽTK ir Konstitucijos nuostatas akivaizdu, jog daugelis jų yra identiškos ir prilygsta visuotinai įtvirtintiems žmogaus teisių apsaugos principams. Be to, pripažįstama, jog EŽTK nuostatos ir jas aiškinanti EŽTT praktika yra ir vienas iš pagrindinių Konstitucijos aiškinimo šaltinių.[154] Dėl šių priežasčių toliau darbe bus analizuojami ne tik KT ir kitų Lietuvos teismų, bet ir EŽTT, sprendimai, kuriais apibrėžiami žmogaus teisių apsaugos standartai asmenų atžvilgiu taikant turto konfiskavimo priemones. Bus siekiama atsakyti į klausimą, ar taikant įvairius turto konfiskavimo mechanizmus yra pakankamai atsižvelgiama į visuotinais pripažintas ir ginamas žmogaus teises?

[151] „Simplified Chart of signatures and ratifications“, Council of Europe Portal, žiūrėta 2020 m. kovo 5 d., https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/chartSignature/3
[152] Vilenas Vadapalas, *Tarptautinė teisė* (Vilnius: Eurgrimas, 2006), 277.
[153] „Violations by Article and by State 1959-2019“, European Court of Human Right, žiūrėta 2020 m. kovo 5 d., https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2019_ENG.pdf
[154] Žalimas, *supra note,* 32.

3.1. Proporcingumo principo reikalavimai

Jau minėta, kad viena svarbiausių teisinių priemonių atimti nusikaltimų naudą yra iš šių nusikaltimų gautų pajamų konfiskavimas.[155] Teisiniai mechanizmai, kuriais siekiama iš nusikalstamas veikas padariusių ar kitais neteisėtais būdais praturtėjusių asmenų paimti turtą, yra viena iš EŽTT vertinimo sričių. Pripažįstama, jog proporcingumo principas yra vienas kertinių baudžiamojo proceso principų, kuris padeda rasti pusiausvyrą tarp asmens teises ir laisves varžančių priemonių ir žmogaus teisių apsaugos.[156] Vertindamas turto konfiskavimo priemones teismas iš esmės stengiasi surasti tinkamą balansą tarp tokių priemonių efektyvumo ir jų keliamų asmens teisių suvaržymo, t. y. kelia tokių priemonių sukeliamų suvaržymų proporcingumo jų siekiamiems tikslams klausimą.

S. Bikelis išskiria du pagrindinius nuosavybės teisių apribojimo proporcingumo aspektus – materialinį ir procesinį.[157] Materialiniu aspektu vertinama asmeniui ir su juo susijusių asmenų atžvilgiu taikytinų apribojimų apimtis, t. y. ar jiems taikytini apribojimai nebus pernelyg didelė našta. Procesinis aspektas vertinamas per neteisėtos turto kilmės įrodinėjimo standartų, turto konfiskavimo priemonių taikymo pagrįstumo bei jų skvarbumo prizmę, kurių visuma atskleidžia asmens teisių apsaugos lygį.[158]

Dar 1986 m. vasario 21 d. EŽTT suformulavo ir išaiškino proporcingumo principo nuostatas turtinio poveikio priemonių kontekste, kurios yra itin reikšmingos ir cituojamos daugelyje kitų bylų. Pasak teismo, proporcingumas – tai sąžiningas balansas (*fair balance*) tarp asmens pamatinių teisių apsaugos ir visuomenės interesų tenkinimo. Toks balansas būtų pažeistas, jei asmeniui teismo sprendimu tenkanti našta būtų perteklinė ir išskirtinė.[159] Nors praėjo jau daugiau nei 30 metų, tačiau šio principo reikalavimai išlieka aktualūs iki šios dienos ir yra kartojami naujausiose EŽTT bylose, kuriuose sprendžiami nuosavybės teisių apribojimo klausimai.[160]

Panašios pozicijos laikosi ir KT, kuris savo sprendimuose yra ne kartą pabrėžęs, jog tarp valstybės siekiamo tikslo nubausti pažeidimus darančius asmenis ir užtikrinti pažeidimų prevenciją bei tarp tam tikslui pasiekti pasirenkamų priemonių turi būti išlaikyta teisinga pusiausvyra, t. y. už

---

[155] Malin Thunberg Schunke. *Extended Confiscation in Criminal Law: National, European and International Perspective* (Cambridge: Intersentia, 2017), 3.
[156] Roberto E. Kostoris. *Handbook of European Criminal Procedure* (Cham: Springer International Publishing, 2018), 165.
[157] Bikelis, *supra note*, 60: 17.
[158] *Ibid*.
[159] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1986 m. vasario 21 d. sprendimas byloje James ir kiti prieš Jungtinę Karalystę, pareiškimo Nr. 8793/79“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. kovo 6 d., http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57507
[160] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. birželio 28 d. sprendimas byloje G.I.E.M., S.R.L. ir kiti prieš Italiją, pareiškimo Nr. 1828/06“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. kovo 6 d., http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184525

padarytus pažeidimus asmeniui numatytos sankcijos turi būti adekvačios padarytiems pažeidimams bei siekiamam tikslui ir neturi jo varžyti akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti,[161] tiesa, KT, priimdamas šiuos sprendimus, remiasi konstituciniais teisingumo ir teisinės valstybės principais.

Nors šie skirtingų teismų sprendimai atrodo ganėtinai panašūs, tačiau EŽTT nuomone balansas turi būti išlaikytas tarp asmens teisių varžymo ir visuomenės intereso, o KT pabrėžia tinkamo balanso išlaikymą tarp asmeniui taikytų priemonių ir padaryto pažeidimo sunkumo bei tokių pažeidimų prevencijos. Manytina, jog KT proporcingumo principo apibrėžime nėra skiriama pakankamai dėmesio asmens atžvilgiu taikytinų poveikio priemonių perteklinės naštos problemai.

Tačiau EŽTT ir KT nuomonė dėl turto konfiskavimo kontrabandos bylose yra skirtinga. 2009 m. EŽTT byloje Gabrič prieš Kroatiją pareiškėja skundėsi, jog jos atžvilgiu taikytas turto konfiskavimas pažeidė EŽTK numatytą teisę į nuosavybės apsaugą (pirmojo protokolo 1 straipsnis). Iš pareiškėjos konfiskuotina pinigų suma buvo daugiau nei 13 kartų didesnė nei asmeniui už pažeidimą paskirta bauda.[162] EŽTT pripažino, jog paskirta turto konfiskavimo priemone buvo siekiama teisėtų ir visuomenei svarbių tikslų – pinigų plovimo užkardymo. Teismas išsamiai ištyrė bylos aplinkybes, jog pareiškėjos įvežami pinigai iš tiesų buvo teisėtos kilmės (iš banko paimta paskola), pagal tuo metu galiojusius mokestinius įstatymus jie negalėjo būti apmokestinami, todėl valstybei nėra padaryta jokia finansinė žala, o duomenų, jog jie bus panaudoti nusikaltimų vykdymui ar teroristų finansinio rėmimo tikslais – negauta.[163]

Remdamasis šiomis aplinkybėmis teismas padarė išvadą, jog tarp pareiškėjos ir visuomenės interesų nebuvo išlaikytas tinkamas balansas, o pareiškėjai už pinigų importo procedūrinį pažeidimą pritaikius ne tik sankciją, bet ir dalies nedeklaruotų pinigų konfiskaciją, buvo sukelta pernelyg didelė finansinė našta. Teismas taip pat nurodė, jog konkretaus pažeidimo pobūdis ir už jį asmeniui taikoma sankcija turi būtina vertinami labai atidžiai, o teismo sprendimas negali remtis bendromis ir plataus pobūdžio prielaidomis, kurios neatspindi konkrečių bylos aplinkybių.

---

[161] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas, bylos Nr. 3/2009-24/2009-37/2009-1/2010-3/2010-4/2010-5/2010-11/2010-17/2010-26/2010-45/2010-57/2010-58/2010-59/2010-60/2010-61/2010 „Dėl statybos, pažeidžiančios teisės aktų reikalavimus, teisinių pasekmių““, žiūrėta 2020 m. kovo 6 d., https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta144/content; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 6 d. nutarimas, bylos Nr. 43/2011 „Dėl didesnio pavojaus šaltinio valdytojo atsakomybės““, žiūrėta 2020 m. kovo 6 d., https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta103/content; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas Nr. KT4-N3/2017, bylos Nr. 14/2015-1/2016-2/2016-14/2016-15/2016 „Dėl baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą praturtėjimą““, žiūrėta 2020 m. kovo 6 d., https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1679/content

[162] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Gabrić prieš Kroatiją, pareiškimo Nr. 9702/04“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. kovo 6 d., http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91134

[163] *Ibid*.

Vis tik KT dar 1993 m., kai turto konfiskavimas buvo priskiriamas prie papildomų asmeniui skiriamų bausmių, o ne baudžiamųjų poveikio priemonių, pasisakė dėl turto konfiskavimo priemonės išskirtinumo kontrabandos bylose. Visų pirmą teismas nurodė, jog šia priemone siekiama „[...] užkirsti kelią visų pirma sunkiems savanaudiškiems nusikaltimams, kuriais kėsinamasi į Konstitucijos saugomą kitų asmenų nuosavybę.“[164] Teismo nuomone, tokiems interesams pakenkiama, „[...] kai turtas naudojamas ne tik kaip nusikaltimo priemonė, bet ir kaip nusikaltimo dalykas (neteisėtai pervežant per valstybės sieną medžiagas, daiktus, valiutą ir kt.). Be to, kai kurios medžiagos ir daiktai kelia tiesioginę grėsmę žmonių gyvybei, sveikatai ar saugumui. Turto kontrabanda daro žalą ekonominiams žmonių ir visuomenės interesams. Todėl įstatymuose pagrįstai yra nustatytas tokių daiktų konfiskavimas.“[165]

1997 m. KT dar kartą pabrėžė išskirtinį kontrabandos pobūdį, tik šį kartą, kaip administracinio nusižengimo, ir nustatė, kad toks pažeidimas gali būti padaromas tik tyčia. „Tai reiškia, jog teisės pažeidėjas tyčia sudaro tokią situaciją, kai jo laikinai valdomas ar naudojamas kito asmens turtas gali būti prarastas, nes įstatymo yra nustatyta, kad kontrabandos įrankis konfiskuojamas nepriklausomai nuo to, kas yra jo savininkas. Tokio įstatymo grasinimo teisės pažeidėjas sąmoningai nepaiso, dėl to atsiranda teisinės pasekmės, kurios yra numatytos įstatyme: turto, kuris buvo kontrabandos įrankis (automobilio ir pan.), konfiskavimas.“[166] Minėtame sprendime teismas taip pat pabrėžė, jog kontrabandos įrankio (automobilio ir pan.) konfiskavimas, kai jis priklauso trečiajam asmeniui, taip pat neprieštarauja Konstitucijai, nes toks „[...] konfiskavimas prilygintinas jo faktiniam žuvimui, todėl savininkas praranda galimybę susigrąžinti jį natūra. Tačiau jis gali reikalauti iš tokį teisės pažeidimą padariusio jo daikto valdytojo ar naudotojo atlyginti žalą.“[167] Žinoma šie KT sprendimai buvo priimti pakankamai seniai, o žinant, jog teismų praktikos formavimas yra nuolat kintantis ir niekada nesustojantis procesas, būtų įdomu sužinoti ar šiandien KT pozicija dėl turto konfiskavimo dalyko ir įrankio kontrabandos bylose išliktų nepakitusi ir tokia pat griežta.

Galima daryti išvadą, jog nagrinėjant tam tikros turto konfiskavimo priemonės proporcingumą ir asmeniui sukeliamų jo teisių suvaržymo apimtis privaloma žvelgti sistemingai, t. y. reikia įvertinti ne tik turto konfiskavimo priemonių sukeliamus apribojimus, bet ir pasverti

---

[164] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas, bylos Nr. 7 „Dėl papildomos kriminalinės bausmės - turto konfiskavimo““, *supra note,* 68.
[165] *Ibid*.
[166] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas, bylos Nr. 12/96-5/97 „Dėl administracinės nuobaudos - turto konfiskavimo“, žiūrėta 2020 m. kovo 6 d., https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta391/content
[167] *Ibid*.

asmeniui paskirtas nuobaudas, sankcijas ar kito poveikio priemones. Vis tik manytina, jog kontrabandos bylose sprendžiant turto konfiskavimo dalyko ar įrankio (pinigų, automobilio ir pan.) konfiskavimo klausimą reiktų labai atidžiai pasverti, ar asmeniui tenkanti našta bus proporcinga jo teisių į nuosavybę suvaržymui.

Lietuvos baudžiamajame įstatyme esančiose tradicinio ir išplėstinio turto konfiskavimo institutus apibrėžiančiose teisės normose nėra tiesioginės nuorodos kiekvienu atveju vertinti proporcingumo principo reikalavimus, BK 72 straipsnyje netgi suformuotas imperatyvus nurodymas teismui taikyti turto konfiskavimą visa apimtimi. Minėtame straipsnyje numatytas ne tik pajamų (rezultato), gautų iš nusikalstamos veikos, bet ir nusikalstamos veikos įrankių bei priemonių konfiskavimas. Pastarieji asmeniui sukelia tam tikrus jo nuosavybės teisių suvaržymus, dėl kurių jis netenka turto ar tam tikros, jo vertę atitinkančios, pinigų sumos. Teisinėje literatūroje stipriai abejojama, ar toks teisinis reguliavimas, „[...] kai teismui nėra numatyta formali galimybė mažinti konfiskavimo apimtį atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes, neprieštarauja ne tik Konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsniui, bet ir Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“[168]

Analizuojant kontrabandos dalyko konfiskavimą svarbu paminėti 2019 m. vasario 28 d. LAT nutartį, kurioje teismas priėmė EŽTT praktikai visiškai skirtingą sprendimą. Šioje byloje asmuo nuteistas pagal BK 199 straipsnio 1 dalį už tai, kad per Lietuvos Respublikos valstybės sieną iš Baltarusijos Respublikos gabeno privalomus pateikti muitinei daiktus, kurių vertė viršija 250 MGL dydžio sumą – 250 000 eurų grynųjų pinigų ir nepateikė jų muitinės kontrolei.[169] Teismas pabrėžė, jog kontrabandos dalyko – grynųjų pinigų konfiskavimas yra bendros kontrolės sistemos, sukurtos siekiant kovoti su pinigų plovimu, dalis ir atitinka visuomenės interesą. Teismas nutartyje taip pat atsižvelgė į EŽTT praktiką ir jo proporcingumo vertinimo veiksnius, tokius kaip: „[...] nusikalstamos veikos pobūdis, jos sunkumas; konfiskuojamo turto (šiuo atveju pinigų) statusas nusikalstamoje veikoje; konfiskuojamo turto kilmės ir paskirties teisėtumas; nuteistojo, iš kurio konfiskuojamas turtas, asmenybė ir elgesys, konfiskuojamo turto reikšmė pareiškėjui; dėl nusikalstamos veikos padaryta arba potencialiai sukelta turtinė žala valstybei; asmeniui greta turto konfiskavimo paskirtos kitos bausmės, jų griežtumas ir pakankamumas nubaudimo tikslų įgyvendinimo konkrečios bylos aplinkybėmis požiūriu.“[170]

---

[168] Skirmantas Bikelis, „Permąstant sankcijas už kontrabandą: proporcingumo problema (II). Konfiskavimo ir mokestinių priemonių taikymo klausimai“, *Teisės problemos* 79, 1 (2013): 48.

[169] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-53-1073/2019“, LITEKO, žiūrėta 2020 m. kovo 7 d., http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=1a695a47-8e63-49cc-8a90-2e4f76a62230

[170] *Ibid*.

Tačiau LAT teisėjų kolegija, net ir nustačiusi tokias itin reikšmingas aplinkybės, kaip kad „[...] byloje nėra duomenų, jog D. S. per valstybės sieną gabenti pinigai buvo neteisėtos kilmės; kad byloje nepaneigta, jog nuteistasis gabeno savo asmeninius, teisėtos kilmės pinigus; kad nenustatyta, jog D. S. pinigus gabeno turėdamas tikslą juos panaudoti neteisėtai veiklai, priešingai, bylos duomenimis, nuteistojo gabenti pinigai buvo skirti Lietuvoje veikiančiai įmonei, su kuria jis turėjo bendrų verslo reikalų ir iš kurios ketino įsigyti asmeniniam naudojimui valtį; kad D. S. anksčiau neteistas, Lietuvos Respublikoje administracine tvarka nebaustas, byloje nėra duomenų apie jo teistumą arba patraukimą baudžiamojon atsakomybėn Baltarusijos Respublikos ar kitų jį neigiamai apibūdinančių duomenų“,[171] kaltininkui skyrė 200 MGL (7532 eurų) dydžio baudą bei dalies kontrabanda gabentų grynųjų pinigų konfiskaciją – 65 000 eurų.

Tokio EŽTT praktikai priešingo sprendimo priėmimas, kai nėra nustatyta neteisėta kontrabanda gabenamų pinigų kilmė, taip pat nėra duomenų apie galimą jų panaudojimą nusikalstamoje veikoje ar kaltininko nusikalstamą pavojingumą, o turto konfiskavimas taikomas asmens galimai teisėtu būdu įgytam turtui, manytina, šiurkščiai pažeidžia Konstitucijos ir EŽTK nuostatas dėl teisės į nuosavybę apsaugos bei ją apriboja neproporcingai.

Atsižvelgiant į suformuluotus EŽTT ir KT reikalavimus, Lietuvos teismai asmeniui skiriamo turto konfiskavimo proporcingumą turėtų vertinti visais atvejais, tačiau, kaip rodo praktikos analizė, tai daroma ne visuomet. Tą patvirtina ir Lietuvos apeliacinis teismas, teigdamas, jog „apygardos teismų praktika, susijusi su turto konfiskavimo taikymu (BK 72 straipsnis), yra nevieninga.“[172] Deja teismas plačiau šios savo išsireiškimo nekomentuoja, tačiau galima numanyti, jog apeliacinė instancija, kuri sprendžia skundus dėl apygardos teismų baudžiamosiose bylose priimtų sprendimų, o tarp jų ir dėl turto konfiskavimo taikymo, susiduria su skirtingu turto konfiskavimo pagrindų ir sąlygų interpretavimu bei praktiniu jų taikymu. Tačiau, toliau atlikta teismų sprendimų analizė parodys, jog kartais prieštaravimų atsiranda ir tarp LAT priimtų sprendimų, o tai tik dar labiau apsunkina žemesnės instancijos teismų darbą.

Analizuojant Lietuvos teismų praktiką pastebima, jog skiriant nusikalstamos veikos priemonių konfiskavimą retai svarstomas tokios poveikio priemonės proporcingumo klausimas. Vienas iš tokių pavyzdžių galėtų būti 2007 m. gegužės 15 d. LAT teisėjų kolegijos sprendimas kasacinėje byloje, kurioje teismas asmenį atleido nuo paskirtos bausmės, tačiau specialiai jam ir pagal jo negalią pritaikytą transporto priemonę pripažino nusikalstamos veikos priemone ir skyrė jos

[171] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-53-1073/2019“, *supra note,* 169.
[172] „2015 m. Lietuvos apeliacinio teismo veiklos apžvalga“, Lietuvos Apeliacinis Teismas, 14, žiūrėta 2020 m. kovo 7 d., https://apeliacinis.teismas.lt/data/public/uploads/2018/01/2015-metu-lapt-ataskaita.pdf

konfiskaciją. Teismas savo nutartyje pripažino, jog kasatoriaus argumentai, kad „[...] dėl negalios jis yra visiškai priklausomas nuo tėvų ir prikaustytas prie invalido vežimėlio, o automobilis jam reikalingas gydimuisi ir reabilitacijos tikslais, nes jis pats negali nuvykti į gydymo įstaigas“[173] yra pagrįsti, tačiau teismas savo sprendimą grindė tuo, jog BK 72 straipsnyje yra numatyta imperatyvi norma dėl nusikaltimo padarymo priemonės konfiskavimo ir joje jokių išlygų ar išimčių nenumatyta. Manytina, jog asmeniui toks teismo sprendimas akivaizdžiai sukėlė sunkesnius padarinius nei jam paskirta bausmė, nuo kurios jis buvo atleistas, todėl nusikalstamos veikos priemonės konfiskavimas jam turėjo represinį poveikį ir sukėlė neproporcingą turtinę naštą.

Kitoje, 2011 m. lapkričio 29 d. išnagrinėtoje LAT byloje teisėjų kolegija kaltininkui priklausantį automobilį taip pat pripažino nusikalstamos veikos padarymo priemone ir skyrė jos konfiskaciją. Pagal bylos aplinkybes, kaltininkas, naudodamasis savo automobiliu atvykto į nusikaltimo padarymo vietą, juo taip pat atsigabeno kitas, nusikaltimo padarymą lengvinančias menkos piniginės vertės priemones (kuro talpyklas, žarną, kitus įrankius), įsilaužė į kombaino kuro talpyklą ir iš jos pagrobė kuro, kurio vertė siekė 66,61 eurų (230 litų). Kaltininkui buvo paskirta vienerių metų laisvės apribojimo bausmė, iš jo priteistas nukentėjusiajam padarytos turtinės žalos atlyginimas bei konfiskuotas jo automobilis, kurio rinkos vertės teismas net nevertino.[174] Manytina, jog toks teismo sprendimas, kai kaltininkui paskiriama bausmė, jis taip pat įpareigojamas atlyginti nusikaltimu padarytą turtinę žalą ir be viso to jam dar skiriamas nusikaltimo priemonės, kurios rinkos vertės kaina yra galimai kelis ar net keletą dešimčių kartų didesnė už nusikaltimu padarytą turtinę žalą, konfiskavimas prasilenkia su proporcingumo principo siekiais ir kaltininkui sukelią neadekvačią turtinę naštą.

Pagal dar vieną, 2018 m. vasario 21 d. priimtą LAT nutartį, asmuo buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, bet, atsižvelgus į visas bylos aplinkybes, o ypač į asmens sveikatos būklę „[...] (jam nustatytas 30 proc. darbingumas, progresuojanti kaulų retėjimo liga (jie nuo menkiausio sukrėtimo lūžta), lūžęs dubens kaulas, keistas klubo sąnarys, operuotas stuburas, diagnozuota IV laipsnio bronchinė astma, II laipsnio širdies nepakankamumas). Teismo nuomone, konfiskavus automobilį „Citroen C5“, E. S. būtų neproporcingai pasunkinta galimybė nuvykti į

[173] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-338/2007“, LITEKO, žiūrėta 2020 m. kovo 7 d., http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=996c873e-5d68-474b-aa97-a79336da297f

[174] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-534/2011“, LITEKO, žiūrėta 2020 m. kovo 7 d., http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=fe4c1ebd-192c-4e46-8587-2972b591df90

gydymo įstaigas, į kurias jį nuvežti gali sutuoktinė“,[175] nuspręsta jam priklausančios transporto priemonės nekonfiskuoti, nors ši ir buvo pripažinta nusikalstamos veikos padarymo priemone.

2019 m. kovo 19 d. LAT priėmė reikšmingą nutartį, kurioje pasisakė dėl turto konfiskavimo priemonės proporcingumo. Asmuo buvo pripažintas kaltu padaręs BK 281 straipsnio 7 dalyje numatytą nusikaltimą ir nuo baudžiamosios atsakomybės atleistas dėl to, jog vairavo transporto priemonę būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, kai jo kraujyje buvo daugiau nei 1,5 promilės alkoholio. Asmeniui buvo skirtos šios baudžiamojo poveikio priemonės: draudimas naudotis specialiąja teise (vairuoti kelių transporto priemonę) 2 metų laikotarpiui, taip pat 10 MGL (500 eurų) dydžio įmoka į Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą. Kasaciniu skundu prokurorė teismo dar prašė taikyti ir BK 72 straipsnio 2 dalies nuostatas, asmeniui priklausantį automobilį traktuoti kaip nusikalstamos veikos padarymo priemonę bei jį konfiskuoti.[176]

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija pažymėjo, jog „[...] automobilio konfiskavimas šiuo atveju neatitiktų teisingos viešojo intereso poreikių ir asmens teisių pusiausvyros, varžytų asmenį labiau, negu reikia visuotinai svarbiems tikslams pasiekti“.[177] Savo sprendimą teisėjų kolegija motyvavo tuo, jog asmeniui paskirta įmoką į Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą sudarė daugiau nei pusę automobilio, kurį vairavo neblaivus asmuo, vertės (automobilis įvertintas 884 eurais), taip pat teisė vairuoti transporto priemonę atimta pakankamai ilgą laiko tarpą, o šių baudžiamojo poveikio priemonių visuma asmeniui darys tokio dydžio turtinio pobūdžio poveikį, kuris iš esmės artimas automobilio konfiskavimui. Teismas taip pat atsižvelgė ir į kitas bylos aplinkybes: nusikalstama veika padaryta automobilių stovėjimo aikštelėje, asmuo pripažino kaltę ir nuoširdžiai gailėjosi, anksčiau neteistas, o asmens transporto priemonė yra šeimos turtas ir naudojama jos poreikiams tenkinti.

Prieš tai aptartos LAT nutartys rodo, jog teismai, priimdamas sprendimus dėl nusikalstamos veikos padarymo priemonės konfiskavimo, iš esmės yra „įspraustas į kampą“. Teismams įstatyme imperatyviai nurodoma tokią priemonę konfiskuoti visais atvejais, tačiau laviruodami tarp tokio įsakmaus nurodymo ir EŽTT bei KT praktikos, teismai, išimtinais atvejais dėl prieštaravimų proporcingumo principui, gali nusikalstamos veikos padarymo priemonės konfiskavimo iš viso netaikyti.

---

[175] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-35-719/2018“, LITEKO, žiūrėta 2020 m. kovo 7 d., http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=fd139be0-2c0a-4946-86f9-131319527b96

[176] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-895/2019“, LITEKO, žiūrėta 2020 m. kovo 7 d., http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=2890869f-56ec-49ef-a3f8-23595d9d54c2

[177] *Ibid*.

Teismas, spręsdamas turto konfiskavimo klausimą baudžiamojoje byloje turi vertinti jo proporcingumą, tačiau vietoj tokio radikalaus pasirinkimo – konfiskuoti nusikalstamos veikos įrankį ar priemonę visa apimtimi arba jų visai nekonfiskuoti, galėtų rinktis liberalesnio pobūdžio poveikio priemonę – tai dalies nusikalstamos veikos įrankio ar priemonės konfiskavimą arba jų vertės dalies išieškojimą iš kaltininko. Manytina, jog tokia priemonė galėtų apsaugoti asmenis nuo per didelės jiems tenkančios finansinės naštos, tačiau tam tikrais atvejais būtų pakankamai prevencinio ir nuo tolimesnių nusikalstamų veikų atgrasančio pobūdžio. Diskrecijos teisės teismui suteikimas taip pat apsaugotų nuo imperatyvaus asmeniui priklausančio turto konfiskavimo, kai toks taikymas akivaizdžiai neproporcingai pažeistų asmenų teises į nuosavybę.

Darytina išvada, jog proporcingumo principas reikalauja aiškiai apibrėžti visuomenės ir asmens interesus, kurių viršenybės problema sprendžiama dėl tam tikros turtinio poveikio priemonės asmeniui taikymo. Šiuo principu taip pat pabrėžiamas asmens, kuriam taikytas turto konfiskavimas, atžvilgiu tenkančios naštos individualios ir atidžios analizės reikšmingumas. Teismo sprendimas turi būti grindžiamas ne bendro pobūdžio teiginiais, bet konkrečiomis byloje esančiomis aplinkybėmis ir faktais. Vertinant turto konfiskavimo priemonių proporcingumą bei pažeidėjui tenkančios naštos dydį patartina žvelgti sistemingai ir nepamiršti, jog asmens naštą sudaro ne tik turto konfiskavimo priemonės, bet ir jam skiriama sankcija. Manytina, jog visų šių aplinkybių visuma atskleidžia materialinį proporcingumo aspektą, kuriuo remiantis išsprendžiama asmeniui tenkančios naštos ir jo atžvilgiu taikytinų turto apribojimų apimties problema.

Apibendrinus darytina išvada, jog taikant turto konfiskavimo mechanizmus visais atvejais privaloma vertinti jų poveikį asmeniui iš proporcingumo principo perspektyvos, taip pat turi būti aiškiai ir išsamiai apibrėžtos jų taikymo ribos, kitaip kiltų grėsmė neproporcingai pritaikius įstatymą pažeisti žmogaus teisės į nuosavybę apsaugą. Baudžiamojo kodekso 72 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta imperatyvi nuoroda yra per griežta, o proporcingumo principo eliminavimas prasilenkia su baudžiamųjų priemonių tikslu – padėti įgyvendinti bausmę, ir gali sukelti sunkesnius padarinius nei, kad asmeniui paskirta bausmė. Teismai turi tinkamai ir išsamiai pasverti asmeniui tenkančios turtinės naštos ir ginamo visuomenės intereso santykį, atsižvelgti į konstitucinio proporcingumo principo reikalavimus bei, esant reikalui, taikyti dalies nusikalstamos veikos padarymo įrankio ar priemonės konfiskavimą ar jos vertės dalies išieškojimą. Suderinti Lietuvos teismų priimamus sprendimus bei pasiekti sąžiningo balanso (pusiausvyros) tarp visuomenės interesų poreikio tenkinimo ir asmens teisių apsaugos, manytina, padėtų BK pakeitimai, kuriais baudžiamajame įstatyme būtų įtvirtintas dalinis nusikalstamos veikos įrankio ir priemonės konfiskavimas.

3.2. Teisės į nuosavybės apsaugą probleminiai klausimai

Sprendžiant klausimą dėl nuosavybės teisių apribojimo ir asmeniui taikytų priemonių proporcingumo sunkių ir organizuotų nusikaltimų atvejais dažnai pabrėžiamas ir iškeliamas visuomenės interesas apsaugoti ją nuo tokių itin didelę grėsmę ir pavojų keliančių veikų. Tačiau vien ši aplinkybė jokiu būdu negali sąlygoti, jog teismo sprendimas, remiantis tokia prielaida, bus pripažintas teisingu, išsamiu ir pagrįs taikytinų priemonių teisėtumą ir proporcingumą. Tam, kad teismas priimtų teisingą išvadą, asmeniui taikytinų priemonių pobūdis ir jų apimtis turi būti įvertinami individualiai ir detaliai.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnyje yra įtvirtinta pamatinė žmogaus teisė į nuosavybės apsaugą. EŽTT dar 1982 m. minėtame straipsnyje įtvirtintą normą suskaidė į tris taisykles ir atskleidė jų tarpusavio sąveiką. Pirma taisykle (pirmos pastraipos pirmasis sakinys) pabrėžiamas teisės į nuosavybę bendrasis pobūdis bei nustatomas netrukdomas nuosavybės naudojimo principas. Antra taisyklė (pirmos pastraipos antrasis sakinys) apima nuosavybės apribojimą, tačiau jis galimas tik esant tam tikroms sąlygoms. Trečia taisykle (antra pastraipa) pripažįstama valstybių teisė kontroliuoti nuosavybės naudojimą atsižvelgiant į viešąjį interesą. Teismas pabrėžė, jog antrą ir trečią taisyklę sieja jų bendras pobūdis – kišimasis į nuosavybės teisę ir jos ribojimas, todėl jos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į bendrąjį principą, įtvirtintą pirmoje taisyklėje.[178] Kiek vėliau EŽTT pabrėžė, kad minėtas kišimasis būtų laikomas suderinamu su EŽTK pirmojo protokolo 1 straipsniu, jis taip pat turi atitikti tam tikrus kriterijus – jis turi atitikti teisėtumo principo reikalavimus, o panaudotos priemonės turi būti pagrįstai proporcingos siekiamam tikslui.[179]

Darytina išvada, jog EŽTT suformavo bendrąsias taisykles, principus ir tam tikras išimtis, kuriais remiantis valstybės savo nacionalinės teisės aktuose gali priimti piliečių nuosavybės teises ribojančias priemones, tarp jų ir turto paėmimo, tačiau pabrėžė, jog tai gali būti daroma tada, kai yra būtina apsaugoti visuomenės interesus. Tačiau tam, kad nuosavybės teisės garantijos būtų užtikrinamos efektyviai, valstybės numatytos šios teisės ribojimo priemonės, įtvirtintos pagal antrosios ir trečiosios taisyklių sąlygas, negali pažeisti pirmosios taisyklės. Tokiai EŽTT nuomonei iš esmės pritaria ir KT doktrina.

[178] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1982 m. rugsėjo 23 d. sprendimas byloje Sporrong and Lonnroth prieš Švediją, pareiškimo Nr. 7151/75; 7152/75“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. kovo 7 d., http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57580

[179] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. sausio 5 d. sprendimas byloje Beyeler prieš Italiją, pareiškimo Nr. 33202/96“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. kovo 7 d., http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58832

Šiame darbe jau buvo atskleista KT pozicija, jog nuosavybės teisių, įtvirtintų Konstitucijos 23 straipsnyje, negalima suabsoliutinti, nes tai galėtų sudaryti prielaidas pažeisti kitų asmenų teises ar kitas Konstitucijos vertybes.[180] Tai reiškia, jog asmens teisę į nuosavybės apsaugą, esant tam tikroms sąlygoms, galima riboti. 1993 m. KT pirmą kartą apibrėžė galimą nuosavybės teisių ribojimo pagrindą – tokia teisė gali būti ribojama „[...] dėl turimo turto pobūdžio (ginklai, narkotinės priemonės ir kt.), arba dėl visuomenei būtino intereso (ekologinės problemos ir kt.), arba dėl savininko padarytų veiksmų“,[181] toks pagrindas taip pat „[...] gali kilti ir iš tarptautinių sutarčių.“[182]

Vėlesniuose savo nutarimuose KT ėmė pildyti galimų nuosavybės teisių ribojimo pagrindų sąrašą. 1997 m. teismas pasisakė, jog tokia būtinybė gali atsirasti iš sutarčių ir tarptautinių valstybės įsipareigojimų, taip pat ją gali sąlygoti visuomenei svarbus interesas.[183] 1998 m. teismas pabrėžė, jog „[...] nuosavybės teisės gali būti ribojamos, kad būtų išvengta kitų asmenų teisių pažeidimo.“[184] 2002 m. KT suformavo svarbias nuosavybės teisių ribojimo teisėtumo sąlygas: 1) tai daroma tik remiantis įstatymu; 2) ribojimais siekiama apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves, Konstitucijoje įtvirtintas vertybes; 3) laikomasi proporcingumo principo reikalavimų.[185] Manytina, jog teisei priešingais veiksmais (nusikalstamomis veikomis) kėsinamasi į kitų asmenų teises, todėl tai reiškia, jog šių turto apribojimų taikymo sąlygų keliamus reikalavimus privaloma išlaikyti ir asmeniui taikant turto konfiskavimo priemones.

Žinoma nereikia tikėtis, jog KT gali suformuoti baigtinį ir išsamų sąrašą pagrindų, kurias remiantis galima riboti asmens nuosavybės teises, tai nebūtų efektyvu ir teisinga. Dėl šios priežasties aktualus dar vienas, KT ne kartą suformuotas teiginys, jog „[...] bet kokiu nuosavybės teisės ribojimu negalima paneigti nuosavybės teisės esmės; jeigu nuosavybės teisė apribojama taip, kad ją įgyvendinti pasidaro neįmanoma, jeigu ji suvaržoma peržengiant protingai suvokiamas ribas arba neužtikrinamas jos teisinis gynimas, tai yra pagrindas teigti, jog pažeidžiama nuosavybės teisės esmė, o tai tolygu šios teisės neigimui.“[186] Tai reiškia, jog teisės sistemoje įtvirtinus tam tikrą

[180] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas, bylos Nr. 7 „Dėl papildomos kriminalinės bausmės - turto konfiskavimo““, *supra note*, 68.
[181] *Ibid*.
[182] *Ibid*.
[183] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas, bylos Nr. 13-96 „Dėl valdininkų teisės į nuosavybę““, žiūrėta 2020 m. kovo 8 d., https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta393/content
[184] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. liepos 9 d. nutarimas, bylos Nr. 10/97-3/98-10/98 „Dėl įvairių rūšių alkoholio gaminimo, laikymo, gabenimo, pardavimo ir realizavimo“, žiūrėta 2020 m. kovo 8 d., https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta379/content
[185] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas, bylos Nr. 34/2000-28/01 „Dėl Telekomunikacijų, Operatyvinės veiklos įstatymų ir Baudžiamojo proceso kodekso“, žiūrėta 2020 m. kovo 9 d., https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta309/content
[186] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas, bylos Nr. 14/02 „Dėl Medžioklės įstatymo“, žiūrėta 2020 m. kovo 9 d., https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta240/content

nuosavybės teisių ribojimo pagrindą (turto konfiskavimo mechanizmą), tuo pačiu privaloma užtikrinti ir efektyvias šių teisių gynimo priemones, kitaip kyla grėsmė neproporcingai suvaržyti asmens teisę į nuosavybę ar ją išviso paneigti.

Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėtumo testą teko patirti ir Lietuvos baudžiamajame įstatyme įtvirtintam tradicinio turto konfiskavimui, kai toks turtas perleistas trečiajam asmeniui. Byloje Silickienė prieš Lietuvą pareiškėja skundėsi EŽTK 6 straipsnio (teisės į teisingą bylos nagrinėjimą) bei EŽTK pirmojo protokolo 1 straipsnio (teisė į nuosavybės apsaugą) pažeidimais. Pagal bylos aplinkybes, pareiškėjos sutuoktinis buvo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn dėl nusikalstamo susivienijimo vykdytų plataus masto nusikaltimų (kontrabandos organizavimo stambiu mastu, dokumentų klastojimo ir kt.), tačiau bylą jo atžvilgiu nutraukė, nes asmuo baudžiamojo proceso metu mirė. Tiesa, minėtu sprendimu, kuriuo kaltais pripažinti keli jo bendrininkai, LAT taip pat nusprendė, jog byloje pakanka duomenų, kad mirusysis padarė nusikalstamas veikas, todėl teismas konfiskavo dalį pareiškėjos nuosavybės (butą ir įmonės akcijas). Šį savo sprendimą teismas grindė tuo, jog minėtas turtas įgytas iš jos sutuoktinio vykdytų nusikalstamų veikų ir pareiškėja tai žinojo.[187]

Europos Žmogaus Teisių Teismas nusprendė, jog pareiškėjai buvo suteikta pakankamai jos teisę į teisingą bylos nagrinėjimą užtikrinančių apsaugos priemonių, tokių kaip: ji galėjo apskųsti sprendimą dėl laikino jos nuosavybės teisių į turtą apribojimo ir turėjo teisę duoti parodymus (nors šiomis teisėmis ir nepasinaudojo), taip pat turėjo gynėją ir galėjo teikti duomenis, patvirtinančius įgyto turto teisėtumą, taip pat nei jos, nei jos sutuoktinio atžvilgiu nebuvo priimtas apkaltinamasis nuosprendis, todėl jos teisė į teisingą teismą nebuvo pažeista.[188] Viską apibendrinus teigtina, jog pareiškėjai buvo suteiktos pakankamos galimybės ginti savo teises bei kelti turto konfiskavimo teisėtumo klausimą Lietuvos teismuose.

Minėtoje byloje pareiškėjos teisės į nuosavybę galimą pažeidimą EŽTT vertino pagal prieš tai aptartos trečiosios taisyklės (valstybės naudojimosi nuosavybe kontrolė) nuostatas. Teismas pažymėjo, jog tokio turto konfiskavimas buvo numatytas įstatyme ir juo buvo siekiama teisėto tikslo, kuris atitiko viešąjį interesą, t. y. užtikrinti, jog pareiškėja nepasipelnytų iš nusikalstamu būdu gautų pajamų, taip pat atitiko privalomą teisėtumo reikalavimą. Teismas taip pat nustatė faktą, jog pareiškėjai buvo žinoma apie jos sutuoktinio nusikalstamą veiklą, nes kitame baudžiamajame procese ši prisipažino kalta dėl turto išvaistymo ir dokumentų klastojimo, kuriais, kaip pati aiškino,

[187] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. balandžio 10 d. sprendimas byloje Silickienė prieš Lietuvą, pareiškimo Nr. 20496/02“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. kovo 8 d., http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110261
[188] *Ibid*.

siekė padėti sutuoktiniui išvengti baudžiamosios atsakomybės. Dėl šių priežasčių teismas padarė išvadą, jog pareiškėjos teisė į nuosavybės apsaugą nebuvo neproporcingai apribota ir pažeidimo nenustatė.[189]

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog siekiant kovoti su plataus masto (minėtoje byloje nustatyti net 22 kontrabandos stambiu mastu epizodai) organizuotu nusikalstamumu BK 72 straipsnio 4 dalyje įtvirtintas tretiesiems asmenims perleisto turto (nusikalstamu būdu gautų pajamų) konfiskavimas yra tinkama, veiksminga ir teisėta priemonė. Vis tik EŽTT kol kas nenagrinėjo ir tikėtina, jog artimiausiu metu nenagrinės BK 72^3 straipsnyje įtvirtinto išplėstinio turto konfiskavimo sąlygų teisėtumo, kadangi, kaip jau minėta, Lietuvoje išplėstinis turto konfiskavimas kol kas yra taikytas tik kelis kartus.

2018 m. gruodžio 12 d. LAT teisėjų kolegija priėmė pirmąją nutartį, kurioje detaliai išaiškino išplėstinio turto konfiskavimo sąlygas. Pažymėtina, jog teismas šioje byloje atsisakė iš kaltininko kratos metu paimtoms piniginėms lėšoms taikyti išplėstinį turto konfiskavimą, nes nebuvo nustatytos būtinosios šios baudžiamojo poveikio priemonės taikymo sąlygos ir perdavė bylą iš naujo nagrinėti apeliaciniam teismui. Pasak teismo, duomenys, kurie pagrįstų nusikalstamą lėšų kilmę, galėtų būti, pavyzdžiui, informacija apie asmens nusikalstamos veikos tęstinumą, nusikalstamos veikos pobūdį, organizuotumą, trukmę, asmens kontaktus ar ryšius su nusikaltimus padariusiais ar įtariamais padarius asmenimis ir pan.[190] S. Bikelis išskiria, jog išplėstinio turto konfiskavimo atveju taip pat būtina įvertinti nusikaltimų pavojingumo laipsnį, jų nešamą finansinę naudą, ar ji yra adekvati ir reali kaltininko galimai neteisėtu būdu sukauptam turtui.[191]

2019 m. gruodžio 11 d. LAT dar kartą pasisakė dėl BK 72^3 straipsnio 2 dalyje įtvirtintų išplėstinio turto konfiskavimo sąlygų ir nurodė, jog „Darant išvadas dėl šių sąlygų buvimo konkrečioje byloje, būtina įvertinti nusikalstamų veikų sudėtis, nustatyti iš jų kylančius padarinius ir įvertinti visas aplinkybes, leidžiančias patikimai konstatuoti, kad kaltininkas iš padarytos nusikalstamos veikos gavo konkrečią turtinę naudą.“[192]

Manytina, jog būtent prieš tai aptartų ir LAT suformuotų duomenų surinkimas ir pateikimas kiekvienoje baudžiamojoje byloje, kurioje sprendžiamas išplėstinio turto konfiskavimo klausimas,

---

[189] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. balandžio 10 d. sprendimas byloje Silickienė prieš Lietuvą, pareiškimo Nr. 20496/02“, *supra note,* 187.

[190] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-245-1073/2018“, LITEKO, žiūrėta 2020 m. kovo 9 d., http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=e3ed5720-facb-4218-9380-750fbf148f0b

[191] Bikelis, *supra note,* 77: 307.

[192] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-295-222/2019“, LITEKO, žiūrėta 2020 m. kovo 9 d., http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=f47a8a5c-4a05-48e7-8dfe-1b905d62102e

padėtų spręsti šiame darbe jau iškeltą problemą dėl galimai per plataus šios baudžiamojo poveikio priemonės taikymo. Vis tik atsižvelgiant į jau aptartą teismų praktiką, laikytina, jog prieš tai darbe siūlytas BK 72^3 straipsnio 2 dalies 1 punkto pakeitimas, kuriuo būtų siaurinamas šios turto konfiskavimo priemonės taikymas išimant „apysunkių“ nusikaltimų sudėtis bei nustatant „organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo“ požymį taip siekiant kovoti su sunkiu organizuotu nusikalstamumu, o ne pavienių individų vykdomomis nusikalstamomis veikomis, yra tinkamas ir proporcingas. Kadangi LAT daugiau nėra sprendęs klausimų dėl išplėstinio turto konfiskavimo, toliau bus aptariamas vieno iš apygardos teismų sprendimas.

2018 m. gruodžio 21 d. Kauno apygardos teismas priėmė sprendimą, kuriuo kaltininko turtui tiesiogiai pritaikė išplėstinio turto konfiskavimo normas. Pagal faktines bylos aplinkybes asmuo buvo nuteistas pagal BK 199^2 straipsnio 1 dalį (neteisėtas disponavimas akcizais apmokestinamomis prekėmis) už tai, jog laikė cigarečių be akcizo ženklų, kurių bendra vertė su mokesčiais siekė 532 118 eurų. Nusikaltimo padarymo vietoje rasta ir iš kaltininko paimta daugiau kaip 30 000 eurų grynaisiais pinigais, taip pat pinigų skaičiavimo mašinėlė, todėl teismas nusprendė dalį šių pinigų (23 220 eurų) pripažinti kaip gautus iš nusikalstamos veikos bei, vadovaujantis BK 72^3 straipsnio nuostatomis, konfiskuoti. Teismas išplėstinio turto konfiskavimo taikymą argumentavo tuo, jog kaltinamasis niekur nedirbo, neturėjo oficialių lėšų pragyvenimui, taip pat dalį cigarečių pardavė ar yra siūlęs pirkti kitiems asmenims, o įvykio vietoje rasti užrašai apie cigarečių pavadinimus, vardus bei skaičiavimus. Visos šios aplinkybės, pasak teismo, leidžia pagrįstai manyti, jog pas kaltinamąjį rastos piniginės lėšos yra gautos iš nusikalstamos veikos, todėl yra pagrindas taikyti išplėstinį konfiskavimą.[193]

Abejotina ar analizuojamu atveju išplėstinis turto konfiskavimas pritaikytas visa įmanoma apimtimi, nes, bylos duomenimis, buvo apsiribota tik pas kaltininką nusikaltimo padarymo metu rastomis piniginėmis lėšomis nesigilinant į tai, ar asmuo daugiau neturi kito turto, kurio galimai negalėtų pagrįsti teisėtomis pajamomis. Manytina, jog byloje jau nustačius išplėstinio turto konfiskavimo sąlygų egzistavimą teisėsaugos institucijoms būtų tikslinga pažvelgti sistemingai, ir įvertinus nusikalstamos veikos tęstinumą, jos pobūdį, organizuotumą, trukmę, kaltininko ryšius su kitais nusikaltėliais, atlikti viso kaltininko ir jo šeimos turimo turto, gautų pajamų ir turėtų išlaidų analizę, ir tokiu būdu nustatyti kaltininko iš padarytų nusikalstamų veikų gautą konkrečią turtinę naudą, kurią būtų galima konfiskuoti.

[193] „Kauno apygardos teismo 2018 m. gruodžio 21 d. teismo baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-419-397/2018“, LITEKO, žiūrėta 2020 m. kovo 9 d., http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=be651dee-66ec-4a40-9451-64b4ab7fdafb

Apibendrinus teigtina, jog EŽTT įvertino BK 72 straipsnyje įtvirtintų turto konfiskavimo sąlygų teisėtumą bei nustatė, jog esamas teisinis reguliavimas, kai konfiskuojamas trečiajam asmeniui perleistas nusikalstamos veikos rezultatas, nesukelia teisės į nuosavybę pažeidimo. Kitaip tariant, Lietuvos baudžiamajame įstatyme yra įtvirtintos pakankamos trečiųjų asmenų teisių gynybos priemonės, tokios kaip: teisė apskųsti laikiną nuosavybės teisių apribojimą, teisė baudžiamojoje byloje duoti parodymus, teisė į gynėją, taip pat teisė byloje teikti duomenis, patvirtinančius įgyto turto teisėtumą, kuriomis pasinaudojęs asmuo gali apsisaugoti nuo neproporcingai jo nuosavybės teises galimai varžančių priemonių taikymo.

Pripažinus, jog išplėstinio turto konfiskavimo taikymo sąlygų turinys yra platesnio pobūdžio nei tradicinio turto konfiskavimo atveju, reiktų itin atidžiai vertinti šios priemonės taikymo proporcingumą. Dėl šios priežasties tarptautiniuose teisės aktuose numatytas išsamesnis trečiųjų asmenų teisių gynimo turinys, o valstybėms siūloma nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtinti papildomas apsaugos priemones, tokias kaip uzufrukto nustatymas, kurio Lietuvos baudžiamosios teisės sistemoje nėra. Tačiau iš atliktos analizės matyti, jog BK yra įtvirtintos pakankamai plačios trečiųjų asmenų teisių gynybą užtikinančios priemones, kurios apsaugo, jog šių asmenų teisės į nuosavybę nebūtų neproporcingai apribotos.

3.3. Nekaltumo prezumpcijos garantijos

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, jog „Kiekvienas žmogus, kaltinamas nusikaltimo padarymu, laikomas nekaltu tol, kol jo kaltumas neįrodytas pagal įstatymą.“[194] Šiame darbe jau buvo kelti galimi šios nekaltumo prezumpcijos pažeidimo klausimai, kuomet asmens atžvilgiu taikomas turto konfiskavimas nesant apkaltinamojo nuosprendžio. Naujausioje teisinėje literatūroje pripažįstama, kad tokia turto konfiskavimo priemonė yra svarbi valstybėms kontroliuojant sunkius savanaudiškus, organizuotus ir korupcinio pobūdžio nusikaltimus bei prisideda prie politinio iššūkio, kad „nusikaltimai neapsimokėtų“, įgyvendinimo.[195]

1988 m. EŽTT vienoje savo bylų suformavo EŽTK 6 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos nekaltumo prezumpcijos privalomus reikalavimus, tai: 1) teismo institucijos ir teisėjai negali turėti išankstinės nuomonės, kad kaltinamasis padarė tą nusikalstamą veiką, kurios padarymu yra kaltinamas; 2) įrodinėjimo pareiga tenka baudžiamąjį persekiojimą palaikančiam prokurorui, ir; 3)

[194] „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, *supra note,* 3.
[195] Bikelis, *supra note,* 7: 11.

visos kilusios abejonės turėtų būti aiškinamos kaltinamojo naudai.[196] Taip susiformavo tokios, dabar jau įprastomis laikomos, nekaltumo prezumpcijos taisyklės, kurios be išimties taikomos ir Lietuvos Respublikos baudžiamųjų teismų sistemoje. Lietuvoje bandomas įteisinti civilinio turto konfiskavimas yra nukreiptas į nusikalstamu būdu gauto turto paėmimą, tačiau šios priemonės pavadinimas rodo, jog ši procedūra yra vykdoma ne pagal baudžiamojo proceso, o civilinio proceso taisykles, todėl keliamas klausimas, ar tokio proceso metu vis dar galioja minėtos nekaltumo prezumpcijos taisyklės?

Paprastai civilinė turto konfiskavimo procedūra nėra laikoma baudžiamojo ar kardomojo pobūdžio, tai labiau prevencinio poveikio priemonė, kurios metu pabrėžiama neteisėta turto kilmė.[197] Kadangi jau prieš tai darbe buvo nagrinėti Italijos „prevencinio konfiskavimo“ ir Lietuvos „civilinio turto konfiskavimo“ modeliai bei pabrėžti jų skirtumai, todėl darbe verta išanalizuoti ir EŽTT poziciją dėl Italijos prevencinio turto konfiskavimo. EŽTT nagrinėdamas Italijos prevencinės konfiskacijos suderinamumą su EŽTK nuostatomis, kuriose įtvirtinta žmogaus teisė į nuosavybės apsaugą ir nekaltumo prezumpcija, laikosi ganėtinai tolerantiško požiūrio.

2001 m. EŽTT priėmė sprendimą byloje Arcuri ir kiti prieš Italiją, kurioje teismas pabrėžė specifinį prevencinio turto konfiskavimo poveikį. Pagal bylos aplinkybes pareiškėjas buvo įtariamas esantis nusikalstamo susivienijimo nariu bei dalyvaujantis nusikalstamoje veikloje platinant narkotines ir psichotropines medžiagas, todėl buvo apribotos jo ir jo šeimos narių nuosavybės teisės į 8 automobilius, kelis nekilnojamojo turto objektus bei dviejų įmonių akcijas. Vėliau, pritaikius Italijoje galiojusių antimafijos įstatymų nuostatas bei atsižvelgus į asmens kriminalinę praeitį, jo vykdytus sunkius nusikaltimus, kitų mafijos narių parodymus ir šeimos finansinę padėtį buvo nuspręsta R. Arcuri taikyti prevencinio pobūdžio priemones bei konfiskuoti minėtą turtą. Pabrėžtina, jog R. Arcuri atžvilgiu apkaltinamasis nuosprendis priimtas nebuvo.[198]

Europos Žmogaus Teisių Teismas pabrėžė, jog Italijoje organizuotų nusikaltimų problema yra itin išsiplėtojusi, o šių organizacijų gaunamas nusikalstamas pelnas suteikia joms ypatingą galią, kuri kelia grėsmę teisės viršenybės užtikrinimui valstybėje. Nusikalstamo susivienijimo asmenų turimo turto konfiskavimas blokuoja įtartino tokių organizacijų kapitalo judėjimą bei yra efektyvi ir būtina priemonė kovojant su tokiu reiškiniu.[199]

---

[196] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1988 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje Barberà, Messegué ir Jabardo prieš Ispaniją, pareiškimo Nr. 10590/83“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. kovo 10 d., http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57429
[197] Boucht, *supra note,* 126: 153.
[198] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. liepos 5 d. sprendimas byloje Arcuri ir kiti prieš Italiją, pareiškimo Nr. 52024/99“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. kovo 10 d., http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-22586
[199] *Ibid*.

Europos Žmogaus Teisių Teismas nusprendė, jog atsižvelgiant į visas aplinkybes toks, prevencinio pobūdžio turto konfiskavimas yra suderinamas su EŽTK pirmojo protokolo 1 straipsnio antrajame paragrafe įtvirtinta valstybių teise kontroliuoti nuosavybės naudojimą atsižvelgiant į viešąjį interesą ir nepažeidė asmens teisės į nuosavybės apsaugą. Teismas taip pat pabrėžė, jog prevenciniu turto konfiskavimu siekiama užkristi kelią nusikaltimų vykdymui, tokio proceso metu nėra sprendžiamas asmens kaltės klausimas, todėl tai negali būti prilyginama baudžiamajai sankcijai.[200] Būtent dėl pastarojo teismo teiginio pareiškėjai iš esmės netgi negali kelti nekaltumo prezumpcijos pažeidimo klausimo, kadangi ši teisė teoriškai gali būti pažeidžiama tik baudžiamojo proceso metu.

Kitaip tariant, teismas pripažino, jog Italijos valstybės institucijų pasirinkta turto konfiskavimo priemonė yra veiksminga ir efektyvi kovojant su nusikalstamų susivienijimų bei mafijos tipo organizacijų vykdomais sunkiais nusikaltimais bei taikyta siekiant teisėtų tikslų – teisės viršenybės valstybėje užtikrinimui. Galima teigti, jog dėl sudėtingos ir išskirtinės kriminogeninės situacijos Italijoje, susijusios su mafijos organizacijų gyvavimu, valstybės pasirinkta ir įteisinta prevencinio pobūdžio turto konfiskacija yra tinkama ir proporcinga priemonė, kuri išlaiko asmenų teisių apsaugos ir jų atžvilgiu taikytinų suvaržymų bei visuomenės intereso balansą. Iš tiesų, kadangi prevencinis turto konfiskavimas ar turto konfiskavimas be apkaltinamojo nuosprendžio nėra pripažįstamas baudžiamojo poveikio priemone, todėl EŽTT bylose prieš Italiją iš esmės net nevertina pareiškėjų iškeltų prielaidų dėl nekaltumo prezumpcijos pažeidimo.[201]

2015 metais EŽTT korupcijos byloje priėmė civilinio turto konfiskavimui reikšmingą sprendimą, kuriuo išreiškė palaikymą civilinio turto konfiskavimo institutui. Byloje Gogitidzė ir kiti prieš Sakartvelą EŽTT pažymėjo, jog civilinio turto konfiskavimas nėra siejamas su kaltės nustatymu ir nelaikomas asmeniui skiriama bausme, bet EŽTK pirmojo protokolo 1 straipsnio prasme yra kaip nuosavybės kontrolės priemonė. Be to, bylos aplinkybėmis pagrįsta, jog turtas buvo konfiskuotinas pritaikius teisingo balanso principą tarp pareiškėjo teisių apribojimo ir visuomenės interesų apsaugos, kovojant su korupcinio pobūdžio nusikaltimais viešajame sektoriuje. Teismas taip pat konstatavo, jog taikant tokias priemones gyvenimo logika grindžiamos prezumpcijos ir turto teisėtumo įrodinėjimo pareigos perkėlimas yra leistini, nes šis procesas nėra traktuotinas kaip baudžiamojo kaltinimo, kuriam taikomos aukščiausio standarto įrodinėjimo taisyklės, o priešingai,

[200] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. liepos 5 d. sprendimas byloje Arcuri ir kiti prieš Italiją, pareiškimo Nr. 52024/99“, *supra note,* 198.
[201] Panzavolta, *supra note,* 144: 144.

laikytinas civiliniu procesu.[202] Šiuo teismo sprendimu EŽTT pabrėžė išskirtinį civilinio turto konfiskavimo pobūdį bei paneigė jo sąsajas su baudžiamuoju procesu, dėl ko, manytina, negali būti keliamas ir nekaltumo prezumpcijos pažeidimo klausimas.

Kaip jau minėta, Lietuvoje, kaip ir kitose demokratinėse Europos valstybėse, nekaltumo prezumpcija yra įtvirtinta valstybės Konstitucijoje. Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje nurodoma, jog „Asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu.“[203] Verta pabrėžti, jog įrodinėjimo našta šiuo atveju tenka teisėsaugos institucijoms, o ne kaltinamajam. 1994 m. viename savo nutarimų tą pabrėžė ir KT – „Pagal Konstitucijos 31 straipsnio pirmojoje dalyje įtvirtintą nekaltumo prezumpciją baudžiamajame procese kaltės įrodinėjimo našta tenka kvotos ir tardymo organams. Įtariamasis ar kaltinamasis savo nekaltumo įrodinėti neprivalo.“[204] Žinoma asmuo, pasinaudodamas teise į gynybą baudžiamojoje byloje gali pateikti tam tikrų duomenų, kurie paneigia jam pareikštus kaltinimus, tačiau jis gali laikytis pasyvios gynybos pozicijos, o prokuroras, atvirkščiai, privalo aktyviai įrodinėti tokio asmens kaltumą.

2001 m. KT pabrėžė ypatingą nekaltumo prezumpcijos pobūdį: „Nekaltumo prezumpcija yra pamatinis teisingumo vykdymo baudžiamųjų bylų procese principas, viena iš svarbiausių žmogaus teisių ir laisvių garantijų.“[205] 2004 m. KT įvertinęs ypatingą nekaltumo prezumpcijos padėtį kitų Konstitucijos nuostatų kontekste netgi praplėtė šios teisės taikymo ribas – „[...] nekaltumo prezumpcijos negalima aiškinti vien lingvistiškai, kaip susijusios vien su teisingumo vykdymu baudžiamųjų bylų procese. Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nekaltumo prezumpcija, ją vertinant kitų Konstitucijos nuostatų kontekste, turi ir platesnį turinį, ji negali būti siejama vien su baudžiamaisiais teisiniais santykiais.“[206] Tai reiškia, jog KT šią Konstitucijoje įtvirtintą vertybę išskyrė kaip itin svarbią ir taikomą plačiau, nei baudžiamųjų teisinių santykių ribose.

---

[202] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. gegužės 12 d. sprendimas byloje Gogitidzė ir kiti prieš Sakartvelą, pareiškimo Nr. 36862/05“, HUDOC, žiūrėta 2020 m. kovo 10 d., http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154398

[203] „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra note,* 4.

[204] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas, bylos Nr. 17/94 „Dėl teisinių konsultacijų konfidencialumo““, žiūrėta 2020 m. kovo 11 d., https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta465/content

[205] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 12 d. nutarimas, bylos Nr. 33/99 „Dėl leidimo laikyti ir nešioti medžioklinį ginklą išdavimo ribojimų““, žiūrėta 2020 m. kovo 11 d., https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta320/content

[206] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas, bylos Nr. 8/02-16/02-25/02-9/03-10/03-11/03-36/03-37/03-06/04-09/04-20/04-26/04-30/04-31/04-32/04-34/04-41/04 „Dėl organizuoto nusikalstamumo užkardymo““, žiūrėta 2020 m. kovo 11 d., https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta277/content

Minėtas 2004 m. KT nutarimas šiame kontekste yra itin svarbus, nes jame teismas taip pat apibrėžė represinių ir prevencinių priemonių skirtumus. Pasak teismo, „[...] ribojant bei mažinant nusikalstamumą taikomos ne tik represinės, bet ir prevencinės priemonės. [...] nors nusikalstamumo ribojimo bei mažinimo represinių ir prevencinių priemonių galutinis tikslas yra tas pats – jomis siekiama šalinti nusikalstamumą, jos turi objektyvių skirtumų, jų taikymo pagrindai, poveikio kryptys, tiesioginė paskirtis, turinys, taip pat taikymo teisinės pasekmės skiriasi. Represinėmis priemonėmis yra reaguojama į jau padarytą nusikaltimą ir siekiama atgrasyti nusikaltusius bei kitus asmenis nuo naujų nusikalstamų kėsinimųsi, o prevencinėmis priemonėmis siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, kurių padarymo tikimybė būtų didesnė, jeigu tokių priemonių nebūtų imtasi. [...] asmeniui, padariusiam nusikaltimą, gali būti skiriama bausmė, tuo tarpu prevencinės poveikio priemonės nėra bausmės, jų paskirtis – neleisti asmeniui nusikalsti ir šitaip apsaugoti ir viešąjį interesą.“[207]

Kiek vėliau, 2011 m. KT viename savo nutarimų taip pat konstatavo, jog „[...] prevencinės priemonės, kuriomis siekiama riboti ir mažinti nusikalstamumą, paprastai siejasi su tam tikru žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimo ribojimu, kuriuo, pabrėžtina, negali būti paneigta pati šių teisių ir laisvių esmė.“[208]

Manytina, jog KT nekaltumo prezumpcijai suteikia itin reikšmingą vaidmenį netgi sprendžiant ir prevencinių priemonių asmenims taikymą, kadangi, pasak teismo, nekaltumo prezumpcija neapsiriboja tik baudžiamųjų teisinių santykių ribose. Prevencinės priemonės negali peraugti į represines, kurios baudžiamajame procese taikomos tik nusikalstamą veiką padariusiems ir kaltais pripažintais asmenims. KT pozicija dėl prevencinių priemonių tikslų iš esmės atitinka prieš tai aptartai EŽTT praktikai, t. y. užkirsti kelią nusikalstamų veikų vykdymui ir taip apsaugoti viešąjį interesą, tačiau KT pabrėžia ypatingus šių prevencinių priemonių taikymo pagrindus, taip pat jų galimą poveikį ir sukeliamas pasekmes asmeniui.

Šioje vietoje taip pat reiktų atkreipti dėmesį į BK 72^3 straipsnio ir Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymo projekte įtvirtintą teismo vertinamąjį kriterijų – pagrindą manyti, kad turtas gautas nusikalstamu būdu. KT tame pačiame 2004 m. nutarime jau yra aiškinęs tokį įrodinėjimo standartą, kuomet pasisakė dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatyme numatytų prevencinių priemonių taikymo sąlygų, kai yra „[...] pakankamas

[207] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas, bylos Nr. 8/02-16/02-25/02-9/03-10/03-11/03-36/03-37/03-06/04-09/04-20/04-26/04-30/04-31/04-32/04-34/04-41/04 „Dėl organizuoto nusikalstamumo užkardymo““, *supra note,* 206.

[208] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas, bylos Nr. 3/2009-24/2009-37/2009-1/2010-3/2010-4/2010-5/2010-11/2010-17/2010-26/2010-45/2010-57/2010-58/2010-59/2010-60/2010-61/2010 „Dėl statybos, pažeidžiančios teisės aktų reikalavimus, teisinių pasekmių““, *supra note,* 161.

pagrindas manyti, kad asmuo gali daryti sunkius (ar labai sunkius) nusikaltimus.“[209] Teismas nusprendė, jog toks teismo pagrindas manyti neturi įtakos sprendžiant asmens kaltės klausimą ir nepažeidžia nekaltumo prezumpcijos principo. Pakankamas pagrindas nustatomas atsižvelgiant į įstatymų nustatyta tvarka gautus duomenis apie tai, jog tam tikra asmenų veikla ir jų tarpusavio ryšiai kelią grėsmę konstitucinėms vertybėms. Teismas pažymėjo, jog toks prevencinių priemonių taikymas neprieštarauja Konstitucijai ir iš dalies patvirtino, jog tikimybinis, t. y. įrodymų persvaros, įrodinėjimo standartas, atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes yra toleruotinas.[210] Kita vertus, turto konfiskavimas pagal mažesnius, nei baudžiamojo proceso įrodinėjimo standartus civilinio proceso metu gali kelti riziką, jog asmens teisė į nuosavybės apsaugą vis tik gali būti apribota nepagrįstai ir neproporcingai.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, teikdamas pasiūlymus dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo ir kontrolės įstatymo projekto pakeitimų, iškėlė abejonę ar jame numatytos galimos asmenims taikyti prevencinės priemonės, tokios kaip, turto areštas, turto konfiskavimas, jei nepagrindžiama deklaruoto turto kilmė ir kt. „[...] pagal savo turinį ir taikymo pagrindus vis dar išlieka prevencinėmis priemonėmis, ypač pabrėžiant šių priemonių griežtą, reikšmingai teises ir laisves apribojantį pobūdį (dalis jų atitinka kardomąsias priemones, dalis – baudžiamojo poveikio priemones).“[211] Tai reiškia, jog minėtame įstatymo projekte numatytų prevencinių priemonių turinys iš esmės atitinka baudžiamojo poveikio ar netgi kardomąsias priemones, kurias asmens atžvilgiu galima taikyti tik baudžiamojo proceso metu. Pritartina teismo nuomonei, jog toks teisinis „[...] reglamentavimas kelia pagrįstų abejonių dėl jo atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatoms, be kita ko, teisėtumo, proporcingumo, asmens teisių ir laisvių apsaugos, nekaltumo prezumpcijos principams.“[212]

Iš atliktos analizės matyti, jog pagal KT suformuotą praktiką ir LAT poziciją, nekaltumo prezumpcija yra taikoma plačiau nei tą yra numatęs EŽTT. Pastarojo teismo nuomone nekaltumo prezumpcija gali būti taikoma išskirtinai tik baudžiamojo proceso metu, kai yra sprendžiamas asmens kaltės klausimas. KT pabrėžė, jog nekaltumo prezumpcijos pobūdis yra platesnis ir neapsiriboja vien tik baudžiamaisiais teisiniais santykiais. Lietuvos teismų nuomone, tiek civilinio turto konfiskavimo įstatymo projekte, tiek organizuoto nusikalstamumo užkardymo ir kontrolės

[209] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas, bylos Nr. 8/02-16/02-25/02-9/03-10/03-11/03-36/03-37/03-06/04-09/04-20/04-26/04-30/04-31/04-32/04-34/04-41/04 „Dėl organizuoto nusikalstamumo užkardymo““, *supra note,* 206.
[210] *Ibid*.
[211] „Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto papildomo komiteto išvados dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo ir kontrolės įstatymo projekto (XIIP-4041)“, *supra note,* 143.
[212] *Ibid*.

įstatymo projekte, numatytos naujos turto paėmimo priemonės turi išlaikyti nekaltumo prezumpcijos reikalavimus. Vis tik labiau pritartina EŽTT nuomonei, jog nekaltumo prezumpcija gali galioti tik baudžiamojo, o ne civilinio proceso metu, kuriame įprastai taikomi žemesnio įrodinėjimo standartai, o dalis įrodinėjimo naštos gali būti perkeliama pačiam asmeniui.

Apibendrinant galima teigti, jog Lietuvos teisinėje sistemoje norima įtvirtinti naujus turto konfiskavimo mechanizmus, kurie prasilenkia su EŽTK ir Konstitucijos ginamomis vertybėmis, tokiomis kaip žmogaus teisė į teisingą teismą, jo teisė į nuosavybės apsaugą, teisėtumo ir kitais principais. Pagal savo pobūdį turto konfiskavimas nesant apkaltinamojo nuosprendžio nėra neteisėtas, tačiau Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymo projekte neužtikrinamas teisingas ir proporcingas balansas tarp asmens teisių suvaržymo ir viešojo intereso apsaugos. Minėto įstatymo nuostatos gali būti taikomos labai plačiam subjektų ratui, o pagal pasaulinę praktiką civilinis turto konfiskavimas yra tinkamas ir efektyvus kovojant tik su pavojingomis nusikalstamomis organizacijomis, kurios vykdo sunkiausius savanaudiškus nusikaltimus. Lietuvos Respublikos Prezidento sprendimas vetuoti civilinio turto konfiskavimo įstatymą, yra sveikintinas, kadangi tam, jog minėtas teisinis reguliavimas užtikrintų tinkamą EŽTK numatytų teisių apsaugą ir atitiktų proporcingumo principo reikalavimus, jis turi būti keistinas iš esmės.

IŠVADOS

1. Lietuvos Respublikos teisės aktuose nėra pateikiamos vienos ir išsamios turto sampratos, kadangi juose įvardijami tik tam tikri turto vienetai ar jų rūšys, kurie yra aktualūs konkrečiai to teisės akto reguliavimo sričiai. Pastebima, jog teisės aktuose dominuoja turto samprata plačiąją prasme, kuri suprantama kaip visi materialūs ir nematerialūs civilinių teisių objektai (daiktai, turtinės teisės, vertybiniai popieriai, grynieji ir negrynieji pinigai, skaitmeninis turtas ir pan.). Žmogaus teisė į turto ir nuosavybės neliečiamumą buvo pripažinta palyginti neseniai, tai įvyko XX a. viduryje priėmus Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją ir EŽTK. Šie tarptautiniai teisės aktai užtikrino žmogaus teisę į nuosavybės apsaugą, kuri palaipsniui įsitvirtino ir valstybių konstitucijose bei tapo viena pagrindinių žmogaus teisių.

2. Turto konfiskavimo institutą reglamentuojančių tarptautinių ir ES teisės aktų analizė parodė, jog vis dar nėra pasiektas bendras ir vieningas turto konfiskavimo sampratos apibrėžimas, tačiau sutariama dėl bendro tikslo – skatinti tarptautinį teisėsaugos institucijų bendradarbiavimą ir lengvinti turto konfiskavimo taikymą, kad būtų veiksmingai užtikrinama, jog nusikaltimų darymas „neapsimokėtų“. Lietuvos įstatymų leidėjas siekdamas šių tikslų nori įteisinti naują priemonę – civilinio turto konfiskavimą. Tačiau Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymo projekte numatytos įstatymo taikymo sąlygos yra suformuluotos netinkamai, nes jų laikantis civilinis turto konfiskavimas galėtų būti taikomas pernelyg plačiam subjektų ratui. Tokio turinio teisės akto priėmimas suteiktų pagrindą tokiam turto konfiskavimo procesui, kuris galėtų pažeisti asmens teisę į nuosavybės apsaugą, proporcingumo bei proceso teisingumo principus.

3. Lietuvoje turto konfiskavimas suprantamas kaip asmeniui skiriama baudžiamojo poveikio priemonė, skirta įgyvendinti bausmės paskirtį. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse yra įtvirtintas tradicinis (nusikalstamos veikos įrankio, priemonės ar rezultato) turto konfiskavimas (72 straipsnis) ir išplėstinis turto konfiskavimas (72^3 straipsnis). 72 straipsnyje įtvirtintas imperatyvus reikalavimas visais atvejais ir visa apimtimi konfiskuoti nusikalstamos veikos įrankį ar priemonę yra pernelyg griežtas ir galimai prieštarauja EŽTK pirmojo protokolo 1 straipsniui ir Konstitucijos 23 straipsniui. 72^3 straipsnyje įtvirtintos išplėstinio turto konfiskavimo taikymo sąlygos yra per plačios apimties, kadangi išplėstinis turto konfiskavimas asmens atžvilgiu gali būti taikomas net ir už apysunkių nusikaltimų padarymą, o šiame straipsnyje reglamentuoto išplėstinio turto konfiskavimo taikymas, numačius itin žemą 250 MGL (12 500 eurų) teisėtų pajamų ir turimo turto skirtumo ribą neatitinka šiandieninės ekonomikos realijų. Tokios plačios apimties

išplėstinio turto konfiskavimo taikymas gali sukelti neproporcingus žmogaus teisės į nuosavybės apsaugą ribojimus.

4. Atlikta teismų praktikos analizė atskleidė pagrindinius žmogaus teisių apsaugos reikalavimus, kurių privaloma laikytis taikant turto konfiskavimo priemones. Pirma, kiekvienoje byloje privaloma įvertinti ar asmeniui taikomos nuosavybės teisių apribojimo priemonės yra proporcingos siekiamam teisėtam tikslui ir ar yra užtikrintas sąžiningas balansas tarp asmeniui taikomų turto apribojimo priemonių ir viešojo intereso apsaugos. Atskleidžiant šį reikalavimą pabrėžtinas EŽTT nurodymas teismams, jog jų priimtas sprendimas turi būti grindžiamas ne bendro pobūdžio teiginiais, bet konkrečiomis byloje esančiomis aplinkybėmis ir faktais, o vertinant turto konfiskavimo priemonių proporcingumą bei pažeidėjui tenkančios naštos dydį patartina žvelgti sistemingai ir nepamiršti, jog asmens naštą sudaro ne tik turto konfiskavimas, bet ir jam skiriama sankcija. Antra, kiekvienoje baudžiamojoje byloje teismas turi vertinti nusikalstamų veikų sudėtis, nustatyti jų padarinius ir visas aplinkybes, kurios leistų patikimai konstatuoti, kad kaltininkas iš padarytos nusikalstamos veikos gavo turtinę naudą. Manytina, jog privalomas šių reikalavimų laikymasis užtikrintų asmenų teisę į nuosavybės apsaugą ir padėtų spręsti problemą dėl galimai per plataus turto konfiskavimo taikymo. Nagrinėjant teismų praktiką prieita išvados, jog žemesnius įrodinėjimo standartus apibūdinantis kriterijus – pagrindas manyti, kad turtas gautas nusikalstamu būdu, kuris yra įtvirtintas išplėstinio turto konfiskavimo atveju ir taip pat numatytas Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymo projekte, nepažeidžia nekaltumo prezumpcijos, nes neturi įtakos sprendžiant asmens kaltės klausimo.

Darbe iškeltas ginamasis teiginys pasitvirtino iš dalies, kadangi BK normose nėra numatyta net formali galimybė teismui spręsti klausimą dėl dalies nusikalstamos veikos įrankio ar priemonės konfiskavimo ar dalies jų vertės išieškojimo, o tai galimai pažeidžia EŽTK pirmojo protokolo 1 straipsnyje ir Konstitucijos 23 straipsnyje įtvirtintą žmogaus teisę į nuosavybės apsaugą. Atlikta Lietuvos teismų praktikos analizė parodė, jog teismai baudžiamosiose bylose ne visuomet vertina proporcingumo principo keliamus reikalavimus, todėl asmeniui skiriamų turto konfiskavimo priemonių apimtis gali sukelti disbalansą tarp jam tenkančios naštos ir turto konfiskavimu siektino viešojo intereso tenkinimo.

PASIŪLYMAI

Siekiant suvienodinti Lietuvos teismų priimamus sprendimus bei užtikrinti sąžiningo balanso tarp visuomenės interesų poreikio tenkinimo ir asmens teisių apsaugos įgyvendinimą, siūloma keisti dalį BK teisės normų, kuriomis reglamentuojamas turto konfiskavimas.

1. Siūloma pakeisti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 72 straipsnio 3 dalies redakciją ir ją išdėstyti taip: „3. Spręsdamas klausimą dėl kaltininkui priklausančio šio kodekso uždraustos veikos įrankio ar priemonės visiško ar dalies konfiskavimo, teismas kiekvienu atveju atsižvelgia į proporcingumo, teisingumo ir protingumo principus. Kaltininkui priklausantis šio kodekso uždraustos veikos rezultatas privalo būti konfiskuojamas visais atvejais.“

2. Taip pat siūloma pakeisti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 72^3 straipsnio 2 dalies 1 ir 2 punktų redakcijas ir jas išdėstyti taip:

„1) kaltininkas pripažintas dalyvavęs organizuotos grupės ar nusikalstamo suvienijimo veikloje ir padaręs sunkų arba labai sunkų tyčinį nusikaltimą, iš kurio jis turėjo ar galėjo turėti naudos;

2) kaltininkas turi šio kodekso uždraustos veikos padarymo metu, po jos padarymo arba per penkerius metus iki jos padarymo įgyto turto, kurio vertė neatitinka jo teisėtų pajamų, ir šis skirtumas viršija 1000 bazinių bausmių ir nuobaudų dydžio sumą, arba per šiame punkte nurodytą laikotarpį kitiems asmenims yra perleidęs tokio turto;“

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Daugiašalės tarptautinės sutartys

1. „1988 metų Jungtinių Tautų Organizacijos Konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta“. TAR. Žiūrėta 2020 m. sausio 10 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.6DAA1DC0D31E

2. „Europos 1990 metų konvencija dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto bei konfiskavimo“. TAR. Žiūrėta 2020 m. sausio 10 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.7EA71B14C352

3. „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“. TAR. Žiūrėta 2020 m. sausio 6 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0DD705F93CDD

4. „Jungtinių Tautų Organizacijos Konvencija prieš korupciją“. TAR. Žiūrėta 2020 m. sausio 10 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.6B16C92046F2

5. Jungtinių Tautų Organizacijos Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą“. TAR. Žiūrėta 2020 m. sausio 10 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EDA96BD597A4

6. „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“. TAR. Žiūrėta 2020 m. sausio 6 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.181EDAC3A371

7. „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 1, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11“. TAR. Žiūrėta 2020 m. sausio 9 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F61986463E53

Europos Sąjungos teisės aktai

8. „2001 m. birželio 26 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2001/500/TVR dėl pinigų plovimo, nusikaltimo priemonių ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų nustatymo, paieškos, įšaldymo, areštavimo ir konfiskavimo“. EUR-Lex. Žiūrėta 2020 m. sausio 14 d. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0500&from=LT

9. „2005 m. vasario 24 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2005/212/TVR dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo“. EUR-Lex. Žiūrėta 2020 m. sausio 14 d. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005F0212&from=LT

10. „2006 m. spalio 6 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2006/783/TVR dėl tarpusavio pripažinimo principo taikymo nutarimams konfiskuoti“. EUR-Lex. Žiūrėta 2020 m. sausio 14 d. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006F0783&from=LT

11. „2014 m. balandžio 3 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/42/ES dėl nusikaltimų priemonių ir pajamų iš nusikaltimų įšaldymo ir konfiskavimo Europos Sąjungoje“. EUR-Lex. Žiūrėta 2020 m. sausio 14 d. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0042&from=LT

12. „Treaty on European Union“. EUR-Lex. Žiūrėta 2020 m. sausio 14 d. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11992M/TXT&from=LT

13. „2008 m. lapkričio 20 d. Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. Pajamos iš organizuoto nusikalstamumo. Užtikrinkime, kad nusikalsti nebūtų pelninga“. EUR-Lex. Žiūrėta 2020 m. sausio 10 d. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0766&from=LT

Lietuvos Respublikos teisės aktai

14. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“. TAR. Žiūrėta 2020 m. sausio 6 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA/UwoGawiEom

15. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3, 67, 72, 190 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 72-3, 189-1 straipsniais įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. sausio 8 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.3999918E0656

16. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. sausio 8 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/asr

17. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. sausio 26 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC588C321777/asr

18. „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. sausio 6 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr

19. „Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymo projektas“. LRS. Žiūrėta 2020 m. sausio 31 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/e1deea30442611ea9b3585dbd527d9e8?jfwid=w5ecrysmb

20. „Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo““. TAR. Žiūrėta 2020 m. sausio 8 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F5484FCE932D

21. „Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo ir kontrolės įstatymo projektas“. LRS. Žiūrėta 2020 m. vasario 3 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/3a14b360d64911e59019a599c5cbd673?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=2965a3dd-2668-46e4-94e7-4054804f4fa8

22. „Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. sausio 7 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C44837068B55/asr

23. „Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. sausio 7 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.278D4FD8E838/asr

24. „Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo““. TAR. Žiūrėta 2020 m. sausio 8 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.5A608482B781

25. „Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto papildomo komiteto išvados dėl Lietuvos Respublikos turto civilinio konfiskavimo įstatymo projekto Nr. XIIIP-3214“. LRS. Žiūrėta 2020 m. vasario 5 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/722f65c2839711e98a8298567570d639?positionInSearchResults=10&searchModelUUID=0f2b85b7-9aa2-479c-b3c9-cb39d14f3022

26. „Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto papildomo komiteto išvados dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo ir kontrolės įstatymo projekto (XIIP-4041)“. LRS. Žiūrėta 2020 m. vasario 3 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/ee413b90a1d411e68987e8320e9a5185?jfwid=w5ecrx3bl

Teismų praktika

27. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1982 m. rugsėjo 23 d. sprendimas byloje Sporrong and Lonnroth prieš Švediją, pareiškimo Nr. 7151/75; 7152/75“. HUDOC. Žiūrėta 2020 m. kovo 7 d. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57580

28. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1986 m. vasario 21 d. sprendimas byloje James ir kiti prieš Jungtinę Karalystę, pareiškimo Nr. 8793/79“. HUDOC. Žiūrėta 2020 m. kovo 6 d. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57507

29. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1988 m. gruodžio 6 d. sprendimas byloje Barberà, Messegué ir Jabardo prieš Ispaniją, pareiškimo Nr. 10590/83“. HUDOC. Žiūrėta 2020 m. kovo 10 d. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57429

30. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. sausio 5 d. sprendimas byloje Beyeler prieš Italiją, pareiškimo Nr. 33202/96“. HUDOC. Žiūrėta 2020 m. kovo 7 d. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58832

31. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. liepos 5 d. sprendimas byloje Arcuri ir kiti prieš Italiją, pareiškimo Nr. 52024/99“. HUDOC. Žiūrėta 2020 m. kovo 10 d. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-22586

32. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Gabrić prieš Kroatiją, pareiškimo Nr. 9702/04“. HUDOC. Žiūrėta 2020 m. kovo 6 d. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91134

33. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. balandžio 10 d. sprendimas byloje Silickienė prieš Lietuvą, pareiškimo Nr. 20496/02“. HUDOC. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110261

34. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. gegužės 12 d. sprendimas byloje Gogitidzė ir kiti prieš Sakartvelą, pareiškimo Nr. 36862/05“. HUDOC. Žiūrėta 2020 m. kovo 10 d. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154398

35. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. birželio 28 d. sprendimas byloje G.I.E.M., S.R.L. ir kiti prieš Italiją, pareiškimo Nr. 1828/06“. HUDOC. Žiūrėta 2020 m. kovo 6 d. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184525

36. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas, bylos Nr. 7 „Dėl papildomos kriminalinės bausmės - turto konfiskavimo““. Žiūrėta 2020 m. sausio 8 d. https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta478/content

37. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d. nutarimas, bylos Nr. 12/93 „Dėl piliečių nuosavybės teisių į žemę atstatymo““. Žiūrėta 2020 m. sausio 7 d. https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta445/content

38. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas, bylos Nr. 17/94 „Dėl teisinių konsultacijų konfidencialumo““. Žiūrėta 2020 m. kovo 11 d. https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta465/content

39. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas, bylos Nr. 12/96-5/97 „Dėl administracinės nuobaudos - turto konfiskavimo“. Žiūrėta 2020 m. kovo 6 d. https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta391/content

40. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas, bylos Nr. 13-96 „Dėl valdininkų teisės į nuosavybę““. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta393/content

41. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. liepos 9 d. nutarimas, bylos Nr. 10/97-3/98-10/98 „Dėl įvairių rūšių alkoholio gaminimo, laikymo, gabenimo, pardavimo ir realizavimo“. Žiūrėta 2020 m. kovo 8 d. https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta379/content

42. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas, bylos Nr. 12/99-27/99-29/99-1/2000-2/2000 „Dėl operatyvinės veiklos““. Žiūrėta 2020 m. sausio 9 d. https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta340/content

43. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 12 d. nutarimas, bylos Nr. 33/99 „Dėl leidimo laikyti ir nešioti medžioklinį ginklą išdavimo ribojimų““. Žiūrėta 2020 m. kovo 11 d. https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta320/content

44. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas, bylos Nr. 34/2000-28/01 „Dėl Telekomunikacijų, Operatyvinės veiklos įstatymų ir Baudžiamojo proceso kodekso“. Žiūrėta 2020 m. kovo 9 d. https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta309/content

45. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas, bylos Nr. 8/02-16/02-25/02-9/03-10/03-11/03-36/03-37/03-06/04-09/04-20/04-26/04-30/04-31/04-32/04-34/04-41/04 „Dėl organizuoto nusikalstamumo užkardymo““. Žiūrėta 2020 m. kovo 11 d. https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta277/content

46. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas, bylos Nr. 14/02 „Dėl Medžioklės įstatymo“. Žiūrėta 2020 m. kovo 9 d. https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta240/content

47. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas, bylos Nr. 3/2009-24/2009-37/2009-1/2010-3/2010-4/2010-5/2010-11/2010-17/2010-26/2010-45/2010-57/2010-58/2010-59/2010-60/2010-61/2010 „Dėl statybos, pažeidžiančios teisės aktų reikalavimus, teisinių pasekmių““. Žiūrėta 2020 m. kovo 6 d. https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta144/content

48. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 6 d. nutarimas, bylos Nr. 43/2011 „Dėl didesnio pavojaus šaltinio valdytojo atsakomybės““. Žiūrėta 2020 m. kovo 6 d. https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta103/content

49. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 3 d. nutarimas Nr. KT10-N6/2015, bylos Nr. 23/2012-38/2014-54/2014 „Dėl suskystintų gamtinių dujų terminalo projekto įgyvendinimo bendrovės parinkimo ir šio projekto finansavimo““. Žiūrėta 2020 m. sausio 8 d. https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1098/content

50. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas Nr. KT4-N3/2017, bylos Nr. 14/2015-1/2016-2/2016-14/2016-15/2016 „Dėl baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą praturtėjimą““ Žiūrėta 2020 m. kovo 6 d. https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1679/content

51. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-338/2007“. LITEKO. Žiūrėta 2020 m. kovo 7 d. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=996c873e-5d68-474b-aa97-a79336da297f

52. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-534/2011“. LITEKO. Žiūrėta 2020 m. kovo 7 d. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=fe4c1ebd-192c-4e46-8587-2972b591df90

53. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-35-719/2018“. LITEKO. Žiūrėta 2020 m. kovo 7 d. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=fd139be0-2c0a-4946-86f9-131319527b96

54. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-80-511/2018“. LITEKO. Žiūrėta 2020 m. sausio 18 d. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=39ae4512-9409-45b5-99bd-cdfcca3de2d0

55. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-245-1073/2018“. LITEKO. Žiūrėta 2020 m. kovo 9 d. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=e3ed5720-facb-4218-9380-750fbf148f0b

56. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-53-1073/2019“. LITEKO. Žiūrėta 2020 m. kovo 7 d. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=1a695a47-8e63-49cc-8a90-2e4f76a62230

57. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-895/2019“. LITEKO. Žiūrėta 2020 m. kovo 7 d. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=2890869f-56ec-49ef-a3f8-23595d9d54c2

58. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-295-222/2019“. LITEKO. Žiūrėta 2020 m. kovo 9 d. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=f47a8a5c-4a05-48e7-8dfe-1b905d62102e

59. „Kauno apygardos teismo 2018 m. gruodžio 21 d. teismo baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-419-397/2018“. LITEKO. Žiūrėta 2020 m. kovo 9 d. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=be651dee-66ec-4a40-9451-64b4ab7fdafb

60. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 18 d. apžvalga Nr. AB-32-1 „Teismų praktikos taikant turto konfiskavimą (BK 72 straipsnis) apžvalga“. *Teismų praktika* 32, (2010).

Specialioji literatūra

61. Abramavičius, Armanas ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai).* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.

62. Alagna, Federico. „Non-conviction Based Confiscation: Why the EU Directive is a Missed Opportunity“. *European Journal on Criminal Policy and Research* 21 (2015): 447–461.

63. Bakanas, Algimantas, ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos.* Vilnius: Justitia, 2001.

64. Baranauskas, Egidijus ir kt. *Daiktinė teisė.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.

65. Bikelis, Skirmantas. „Permąstant sankcijas už kontrabandą: proporcingumo problema (II). Konfiskavimo ir mokestinių priemonių taikymo klausimai“. *Teisės problemos* 79, 1 (2013): 43-57.

66. Bikelis, Skirmantas. „Nusikaltimo padarymo priemonės dalies konfiskavimas ar jos vertės dalies išieškojimas iš proporcingumo principo perspektyvos“. *Teisės problemos* 96, 2 (2018): 5-20.

67. Bikelis, Skirmantas ir kt. *Kad nusikaltimai neapsimokėtų. Tradiciniai ir modernūs turto konfiskavimo mechanizmai,* Vilnius: Justitia, 2014.

68. Bikelis, Skirmantas, Čepytė, Bartautė, ir Mulevičius, Matas. „Turto konfiskavimas Europos Sąjungos valstybėse“. Iš *Kad nusikaltimai neapsimokėtų. Tradiciniai ir modernūs turto konfiskavimo mechanizmai,* Skirmantas Bikelis, 151-276. Vilnius: Justitia, 2014.

69. Bikelis, Skirmantas, ir Girdauskas, Mindaugas. „Konstituciniai turto konfiskavimo aspektai“. Iš *Kad nusikaltimai neapsimokėtų. Tradiciniai ir modernūs turto konfiskavimo mechanizmai*, Skirmantas Bikelis, 13-119. Vilnius: Justitia, 2014.

70. Bikelis, Skirmantas, Medelienė, Aistė, ir Simaitis, Rimantas. „Turto konfiskavimas Lietuvoje“. Iš *Kad nusikaltimai neapsimokėtų. Tradiciniai ir modernūs turto konfiskavimo mechanizmai*, Skirmantas Bikelis, 277-378. Vilnius: Justitia, 2014.

71. Bikelis, Skirmantas, ir Mikšys, Simonas. *Civilinio turto konfiskavimo perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos tesės institutas, 2018.

72. Birmontienė, Toma. „Žmogaus teisės ir laisvės“. Iš *Lietuvos konstitucinė teisė. Vadovėlis. Antroji laida,* Egidijus Jarašiūnas, Vytautas Sinkevičius, Juozas Žilys ir Milda Vainiūtė, 261-302. Vilnius: Registrų centras, 2017.

73. Boucht, Johan. „Civil asset forfeiture and the presumption of innocence under article 6(2) ECHR“. *New Journal of European Criminal Law* 5, 2 (2014): 221-255.

74. Boucht, Johan. „Extended Confiscation: Criminal Assets or Criminal Owners?“. Iš *Chasing Criminal Money: Challenges and Perspectives on Asset Recovery in the EU*, Katalin Ligeti, Michele Simonato, 117-137. Oxford: Hart Publishing, 2017.

75. Boucht, Johan. *The Limits of Asset Confiscation: On the Legitimacy of Extended Appropriation of Criminal Proceeds*. Oxford: Hart Publishing, 2017.

76. Cordero, Blanco Isidoro. „Modern Forms of Confiscation and Protection of Third Parties“. Iš *Chasing Criminal Money: Challenges and Perspectives on Asset Recovery in the EU*, Katalin Ligeti, Michele Simonato, 139-154. Oxford: Hart Publishing, 2017.

77. Daukšaitė, Inga ir Kavoliūnaitė-Ragauskienė, Eglė. *Teismų praktika korupcijos bylose: kai kurie Jungtinių Tautų konvencijos prieš korupciją nuostatų dėl bausmių juridiniams asmenims skyrimo ir turto konfiskavimo įgyvendinimo aspektai. Mokslo studija.* Vilnius: Teisės institutas, 2015.

78. Drakšas, Romualdas. „Civilinis turto konfiskavimas kaip organizuoto nusikalstamumo užkardymo teisinis instrumentas“. *Jurisprudencija* 26, 1 (2019): 130-156.

79. Drakšas, Romualdas. „Išplėstinis turto konfiskavimas demokratinėje visuomenėje“. *Jurisprudencija* 26, 2 (2019): 326-351.

80. Fedosiuk, Oleg. „Baudžiamųjų įstatymų prieš neteisėtas pajamas ir korupciją leidyba: tarp gerų siekių ir legitimumo“. *Jurisprudencija* 19, 3 (2012): 1215-1233.

81. Hamran, Ladislav. „Confiscation of Proceeds from Crime: a Challenge for Criminal Justice?“. Iš *Democracy and Rule of Law in the European Union,* Flora A.N.J. Goudappel ir Ernst M.H. Hirsch Ballin, 167-175. The Hague: T.M.C. Asser Press, 2016.

82. Jakutytė-Sungailienė, Asta. „Turto samprata Lietuvos civilinėje teisėje“. *Socialinių mokslų studijos* 3, 3 (2009): 213-227.

83. Jočienė, Danutė. „Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Sąjungos teisę“. *Jurisprudencija* 121, 3 (2010): 97-113.

84. Kavoliūnaitė, Eglė. „Turto konfiskavimas: reguliavimo tikslai ir teisinės prielaidos taikyti išplėstinį turto konfiskavimą Lietuvoje“. *Teisės problemos* 59, 1 (2008): 24-53.

85. Kostoris, E. Roberto. *Handbook of European Criminal Procedure.* Cham: Springer International Publishing, 2018.

86. Ligeti, Katalin ir Simonato, Michele. *Chasing Criminal Money: Challenges and Perspectives on Asset Recovery in the EU.* Oxford: Hart Publishing, 2017.

87. Mazzacuva, Francesco. „The Problematic Nature of Asset Recovery Measures: Recent Developments of the Italian Preventive Confiscation“. Iš *Chasing Criminal Money: Challenges and Perspectives on Asset Recovery in the EU,* Katalin Ligeti, Michele Simonato, 101-115. Oxford: Hart Publishing, 2017.

88. Pakštaitis, Laurynas. „Neteisėtas praturtėjimas kaip nusikalstama veika: ištakos, kriminalizavimo problema, taikymas, perspektyvos“. *Jurisprudencija* 20, 1 (2013): 319-341.

89. Paužaitė, Rasa. „Iš nusikalstamos veikos gautas turtas kaip konfiskuotino turto rūšis“. *Socialinių mokslų studijos* 4, 4 (2009): 195-214.

90. Paužaitė, Rasa. „Turto konfiskavimo teisinės prigimties problemos“. *Jurisprudencija* 98, 8 (2002): 20-28.

91. Panzavolta, Michele. „Confiscation and the Concept of Punishment: Can There be a Confiscation Without a conviction?“. Iš *Chasing Criminal Money: Challenges and Perspectives on Asset Recovery in the EU,* Katalin Ligeti ir Michele Simonato, 25-52. Oxford: Hart Publishing, 2017.

92. Panzavolta, Michele ir Flor, Roberto. „A Necessary Evil? The Italian „Non-Criminal System“ of Asset Forfeiture“. Iš *Non-Conviction-Based Confiscation in Europe,* Jon Petter Rui ir Ulrich Sieber, 11-149. Berlin: Dunker & Humblot , 2015.

93. Piesliakas, Vytautas. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga.* Vilnius: Justitia, 2008.

94. Piesliakas, Vytautas. „Neteisėtu būdu gautų pajamų konfiskavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje: siekiai ir realybė“. *Jurisprudencija* 18, 2 (2011): 675-688.

95. Piesliakas, Vytautas. „Turto konfiskavimas Vakarų valstybių baudžiamojoje teisėje“, *Teisės problemos*, 3 (1994).

96. Schunke, Malin Thunberg. *Extended Confiscation in Criminal Law: National, European and International Perspective.* Cambridge: Intersentia, 2017.

97. Simonato, Michele. „Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains“. *ERA Forum. Journal of the Academy of European Law* 18, 3 (2017): 365-379.

98. Simonato, Michele. „Directive 2014-42-EU and Non-Conviction Based Confiscation: A Step Forward on Asset Recovery?“. *New Journal of European Criminal Law* 6, 2 (2015): 213-228.

99. Šulija, Gintautas. „Turtinių bausmių reforma naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse“. *Jursiprudencija* 52, 44 (2004): 58-69.

100. Vadapalas, Vilenas. *Tarptautinė teisė.* Vilnius: Eurgrimas, 2006.

101. Vaišvila, Alfonsas. *Teisės teorija: vadovėlis.* Vilnius: Justitia, 2014.

102. Vanagienė, Giedrė. „LR BK 189-1 straipsnyje numatytos normos dėl neteisėto praturtėjimo atitiktis baudžiamosios teisės specialiesiems principams“. *Teisės apžvalga* 17, 1 (2018): 51-73.

103. Vidrinskaitė, Saulė. „Žmogaus teisių katalogas: Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisinės aktualijos“. *Jurisprudencija* 82, 4 (2006): 6-12.

104. Žėkas, Tautvydas, ir Simaitis, Rimantas. „Turto konfiskavimas tarptautinėje ir Europos Sąjungos teisėje“. Iš *Kad nusikaltimai neapsimokėtų. Tradiciniai ir modernūs turto konfiskavimo mechanizmai*, Skirmantas Bikelis, 120-150. Vilnius: Justitia, 2014.

105. Weisser, Bettina. „The European Convention on Human Rights and the European Court of Human Rights as Guardians of Fair Criminal Proceedings in Europe“. Iš *The Oxford Handbook of Criminal Process*, Darryl K. Brown, Jenia Iontcheva Turner ir Bettina Weisser, 89-123. Oxford: Oxford University Press, 2019.

Kiti šaltiniai

106. „2015 m. Lietuvos apeliacinio teismo veiklos apžvalga“. Lietuvos Apeliacinis Teismas. Žiūrėta 2020 m. kovo 7 d. https://apeliacinis.teismas.lt/data/public/uploads/2018/01/2015-metu-lapt-ataskaita.pdf

107. „2019 m. kovo 5 d. Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2018 metais ataskaita Nr. 17.9.-3707“. Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra. Žiūrėta 2020 m. sausio 16 d.

https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2019/03/lietuvos-respublikos-prokuraturos-veiklos-2018-m.-ataskaita.pdf

108. „2020 m. kovo 3 d. Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2019 metais ataskaita Nr. 17.9.-3260“. Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra. Žiūrėta 2020 m. sausio 16 d. https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/03/prokuraturos-veiklos-2019-m.-ataskaita-2020-03-03-nr.-17.9.-3260.pdf

109. Abramavičius, Armanas. „Civilinio turto konfiskavimo santykis su konstituciniais ir baudžiamosios teisės principais“. Pranešimas mokslinėje – praktinėje konferencijoje Civilinis turto konfiskavimas Lietuvoje: žingsnis pirmyn ar atgal?, Vilnius, 2019 m. spalio 1 d.

110. Andrukaitytė, Milena. „Nausėda vetavo Civilinio turto konfiskavimo įstatymą“. LRT. Žiūrėta 2020 m. sausio 16 d. https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1138538/nauseda-vetavo-civilinio-turto-konfiskavimo-istatyma

111. „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“. Lietuvos kalbos išteklių informacinė sistema. Žiūrėta 2020 m. sausio 6 d. http://lkiis.lki.lt/paieska?header=turtas&resourceId=207&remoteRecordId=12650842&p_p_id=LKISearch_WAR_LKISearchportlet

112. „Darius Raulušaitis civilinio turto konfiskavimo įstatyme rado logikos ir matematikos klaidų“. 15MIN. Žiūrėta 2020 m. vasario 2 d. https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/darius-raulusaitis-civilinio-turto-konfiskavimo-istatyme-rado-logikos-ir-matematikos-klaidu-56-1057386

113. „Declaration of the Rights of Man – 1789“, Yale Law School Lillian Goldman Law Library. Žiūrėta 2020 m. sausio 9 d. https://avalon.law.yale.edu/18th_century/rightsof.asp

114. Didžiulis, Laurynas. „Ar yra turto konfiskavimui vietos Lietuvos civilinės teisės sistemoje?“. Pranešimas mokslinėje – praktinėje konferencijoje Civilinis turto konfiskavimas Lietuvoje: žingsnis pirmyn ar atgal?, Vilnius, 2019 m. spalio 1 d.

115. Europol. „Does crime still pay? Criminal asset recovery in the EU“. Žiūrėta 2020 m. sausio 5 d. https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/criminal_asset_recovery_in_the_eu_web_version.pdf

116. Europol. „Drugs and the darknet. Perspectives for enforcement, research and policy“, *Luxembourg: Publications Office of the European Union,* (2017). https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/drugs_and_the_darknet_-_td0417834enn.pdf

117. Europol. „Exploring Tomorrow's Organised Crime“. Žiūrėta 2020 m. sausio 7 d. https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/Europol_OrgCrimeReport_web-final.pdf

118. Gudavičius, Edvardas, ir Mulevičius, Leonas. „Visuotinė lietuvių enciklopedija“. *Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.* Žiūrėta 2020 m. sausio 6 d. https://www.vle.lt/Straipsnis/feodalizmas-40069

119. Jackūnaitė, Kristina. „Civilinis turto konfiskavimas svarstomas Seime, nepaisant abejonių, ar neprieštarauja Konstitucijai“. LRT TV naujienų tarnyba. Žiūrėta 2020 m. vasario 2 d. https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/889268/civilinis-turto-konfiskavimas-svarstomas-seime-nepaisant-abejoniu-ar-nepriestarauja-konstitucijai

120. Nekrošius, Vytautas. „Įrodinėjimo klausimas civiliniame procese dėl turto konfiskavimo“. Pranešimas mokslinėje – praktinėje konferencijoje Civilinis turto konfiskavimas Lietuvoje: žingsnis pirmyn ar atgal?, Vilnius, 2019 m. spalio 1 d.

121. „Registrų centras: 2019 m. būstui įsigyti išleista rekordinė 2,1 mlrd. eurų suma“. VĮ „Registrų centras“. Žiūrėta 2020 m. sausio 26 d. https://www.registrucentras.lt/naujienos/index.php?mod=news&act=view&id=44365

122. „Simplified Chart of signatures and ratifications“. Council of Europe Portal. Žiūrėta 2020 m. kovo 5 d. https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/chartSignature/3

123. „Violations by Article and by State 1959-2019“. European Court of Human Right. Žiūrėta 2020 m. kovo 5 d. https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2019_ENG.pdf

124. Žalimas, Dainius. „Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos įtaka Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijai“. Pranešimas tarptautinėje konferencijoje Europos žmogaus teisių konvencijos įgyvendinimas – tarp subsidiarumo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo priežiūros, Vilnius, 2016 m. rugsėjo 2 d. https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2017/09/pranesimai_zalimas_2016-m.pdf

ANOTACIJA

Šiuo baigiamuoju darbu siekiama nustatyti, ar Lietuvos teisės sistemoje įtvirtintos turto konfiskavimo priemonės nepažeidžia žmogaus teisės į nuosavybę bei užtikrina proporcingumo principo ir nekaltumo prezumpcijos įgyvendinimą. Darbe detaliai išnagrinėti Lietuvos turto konfiskavimo institutai, apibrėžti jų taikymo ypatumai bei atskleistas jų poveikis žmogaus teisių sistemai.

Darbe prieinama išvados, jog BK 72 straipsnyje įtvirtintas imperatyvus reikalavimas visais atvejais pilnai konfiskuoti nusikalstamos veikos įrankį ar priemonę yra pernelyg griežtas ir galimai prieštarauja EŽTK pirmojo protokolo 1 straipsniui ir Konstitucijos 23 straipsniui. Išplėstinis turto konfiskavimas, kuris turėtų būti nukreiptas prieš organizuotas grupuotes, vykdančias sunkius ir labai sunkius nusikaltimus, gali būti taikomas pernelyg plačiam subjektų ratui, o įstatyme nustatyta teisėtų pajamų ir turimo turto skirtumo riba yra itin žema. Dėl šių priežasčių siūlomi BK pakeitimai, kuriais būtų galima pasiekti EŽTT suformuotų reikalavimų laikymąsi – kiekvienoje byloje įvertinti ar asmeniui taikomos turto konfiskavimo priemonės yra proporcingos siekiamam teisėtam tikslui ir ar yra užtikrintas sąžiningas balansas tarp asmeniui taikomų turto apribojimo priemonių ir viešojo intereso apsaugos.

Raktiniai žodžiai: žmogaus teisių apsauga, turto konfiskavimas, proporcingumas, teisė į nuosavybę, sąžiningas balansas.

ANNOTATION

The aim of this thesis is to determine whether the measures of confiscation of property, which are established in the Lithuanian legal system, do not violate the human right to property and ensure the implementation of the principle of proportionality and the presumption of innocence. Measures of confiscation of property are examined; peculiarities of their application are defined in detail, and their impact on the human rights system is revealed in this paper.

In conclusion, the imperative requirement to confiscate the instrument or means of a criminal act in all cases, which is enshrined in Article 72 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, is too strict and potentially contradicts Article 1 of Protocol No. 1 of the ECHR and Article 23 of the Constitution of the Republic of Lithuania. Extended confiscation of property, which should be directed against organized criminal groups committing serious and very serious crimes, may be applied to an overly wide range of people, and the statutory threshold for the difference between legal income and possessions is extremely low. As a result, amendments to the Criminal Code are proposed in order to achieve compliance with the requirements established by the ECtHR – determine whether the confiscation measures imposed on the person are proportionate to the legitimate aim pursued, and whether a fair balance is ensured between the measures imposed on the person to restrict the property and the protection of the public interest in every criminal case.

Keywords: protection of human rights, confiscation of property, proportionality, right to property, fair balance.

SANTRAUKA

Pasaulyje kovai su nusikalstamumu yra pasitelkiami įvairūs įrankiai ir priemonės, vienas jų – turto konfiskavimas, kuriuos siekiama paimti nusikaltimo darymui panaudotą ar nusikalstamu būdu gautą turtą iš kaltininko ar kitų su juo susijusių asmenų. Vis tik taikant įvairias turto konfiskavimo priemones žmogaus teisė į nuosavybę yra neišvengiamai apribojama, todėl svarbu, kad tokių priemonių taikymo pagrindai ir sąlygos atitiktų tarptautinės teisės ir EŽTT keliamus reikalavimus bei asmeniui nesukeltų pernelyg didelės naštos.

Lietuvos baudžiamosios teisės sistemoje šiuo metu yra įtvirtintas nusikalstamos veikos įrankio, priemonės ir rezultato konfiskavimas (BK 72 straipsnis) bei išplėstinis turto konfiskavimas (BK 72^3 straipsnis), taip pat kuriamas visiškai naujas civilinio turto konfiskavimo institutas. Atlikus minėtų priemonių analizę, nustatyta, jog BK 72 straipsnyje teismui nėra numatyta netgi formalios galimybės sumažinti turto konfiskavimo apimtį. Išplėstinis turto konfiskavimas, kuris turėtų būti nukreiptas prieš organizuotą nusikalstamumą ir jo narius, pagal BK 72^3 straipsnio normas gali būti taikomas pernelyg plačiam subjektų ratui, o jame nustatyta teisėtų pajamų ir turimo turto skirtumo riba yra itin žema. Minėtų teisės normų trūkumai galimai sudaro prielaidas pažeisti EŽTK ir Konstitucijos nuostatas. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo projekto nuostatas toks procesas galėtų būti taikomas itin plačiam subjektų ratui bei galimai pažeistų nekaltumo prezumpcijos, asmens teisės į nuosavybę, proporcingumo bei proceso teisingumo principus.

Atlikta EŽTT ir Lietuvos teismų praktikos analizė atskleidė, jog Lietuvos teismai ne visuomet laikosi privalomo nurodymo kiekvienoje byloje įvertinti ar asmeniui taikomos turto konfiskavimo priemonės yra proporcingos siekiamam teisėtam tikslui ir ar yra užtikrintas sąžiningas balansas tarp asmeniui taikomų turto apribojimo priemonių ir viešojo intereso apsaugos. Verta pabrėžti, jog teismo priimtas sprendimas turi būti grindžiamas ne bendro pobūdžio teiginiais, bet konkrečiomis byloje esančiomis aplinkybėmis ir faktais, o vertinant turto konfiskavimo priemonių proporcingumą bei pažeidėjui tenkančios naštos dydį patartina nepamiršti, jog asmens naštą sudaro ne tik turto konfiskavimas, bet ir jam skiriama sankcija. Darbo pabaigoje pateikiami siūlomi BK pakeitimai, kuriais galėtų būti užtikrinamas praktinis EŽTT sprendimų įgyvendinimas bei labiau garantuojama žmogaus teisių apsauga.

SUMMARY

The fight against crime involves a variety of tools and instruments, one of which is the confiscation of property, which is intended to seize property used or obtained in the course of a crime from the perpetrator or other persons related to it. However, measures of confiscation of property inevitably restrict human rights to property. It is important that the conditions of the application of such measures comply with international law and the requirements of ECtHR, and do not impose an excessive burden on the individual.

Confiscation of the instrument, means and result of a criminal offense (Article 72 of the Criminal Code) and the extended confiscation (Article 72^3 of the Criminal Code) measures are established and an entirely new measure of non-conviction based confiscation is being developed in the Lithuanian law system. The analysis of the above-mentioned measures showed, that there is not even a formal possibility to the court to reduce the amount of confiscation of property. Extended confiscation of property, which should be directed against organized criminal groups, may be applied to an overly wide range of people and the statutory threshold for the difference between legal income and possessions is extremely low. The shortcomings of the above-mentioned legal norms are potentially in conflict with the provisions of the ECHR and the Constitution. Non-conviction based confiscation under the provisions of the current draft law could also be applied to a very wide range of people, and such process would potentially violate the right to property, proportionality and procedural fairness.

Analysis of the case law of the ECtHR and Lithuanian courts has revealed that Lithuanian courts do not always follow the mandatory instruction to determine whether the confiscation measures imposed on the person are proportionate to the legitimate aim pursued, and whether a fair balance is ensured between the measures imposed on the person to restrict the property and the protection of the public interest in every criminal case. It should be emphasized that the court's decision must not be based on general statements but on the specific circumstances and facts of the case. Amendments to the Criminal Code are proposed at the end of this paper which could ensure the practical implementation of the decisions of the ECtHR and better guarantee the protection of human rights.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2020-04-24
Kaunas

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Viešojo saugumo akademijos, teisės ir policijos veiklos programos _____
(fakulteto/instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė) _____ Lukas Krisikaitis _____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas

„Žmogaus teisių apsauga taikant turto konfiskavimą“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

_____ _____
(parašas) *(vardas, pavardė)*